

יהודי"; (ג) תוקם ועדה מדינית משותפת, שבראשה יעמוד נציג שיתקבל על דעת שני הארגונים; (ד) הוועד למען צבא יהודי יצהיר כי הוא גוף עצמאי ואינו כפוף לכל ארגון אחר לא בארצות-הברית ולא בארץ-ישראל. על ההסכם חתמו וייסגאל ובריינין, ובראשי תיבות אישרוהו פייר ואן פאסן ווייצמן, אך ועד-החירום, אשר כבר עמד בעיצומן של ההכנות לוועידת בילטמור, לא אישרן. אחת מהחלטות הוועידה, שפרסם לבינטאל, היתה קריאה להכיר בזכותם של יהודי ארץ-ישראל להקים "כוח צבאי יהודי, שיילחם תחת דגלה של המפקדה הראשית של בעלות-הברית ובפיקודה". לאמתו של דבר החל באותה השעה ועד-החירום בפעולות תעמולה מוגבלות למען הקמת כוח צבאי יהודי⁴¹ והתקיף קשות את פעולות הוועד למען צבא יהודי, שהלכו והתעצמו בסוף 1942.

למנהיגות הציונית הוברר כי אם לא יתחילו בפעולה ציבורית של ממש למען הגשמת הציונות, התנועה עלולה לאבד את תומכיה. כמו כן הושפעו מעמדתה הנוקשה של בריטניה בנוגע לארץ-ישראל ומן הידיעות הקשות על גורל יהודי אירופה. משלחת האצ"ל הוציאה אפוא את בעיית ארץ-ישראל מחדרי הדיונים של ועד-החירום, הארגונים הציוניים ומחלקת המדינה אל תודעת הקהילה היהודית והציבור הרחב, ומשום כך נתקלה בתגובות נועזות מצד ממשלות בריטניה וארצות-הברית. לראשונה זה שנים ראו בפעולות משלחת האצ"ל בארצות-הברית פעולות בעלות השפעה "מטרידה" ביותר ואף חמורה יותר. תמיכתם הציבורית של אישים בממשל כשר הפנים איקס, שר הצי נוקס ושר ההגנה סטימסון במטרות הוועד עודדה פעילות מדינית נגדית, תבעה תגובה מצד ציוני ארצות-הברית. לראשי ועד-החירום הוברר כי יש צורך בהתארגנות ציבורית-מדינית דינמית, אשר בעקבותיה תהיה תוכנית הקומונוולת לפתרון מקובל לבעיה היהודית.

המועצה האמריקנית למען היהדות

באותם ימים ממש קמה לתנועה הציונית בארצות-הברית אופוזיציה קיצונית מקרב התנועה הרפורמית. מצד אחד התחזק בהדרגה מעמדה של הציונות בתוך התנועה הרפורמית והגיע לשיאו כשברוב קולות החליטה הוועדה המרכזית של הרבנים הרפורמים (CCAR) להקים כוח צבאי יהודי. ומצד אחר הולכה התחזקות זו להתארגנות שכנגד מקרב הרבנות הרפורמית. בראשית יוני 1942 התכנסו באטלנטיק-סיטי תשעים רבנים רפורמים לגבש ליהדות הרפורמית תוכנית לא-ציונית.⁴² הרב מוריס לאזרון מבולטימור יצא בהתקפה שלוחת רסן על מניעיהם ועל חוסר נאמנותם של הציונים האמריקנים.⁴³ הרב לואיס וולסי חזה כי הכינוס יזים את טיעונם של הציונים כי תנועתם מייצגת ארבעה מיליונים מיהודי ארצות-הברית ואת מכלול החיים היהודיים.⁴⁴ הכינוס פרסם מנשר לעיתונות וכוותרתו "הצהרת העקרונות על-ידי קבוצת רבנים לא-ציונים". תשעים רבנים תמכו בו. העיקרון השלישי בהצהרה היה התקפה חריפה על הציונות ברוח "הפירוש האוניברסלי של ייעודה של ההיסטוריה היהודית" והודגש שתפקידה ומעמדה היחיד של היהדות הוא רוחני-דתי.⁴⁴

עד אז מצאה ההתנגדות לציונות בציבוריות היהודית בארצות-הברית ביטוי

בעמדותיהם של אישים יחידים בעלי השפעה כולל רזנוואלד או בהתבטאויות של רבנים רפורמים כמוריס לאזרון ולואיס וולסי. בשנות העשרים והשלושים לא היה תמריץ לארגן את הכוחות המתנגדים לציונות, והמתנגדים לציונות לא הביעו את עמדתם בגלוי ובתוקף. יש לתלות זאת במידה כלשהי גם בירידתה של התנועה הציונית האמריקנית באותן שנים. כדי לשנות מצב זה הוקמה "המועצה האמריקנית למען היהדות" (American Council for Judaism), אשר הצהירה כי מטרתה היא לארגן תנועה רחבה מקרב יהודי ארצות-הברית, אשר תגדיר את היהודי על-פי השתייכותו לקבוצה דתית בלבד. ליהודים לא היה לדעתם דבר לא עם לאומיות, לא עם ארץ-ישראל ולא עם מדיניות, והתוכנית "הלאומית-שוביניסטית" של הציונות עוררה בהם התנגדות. ראשי המועצה היו מוותיקי הרבנים הרפורמים, שהתחנכו באסכולה האנטי-ציונית הקלסית של התנועה. עמם נמנו הרב יוליאן מורגנשטרן – נשיא הג'וינט, מוריס לאזרון, דוד פיליפסון ואחרים. המועצה זכתה לתמיכתם של אישים כלסינג רזנוואלד – יושב ראש מועצת המנהלים של "סירס דובק", שנעשה לנשיאה, וארתור הייז סולצברגר – המוציא לאור של "ניו-יורק טיימס". כדי לשמור על תדמיתה הדתית, הוחלט למנות רב למנהל המועצה. לתפקיד נתמנה רב צעיר ושמו אלמר ברגר. בעזרת כספים רבים, שתרמו כמה מאוהדיה האמידים, החלה המועצה במתקפת תעמולה על התנועה הציונית האמריקנית. בראשונה ניסו הציונים למנוע את הקמת המועצה, ואחר-כך ניסו להקפיא את פעולותיה על-ידי השגת מעין "שביתת נשק" בין הארגונים. אך המועצה החלה לשלוח חוברות, מכתבים ומברקים ליהודים וללא-יהודים בעלי השפעה, שלחה מרצים מטעמה לקבוצות לא-יהודיות, פרסמה מודעות על עמודים שלמים בעיתונים היומיים, הקימה סניפים מקומיים, הגישה תזכירים למחלקות בממשל ונפגשה עם מנהיגי ציבור, כל זאת עשתה כי להציג עצמה בפני הציבור היהודי בארצות-הברית כאלטרנטיבה לציונות. ומתוך שהכירה ברגישותם של הציונים לנושא "הנאמנות הכפולה" ולהאשמה בחוסר פטריוטיזם לארצות-הברית, עשתה המועצה נושאים אלה לציר המרכזי של תעמולתה. המועצה לא חסכה כל מאמץ כדי להראות שהציונות מסכנת את מעמדם של יהודי ארצות-הברית, שכן היא מעודדת את האנטישמיות. עוד האשימה את הציונים כי הם בראש וראשונה "פלשתינאים" ורק אחר-כך "אמריקנים", לטענה כי כספים הנתרמים למגבית היהודית המאוחדת משמשים ל"מטרות ממשלתיות זרות", וכי על-פי האידאולוגיה הציונית יצטרכו יהודי ארצות-הברית להגר לארץ-ישראל או להסתגר בגטאות בארצות-הברית.⁴⁵ המועצה שאפה להיות לארגון המוני, אך את עיקר תומכיה גייסה מקרב רבנים ובני המעמד העליון ממוצא גרמני.

תעמולת הנגד של הציונים

הקמת המועצה נפלה כאסון פתאום על הציונות המאורגנת, וזו ניסתה בדרכים שונות למנוע את פעולתה. היה זה אולי המועד הגרוע ביותר להקים ארגון אנטי-ציוני בארצות-הברית. דווקא בחודשים שהגיעו לשיאם התסכול ואוזלת היד של יהודי

ארצות-הברית עקב הידיעות המחרידות על הנעשה ביהודי אירופה, קם גוף אשר שם לו למטרה להיאבק בלאומיות היהודית ובביטוייה. הציונות המאורגנת הכריזה אפוא מלחמה על המועצה בכל אמצעי התקשורת הציוניים והמקורבים להם. טיעונה המרכזי היה שהמועצה מונעת בכוח שנאה עצמית, ואנשיה כונו "יהודים שוליים" הפועלים כנגד הציבור היהודי. במאמרים חריפים הוקיעו את המועצה וטענו שהיא אויבת העם היהודי ונועצת פגיון בגבו בעוד הוא נאבק על קיומו באויב הנאצי. בתשובה על ההצהרה האנטי-ציונית שפורסמה בכינוס באטלנטיק-סיטי פרסם ועד-החירום הצהרת התנגדות וכותרה *Zionism – an Affirmation of Judaism*.⁴⁶ שבע מאות שלושים ושלושה רבנים חתמו עליה, ובהם ראשי ארגוני הרבנים הרפורמים, הקונסרבטיבים והאורתודוקסים ויותר ממאתיים וחמישה-עשר רבנים רפורמים. כן אישרו את ההצהרה תלמידי בתי-המדרש לרבנים של שלושת הזרמים. האופי הדתי, ששוותה המועצה האמריקנית למען היהדות למאבק בציונות, פעל נגדה כחרב פיפיות, שכן הארגונים הציוניים הציגו את הדבר לא רק כמאבק בציונות, אלא גם ביהדות. המנהיגות הציונית קראה לכל בית-כנסת להביע את תמיכתו בה, והציונים הוצגו כ"יהודים שלמים" ו"יהודים חיוביים" לעומת יהודים "שוליים" שבמועצה.

ואמנם אפשר המאבק למנהיגות הציונית לתחום קו ברור בין ציוני לאנטי-ציוני. ועד-החירום, בשיתוף עם המפלגות הציוניות, הפעיל ועדות אזוריות ליחסי ציבור. הוקמה "ועדת רבנים צבאיים לאחדות למען ארץ-ישראל". והיו חברים בה מאתיים עשרים ושמונה רבנים צבאיים שנמנו עם הכוחות המזוינים של ארצות-הברית וכן הוקמה "הוועדה למאבק במועצה האמריקנית למען היהדות", לאחר מכן שינתה הוועדה את שמה ל"ועדה לאחדות למען ארץ-ישראל". יותר ממאה סניפים מקומיים של ועדה זו הופעלו ברחבי ארצות-הברית לעקוב אחר פעולות המועצה ולהגיב עליהן. כעשרת אלפים חוזרים ומאות מכתבים אישיים נשלחו לאנשים שנחשבו לתומכיה. ג'יימס ג' הלר, פליקס מ' לוי וארתור ליולד נשאו נאומים כנגד המועצה במסע הרצאות מחוץ אל חוץ. הצהרות של אישים נודעים כנגד המועצה, כגון הצהרתו של הפרופ' אלברט אינשטיין, אשר השווה אותה ל"התאחדות המרכזית של האזרחים הגרמנים בני הדת היהודית" שפעלה בגרמניה לפני המלחמה, זכו לפרסום רב, לעתים נראה, שהפעולות שכנגד היו רבות יותר מפעולות המועצה עצמה.

ואמנם חיזקו פעולות אלו את התנועה הציונית, שכן המריצו את הפעילות בסניפים וגם הנחילו תודעה ציונית לאנשים שנמנו עד כה עם הרוב הדומם של יהודי ארצות-הברית, וגרמו להם להשתתף בוויכוחים אידאולוגיים, שנמנעו מלהשתתף בהם שנים רבות. עד ספטמבר 1943 עזבו את המועצה יותר ממחצית מתשעים הרבנים שחתמו על מנשר הקמתה, וגם מייסדה, הרב וולסי, פרש ממנה והאשימה שהיא משמשת מכשיר להתבוללות.

למעשה השיגה המועצה את ההפך הגמור ממה שרצתה להשיג. בשנים האפלות ביותר של מלחמת העולם השנייה, כאשר החל להתברר גורלם הטרגי של יהודי אירופה, לא כלה להציג אלטרנטיבה לתוכנית הציונית. המועצה הגנוה על עמדה, אשר לנוכח מה

שהתרחש באירופה, הוכח בצורה טרגית שהיא מוטעית מיסודה. מספר החברים בה לא הגיע מעולם ליותר מאחוז אחד או שניים ממספרם של החברים בתנועה הציונית, נסיונה לעצור את התפשטות הרעיון הציוני בציבוריות היהודית האמריקנית נכשל. יותר מכך, בעצם קיומה היתה המועצה אתגר נוסף לתנועה הציונית באמריקה ותמריץ חדש לפעולתה. עתה, יותר מתמיד, היה עליה להיאבק כדי להוכיח כי הפתרון הציוני מקובל על דעתו של רוב הציבור היהודי.

המנהיגות הציונית בארצות-הברית והצלחת היהודים באירופה, נובמבר-דצמבר 1942⁴⁷

רבות נכתב ונאמר על מה שעשו ולא עשו יהודי ארצות-הברית וארגוניהם להצלת יהודים באירופה בשנות השואה. כאן לא נעסוק בכל השאלה הסבוכה הזאת, אלא נתרכז בהיבט אחד בה. היבט זה נחוץ מאוד כדי להבין את פעולתו של ועד-החירום באותה העת, והוא בוחן את העמדה שנקט הוועד כלפי הדרישות והצעות הפעולה שהועלו כדי להציל יהודים באירופה בסוף 1942, כאשר הגיע לארצות-הברית מידע מפורט ומוסמך על הרצח ההמוני והתפשט בקרב המנהיגות והציבור הרחב גם יחד.

העמדה שגיבשו ציוני ארצות-הברית בין שתי המלחמות, היתה שהגשמת הציונות בארץ-ישראל – התשובה היחידה למצוקת היהודים, צריכה לעמוד במרכז פעולותיהם. עמדה זו עוצבה מתוך מאבקים ציבוריים בלתי פוסקים עם גופים לא-ציוניים כמו הג'וינט ועם גופים אנטי-ציוניים כמו הקומוניסטים היהודים ואוהדיהם, שהציעו בשנות העשרים והשלושים לפתור את בעיית היהודים על-ידי הקמת מפעלי התיישבות נרחבים מחוץ לארץ-ישראל.⁴⁸ המחלוקת גברה בשנות השלושים המאוחרות, כאשר צצו תוכניות לרוב, רובן לא היו מציאותיות, ליישב יהודים במקומות נידחים בעולם, כגון אלסקה, מינדנאו (Mindanao), איי הבתולה, קונגו הבלגית, קוסטה ריקה, גויאנה הבריטית, ברזיל, אנגולה ומקומות רבים אחרים. בעיני הציונים לא היו תוכניות אלה רק תוכניות הגירה הבאות להקל את סבלם של היהודים במדינות אחדות באירופה, אלא סכנה ישירה למפעל הציוני בארץ-ישראל. למקומות שהוצעו קראו "ארצות מולדת יהודיות חלופיות". זו היתה העמדה הציונית המסורתית כלפי כל התוכניות ה"טריטוריאליסטיות" מאז הוקמה התנועה הציונית. המנהיגות הציונית בארצות-הברית נתמלאה חששות כלפיהן, בייחוד לאחר שנודע כי הנשיא רוזוולט התלהב מתוכנית שהעלו הרברט הובר, שהיה נשיא לפניו, ויועץ הנשיא – ברנארד ברוך, להקים את "ארצות-הברית של אפריקה", ובה ייקלטו כל הפליטים והעמים הבלתי מרוצים מאירופה בכלל ומברית-המועצות, מגרמניה ומאיטליה בפרט.⁴⁹

פעולה ציונית ישירה למען היהודים הנרדפים יכלה להתבצע באמצעות הקונגרס היהודי האמריקני (AJC). בקונגרס זה, שנוסד בסוף מלחמת העולם הראשונה ועבר גלגולים אחדים בשנות העשרים, ראו הציונים את הארגון העיקרי לפעולה מדינית למען יהודים נרדפים מחוץ לארץ-ישראל. לאחר שעלה היטלר לשלטון התייצב הקונגרס, בהנהגתו של סטיפן וייז, בראש תנועת החרם על גרמניה, ולאחר מכן שימש אבן פינה

לייסוד הקונגרס היהודי העולמי (WJC) שנועד להיות מענה יהודי-לאומי לסכנה הנאצית. לא תמיד זכו פעולות אלה לאישור התנועה הציונית.

היתה שניות כלשהי בקרב התנועה הציונית האמריקנית בזמן ההוא. מצד אחד לא השתתפה התנועה בפעולות שנועדו להקל את מצב היהודים מחוץ לארץ-ישראל, אלא ריכזה את כל מאמציה בהקמת הבית הלאומי ובחיזוקו, ומצד אחר נלחמו אותה שעה הקונגרס היהודי העולמי והקונגרס היהודי האמריקני באנטישמיות בארצות-הברית ומחוצה לה וסייעו ליהודים נרדפים. הארגונים הציוניים היו מעצם טבעם בכלל הקונגרס היהודי האמריקני ומנהיגיהם נמנו בו זמנית גם עם מנהיגי הקונגרס.

כפילות זאת ניכרה היטב אצל סטיפן וייז, ששימש בעת ובעונה אחת יושב ראש שני המוסדות (AJC ו-ECZA). לצדו של וייז פעל, מאז בא לארצות-הברית, נחום גולדמן. עיקר הדיונים והפעולות בנוגע למצבם של יהודי אירופה בשנות המלחמה הראשונות התנהלו בשני הקונגרסים האלה, שהורחבו עם צירופם של מנהיגים ציונים פליטים כגון אריה קובוביץקי מבלגיה וזרח ורהפטיג מפולין. בשל מעורבותם של המנהיגים הציונים בארצות-הברית במוסדות אלה השתתפו רובם בדיונים ובפעולות שהתקיימו בהם.

ועד-החירום הציוני הסתפק במטרותיו המקוריות, כלומר בעיסוק בענייני הציונות.⁵⁰ עוד בפברואר 1940 דרש וייז שהוועד יעסוק אך ורק במה שנקרא בפיו "בעיות ציוניות מובהקות". על-פי התפיסה הזאת הגיב הוועד בשאלת השתתפותו בעצרת עם שכינס ביום 21 ביולי 1942 הקונגרס היהודי האמריקני באולם כיכר מדיסון בניו-יורק. עצרת זאת, שהשתתפו בה מסדר "בני-ברית" וועד-הפועלים היהודי כונסה בעקבות ידיעות שנתקבלו ממחתרת ה"בונד" בוורשה, באמצעות ממשלת פולין הגולה, שהגרמנים מפעילים תוכנית שיטתית של רצח יהודים.⁵¹

וייז ניסה לשכנע את ועד-החירום שישתתף בעצרת המחאה הזאת, שהיתה לה לדעתו מטרה כפולה: (א) למחות על האכזריות החייתית שברצח המוני יהודים במרכז אירופה ובמזרחה; (ב) לתבוע מבריטניה ומארצות-הברית שיצילו את היישוב היהודי בארץ-ישראל מגורל דומה.⁵²

ועד-החירום (חוץ מנשיאת "הדסה") הסכים להשתתף בעצרת ואפילו תרם אלף דולר למימון הוצאותיה. אבל היענותו היתה דו-משמעית והססנית. וייז אמר בפירוש שלא תהיה זאת עצרת ציונית, כדי "שלא לאכזב את המנהיגות הציונית" ולא תצא ממנה קריאה להקים צבא יהודי – שהיה אז מטרה ציונית בוערת. חשוב לציין שרוב המשתתפים בישיבה, ובהם דוד בן-גוריון, יצחק בן-צבי, הרב וולף גולדמן מן "המזרחי" ונחום גולדמן לא הצטרפו לדיונים אלה, משום שעיקר דאגתם היתה נתונה באותה שעה להגנת היישוב, נושא שהיה אף הוא על סדר היום. בן-צבי, יושב ראש הנהלת הוועד הלאומי בארץ-ישראל, פעל אז לגייס את דעת הקהל בארצות-הברית ולסייע ליישוב ולבריטניה לעמוד במתקפה של רומל במדבר המערבי. בעקבות זאת נתגלעו חילוקי דעות. מ' פורמאנסקי (Furmansky), נציג "השומר הצעיר", הציע שהארגונים הציוניים יפתחו במסע הסברה משלהם לקראת העצרת כדי להבליט את "צביונה הציוני המפורש". הד"ר ישראל גולדשטיין היה אפילו נחרץ ממנו ואמר שהעצרת תכזיב כיוון שלא תעמוד בסימן

הציונות, ולכן יצדק ועד-החירום הציוני אם יימנע מלהשתתף בה.⁵³ עם זאת סבר גולדשטיין, שאינו רשאי לעשות פומבי לדעתו זאת וציין שאינו מציע תוכנית פעולה, אלא מביע את דעתו האישית בלבד. מוריס ורטהיים (Wertheim), המזכיר הכללי של "פועלי ציון", אמר שיש להשתתף בעצרת אם לצד הדרישה להציל את יהודי ארץ-ישראל מגורלם של יהודי אירופה תופיע גם הדרישה להקים צבא יהודי.

בעקבות הידיעות הרבות על גורלם של יהודי אירופה גבר הלחץ של הציבור היהודי על ארגונו לנקוט "פעולה כלשהי". פעילותם הנמרצת של שליחי הארגון הצבאי הלאומי ושל הוועדים שהקימו בארצות-הברית הגבירה את הלחץ ומיקדה אותו.

ב-6 בדצמבר 1942 כונסה ישיבה מיוחדת של הוועד המנהל של ועד-החירום הציוני לדון ב"פעולות הנוגעות לרצח ההמוני של יהודי אירופה". הישיבה נקראה לאחר שהתקבלו מברקים מהנהלת הסוכנות היהודית בלונדון ובירושלים ומן הוועד הלאומי בארץ-ישראל, ובהם נתבעו ציוני ארצות-הברית לנקוט צעדים מיד. הוועד נדרש: (1) לפנות אל נשיא ארצות-הברית ולדרוש שיתרה בגרמניה ובשאר מדינות הציר כי מבצעי "הטבח ההמוני" של יהודי אירופה יבואו על עונשם; (2) לסייע לחלץ ילדים משטחים שבידי הגרמנים ולהעבירם לארצות נייטרליות; (3) לפנות אל "הצלב האדום" ולבקש שישגר נציגים לארצות הנוגעות בדבר; (4) לבקש מן הג'וינט ומן הקונגרס היהודי העולמי שישלחו נציגים לשטוקהולם ולאיסטנבול כדי ליצור שם מגעים עם גורמים שעשויים לסייע בהצלה.⁵⁴

הנרייטה סאלד, מנהלת המחלקה ל"עליית הנוער", הבריקה ל"הדסה" והציעה להקים ארגון נשים עולמי, בראשות רעיית הנשיא הגב' אלינור רוזוולט, שיעסוק בהעברת הילדים הנתונים בסכנה, משטחי הכיבוש הנאצי לארצות אחרות. הסוכנות היהודית בירושלים הבריקה לרוזוולט, לצ'רצ'יל, לסטאלין ולסמאטס (Smuts) וביקשה להציל ילדים יהודים ולהחליף עצירים אזרחיים גרמנים ביהודים.⁵⁵

אין ספק, שבמברקים אלה השתקפו המבוכה וחוסר האונים של משגריהם – וגם של מקבליהם. הגב' רוזנסון (Rosenson), נציגת "הדסה", הודיעה שהצעתה של הגב' סאלד להקים ארגון בין-לאומי של נשים⁵⁶ נידונה בהנהלה הארצית, אך נדחתה בטענה שהדבר בלתי מעשי. עם זאת, סברו נשות "הדסה", שכדאי לדון בנושא עם "ארגונים אחרים הנוגעים בדבר".⁵⁷ הגב' רוזנסון הצביעה על הבורות הרווחת בנוגע למהות הרציחות באירופה והדגימה זאת על-ידי שהזכירה את תגובתו של מייקל סטרייט (Michael Straight), עורך ה-*New Republic*, שלא ידע כלל על המצב כששאלה אותו על כך יום קודם. לדעתה היה מקום לרתום לפעולה כנסיות וארגונים מתאימים אחרים.

וייז הציע שאדם המקורב לגב' רוזוולט, היושבת ראש של ועד הפליטים האמריקני, יעלה לפניה את הבעיה והודיע שביום ג' הבא, ב-8 בדצמבר 1942, תפגש עם הנשיא משלחת של ועד הוועידה. הוועד ייצג את הקונגרס היהודי האמריקני, את הוועד היהודי האמריקני, את "בני-ברית", את ועד העובדים היהודי ואת אגודת הרבנים.

עצם הדבר, גרס וייז, ש"מיליוני אזרחים נרצחים בידי היטלר חייב לעורר את העולם הנאור כולו".⁵⁸ צר לו לדבריו שלא נערך מסע נרחב להעלות את הנושא בפני הציבור

האמריקני. עוד הציע לגייס את שירותיו של פייר ואן פאסן⁵⁹ או פרשן עיתונות ידוע אחר כדי לזכות ב"פרסום הרחב ביותר".⁶⁰ מאיר וייסגאל הציע לוועד-החירום שיפנה אל שניים או אל שלושה עיתונאים דגולים בארצות-הברית ויבקשם שיכנסו את חשובי עמיתיהם בניו-יורק ויבקשו מהם שיכתבו על "הזוועה שברציחת המוני יהודים באירופה ועל המצפון של אמריקה".⁶¹

עוד באותו דיון ראשוני, תפס מסע ההסברה, שתכליתו להביא את דבר הטבח לידיעת הציבור בארצות-הברית, את מקומה של הקריאה לפעולות עזרה. מכאן עבר הדיון לשאלות של נוהל: שהרי כבר היה ארגון-גג כזה שניסה לטפל בבעיה. הדיון נתחדש רק לאחר שהבהיר וייז שארגון זה יחדל לפעול כגוף משותף, לאחר שיגיש את עצומותיו לנשיא ב-8 בדצמבר 1942. שלושה נושאים עיקריים עלו בדיון:

(1) הגורם המרכזי היה הזמן. "כל מה שניתן לעשות חייב להיעשות מיד". אי-אפשר לדחות את הפעולה עד שיוקם ועד חדש, או עד שיסכימו ארגונים אחרים על תוכנית או על דרך פעולה;⁶²

(2) הבעיה נוגעת לציונים וליהודים כולם;

(3) לקונגרס היהודי האמריקני ולוועד החירום הציוני חסרים כוח האדם והמנגנון שיטפלו בתפקידי ההסברה המיוחדים הכרוכים בנושא זה. כל המשתתפים היו ערים לכך שיידרש מאמץ רב להבטחת שירותיהם של אנשים שיהיו מסוגלים להכין חומר עיתונאי מתאים ולדאוג לפרסמו ברחבי הארץ.⁶³

לבסוף הוצע והוסכם פה אחד שבתוך 48 שעות תעובד תוכנית פעולה על-ידי ועדת המשנה של הקונגרס היהודי האמריקני בשיתוף עם ועדת המשנה שימנה ועד-החירום הציוני. ארגונים אחרים (נוצריים ויהודיים) יוזמנו להצטרף לפעולות. ועדת המשנה המשותפת תשקול אילו ארגונים יוזמנו. ברור היה שיוזמנו הג'וינט וההסתדרות הארצית של ארגוני נשים יהודיות. לאחר דיון קצר הוסכם לשתף גם את הוועד של מרשל פילד, אשר "שמו הלך לפניו", אך לא להקים ועד הצלה נפרד.⁶⁴ תמר דה סולה-פול נבחרה לעמוד בראש ועדת המשנה של הוועד הציוני לשעת חירום. חברים אחרים בה היו רוז הלפרין, חיים גרינברג ומאיר וייסגאל.

למשתתפים היה ברור שהתקציב השוטף של ועד-החירום לא יספיק למימון הפעילות הזאת. לפיכך הוסכם שיש לבקש כספים מן הקרן הקיימת ומקרן היסוד. לשתי הקרנות נשלחו העתקי המברקים בעניין זה.⁶⁵

יומיים לאחר מכן, ב-8 בדצמבר, 1942, התכנסה הישיבה הראשונה של ועדת המשנה. בתום דיוק ממצה גרסו הרוב שעל ועד-החירום להסתפק ב"העמדת הציבור על מעשי האכזריות, בשיטות שונות ומבוססות היטב".⁶⁶ וייסגאל נתבקש להכין תוכנית פעולה להדרכת ועד-החירום. אך מכיוון שהתנגד בחריפות לגישה שננקטה, הכין במקום זאת תזכיר וסקר בו בפרוטרוט את ההשלכות של כל פעולה. על שתי שאלות עיקריות דרש מוועד-החירום להשיב כדי למנוע "בלבול, כפילות ופעולת סרק": (א) מהן הסמכויות של ועדת המשנה של ועד-החירום: עד היכן מגיעה סמכותה, מה הן סמכויותיה בעניין התקציב ומה הם תפקידיה; (ב) מה הם יעדיה של ועדת המשנה של ועד-החירום.

וייסגאל אמר שכששוקלים שאלות אלה יש להתחשב בדעת הרוב בוועד-החירום הציוני, וחשוב לזכור שהקונגרס היהודי האמריקני עושה, או מבקש לעשות, בדיוק את מה שהחליטה לעשות ועדת המשנה. אם חפצים למקד את דעת הקהל בטרגדיה היהודית, והמנגנון של הקונגרס היהודי האמריקני אינו מתאים לכך (כדברי הד"ר וייז) הרי פתוחה לפניו האפשרות להעסיק אנשים נוספים שיעשו את המלאכה. אך אם יצטרף ועד-החירום לפעולה, אסור להניח לו שיעשה זאת רק כדי לפעול כדוגמת הקונגרס היהודי האמריקני, אלא עליו להשתדל גם "למקד את דעת הקהל בארצות-הברית בפתרון שבו אנו דוגלים. אין זה רק שורש הבעיה, זו גם שעת הכושר הפסיכולוגית לכך".⁶⁷ אין להסיק מכאן, הוסיף וייסגאל, שבגלל יעד נוסף זה של ציוני ארצות-הברית תהיה כל הצהרה, כל פעולה וכל רשימה בעיתון חדורה תעמולה ציונית. תהיה זאת טיפשות לדעתו, שתניב יחסי ציבור אומללים. גם אין זה מן התבונה להניח שכדי להעלות בפני הציבור הרחב פתרון קיצוני לבעיה היהודית יש לעשות את הזוועה האיומה הזאת קולב לתלות עליו תביעות מדיניות ספציפיות של הציונים. לעומת זאת, "אסור לנו לחשוב שגילויי אהדה בציבור האמריקני, רבים ככל שיהיו, הם עצמם עשויים להוליך לשינוי של ממש בתוכניותיו של היטלר או להשפיע השפעה של ממש על מעמדו של העם היהודי בעתיד".⁶⁸

וייסגאל הוסיף ואמר שאילו היה אפשר לפעול לפי התוכניות המוגדרות שמקורן בארץ-ישראל, דוגמת חילופי עצורים וכו' "היינו נותנים יד להגשמתן ללא היסוס. אבל אינני סבור שתוכניות אלה הן בנות ביצוע ואפילו היו כאלה לא היינו יכולים לדעתי להסתפק בהן. אם אכן התוכנית הציונית חיה וקיימת, ליכוד הכוחות, שהציונים שותפים לו במישרין, נועד אפוא להשיג את שני היעדים גם יחד – הצלה ומדינה יהודית: שניהם נובעים זה מזה ואין להבחין בין ציונים ליהודים. אחרת נתפתה לחשוב, מתוך ביטחון שווא, שעשינו מעשה מועיל כשעוררנו את אהדת הציבור האמריקני".⁶⁹

גיוס דעת הקהל אינו, לדעתו של וייסגאל, מטרה בפני עצמה, אלא הוא אמצעי: לדרכן ממשלות ואישים לפעולה. ממשל ארצות-הברית, באמצעות הנשיא, כבר אמר את דבריו בנידון, לא את המילה האחרונה, ואפילו לא מילה בשלמותה, אבל דיבר. מטעם זה בלבד לא נוכל עוד לעשות דבר. לזמן מה אין להניח שמר רוזוולט יחזור ויתבטא בנושא זה.⁷⁰ הדבר היחיד שאולי צפוי שיעשה הוא שימנה את ועדת החקירה שדיבר עליה, אבל לשם כך אין הוא זקוק לדרכון כלשהו.

וממשיך וייסגאל באותו קו מחשבה: ואומר "לא נוכל לקום ולומר שדברי הנשיא הם נחמה פורתא בעבורנו. זה יהיה מעשה לא אדיב ומרגיז, ובמקום לעורר אהדה לענייננו הוא עלול להרחיק אותה". עם זאת, ציין שחיוני הדבר שפעולת ציוני ארצות-הברית תגרום שכל האחרים – למשל סופרים רבי השפעה והעולם הלא-יהודי – יתרעמו על מנהיגי האומות המאוחדות "בשל גישתם הפחדנית, הקרתנית והקמצנית לבעיה היהודית, בשעה שעם שלם נתון בסכנת הכחדה". וייסגאל מוסיף ואומר:

מן הבחינה המעשית אפשר לעשות אך מעט מאוד למען היהודים שבידי היטלר. כל מה שאפשר לעשות הוא להפיח קצת תקווה ואומץ בבני העם היהודי באשר הם. לא רק שתבוא נקמה על סבלותיהם, אלא שמעמדם אחרי המלחמה יהפוך

להיות תקין ונורמלי: תביעותיהם הלגיטימיות ייענו, כשם שנענות תביעותיהם של חברים אחרים ב"אומות המאוחדות". ליתר דיוק, תוגשמה שאיפותיהם הלאומיות בתום המלחמה. הרי זו הזדמנות בלתי רגילה בשבילנו להדגיש עניין זה. את אירופה המשוועבדת ואת היהודים המתייסרים אין להציל בקינות ובמספדים.⁷¹

בעיני וייסגאל היה היגיון בדבר שמטרת פעולתם המשולבת של הקונגרס היהודי האמריקני וועד-החירום היא לקומם את אמריקה לא רק נגד סבלם של היהודים מידי היטלר בשטחי הכיבוש הנאצי באירופה, אלא גם נגד הסבל הנוסף הכרוך באנומליה של קיום העם היהודי. את ההכרה שמצב היהודים אינו נורמלי יש להחדיר שוב ושוב למוחות העם האמריקני. חיוני הדבר שישתכנעו שהבעיה היהודית מחייבת פתרון רדיקלי כדי למנוע את הישנות המצב הקיים עתה. אם יושמט מן התוכנית הפתרון הציוני הלאומי בטענה כלשהי "לא נשיג שיתוף פעולה עם ארגונים שונים, המחיר שקבעו להשתתפותם גבוה מדי", ומן הדין לדחותה כליל.⁷² "אסור לנו להקריב תוכנית קונסטרקטיבית בשל כל הדמעות, ביטויי האהדה וההתמרמרות של אמריקה כולה, שכן בזאת לא יינצלו חיי יהודים ולא יובטח עתידו של העם היהודי. ארצות-הברית נתונה במלחמה עם היטלר משום שהארץ כולה מתקוממת נגד כוונתו לרצוח עמים שלמים ורוחשת אהדה עמוקה לקורבנותיו". עוד אמר שאם לדעת ציוני אמריקה יש לדחות את היעדים שהציע בתזכירו, מוטב להשאיר את כל העניין בידי הקונגרס היהודי האמריקני. כי "חזקה על מנהיגיו שיעשו נפלאות בדרכון מצפונה של אמריקה לנוכח הזוועה שבטרגדיה היהודית".⁷³

במשך הדברים התווה וייסגאל את דרך הפעולה שיש לדעתו לנקוט אם יוסכם על המטרה: (1) להחליט על תקציב שיענה על הצרכים; (2) להקים מנגנון המסוגל להגשים את התוכנית; (3) לפנות אל העולם היהודי והלא-יהודי גם יחד.

באשר לעולם הלא-יהודי היתה המשימה ברורה בעיניו, אף-על-פי שלא היתה קלה כל עיקר. על ציוני ארצות-הברית לנצל כל דרך אפשרית להגיע אל דעת הקהל ולהבהיר לעם האמריקני במה מדובר, כדי שיוכל להגיב תגובה נכונה. על הציבור האמריקני לדעת שרוב יהודי ארצות-הברית מצדדים ב"פתרון קונסטרקטיבי" (כלומר בקהילייה יהודית – commonwealth) של הבעיה היהודית. חשוב גם להעמידם על שנצחונן של בעלות-הברית לא יוליך ממילא לפתרון הבעיה. לאחר שיבהירו לעצמם ציוני אמריקה את יעדיהם, יוכלו להתוות תוכנית פעולה.⁷⁴

וייסגאל טען שיש לכנס בהקדם האפשרי וביעילות מרבית ועדה כללית של יהודי ארצות-הברית כדי "להבהיר אחת ולתמיד לעיני כל המעצמות שרוב יהודי אמריקה תומכים בפתרון הציוני של הבעיה היהודית".

עוד הציע שכל פעולה למען היהודים באירופה תוצמד לפתרון הציוני של הבעיה היהודית. כמו כן קיבל עליו וייסגאל להוציא לפועל תוכנית שעיבד וייצמן באפריל 1941. מטרתה הייתה לגייס את יהודי ארצות-הברית למען הקמת קהילייה יהודית בארץ-ישראל בתום המלחמה. שני שלבים היו בתוכנית וכדי לממשה היה צורך לכנס שתי ועידות בארצות-הברית. הצעד הראשון נעשה בוועידת בילטמור שבה קיבלו ציוני ארצות-הברית את "תוכנית בילטמור", במאי 1942. כדי להגשים את השלב השני הציע וייסגאל לנצל

התגובה המאוחדת של יהודי ארצות-הברית לנוכח הידיעות על השואה כדי לשכנעם לקבל את תוכנית הקומונוולט, בוועידה כללית שרצה כאמור ליזום. בדרכו העניינית, החדה והבהירה, סיכם וייסגאל את העמדה הציונית המסורתית בעיצומו של המצב הלא שגרתי ביותר שנקלעה אליו התנועה אי-פעם. אף-על-פי שלא נערכה הצבעה פורמלית אימץ למעשה ועד-החירום הציוני את המדיניות שהציע וייסגאל ופעל לפיה.

הוועידה היהודית-האמריקנית⁷⁵

בינואר 1943 פנה כאמור הנרי מונסקי, נשיא מסדר "בני ברית", אל נציגי שלושים וארבעה ארגונים יהודיים והזמין להתכנס בפיטסבורג לדון באמצעים להשגת "הסכמה כלשהי מצד הקהילה היהודית האמריקנית" [...] בנוגע למעמד של היהודים אחרי המלחמה ולבניין ארץ-ישראל יהודית".⁷⁶

מסיבות פנימיות בזירת ההתארגנות היהודית באמריקה, פעל מונסקי על דעת עצמו בכנס מכין זה. כנראה כדי להראות שארגונו, שהוא גוף ניטרלי בציבוריות היהודית, יוזם אחדות פעולה יהודית. לאחר שנכשל המשא-ומתן הממושך עם הוועד היהודי האמריקני,⁷⁷ ראתה המנהיגות הציונית בפעולתו זו של מונסקי צעד טקטי מועיל להשיג את תמיכת כלל הציבוריות היהודית המאורגנת. מונסקי, שהיה אישיות ניטרלית במחנה הלא-ציוני, התאים ביותר לדעתם לעמוד בראש הכנס, לכן באו עמו במשא-ומתן והגיעו לתיאום עמדות.⁷⁸

ארגון "בני ברית" היה ארגון רב חברים ולא-ציוני. עצם הדבר שנשיאו יזם את הכנס חייבה את 150,000 חבריו להסכים להחלטותיו.^{79, 80} לכנס בפיטסבורג הגיעו נציגי כל הארגונים והגופים שהוזמנו, חוץ מן הוועד היהודי האמריקני וועד הפועלים היהודי. בכנס הוחלט לכנס "עצרת יהודית אמריקנית" שתתווה תוכנית פעולה משותפת לפתרון הבעיות שלאחר המלחמה ותעסוק בעיקר בזכויותיהם ובמעמדם של היהודים בעולם הבתר-מלחמתי "ובכל הנושאים הנוגעים למימוש זכויות העם היהודי על ארץ-ישראל".⁸¹ מוריס רוטנברג, אשר ייצג את הצ"א בוועידה, עמד על חשיבותה של ההחלטה לתנועה הציונית שכן ראה בה "הבעת הדעה של רוב היהודים בארץ זו – ארצות-הברית – [...] בפורום דמוקרטי".⁸² וזאת כנגד אותו מיעוט הטוען מעל דפי ה"ניו-יורק טיימס", כי "רוב עצום של יהודי ארצות-הברית מתנגדים לציונות".

ועידת פיטסבורג הקימה ועדה מארגנת, שהיה עליה לעסוק בתנאי ההשתתפות בעצרת המוצעת, בקביעת מערכת הבחירות לצירים ובאיסוף הכספים הדרושים. הוחלט כי חמש מאות צירים ישתתפו בעצרת. שלוש מאות שבעים וחמישה צירים ייבחרו ישירות על-ידי ועידות אזוריות או מקומיות של הקהילות היהודיות על פי מספר אוכלוסייהן, מאה עשרים וחמישה ימונו מטעם ארגוני חברים ארציים, אשר ייוצגו ייצוג שווה בלא להתחשב במספר חבריהם, וייצוג יחסי יישמר בבחירות המקומיות "כדי להבטיח את ייצוג המיעוט".⁸³

הפנייה דרך ארגוני חברים והדגשת האופי הדמוקרטי, כווננו נגד הוועד היהודי האמריקני והחוגים שעמדו מאחוריו, שכן ועד זה וועד הפועלים היהודי היו הארגונים היהודיים היחידים אשר הזמין מונסקי ונמנעו מלהשתתף בכינוס פיטסבורג. הימנעות זו גרמה גל מחאות חריף כנגדם, לא רק מצד חוגים ציוניים, אלא גם מצד רוב העיתונות בידיש והאנגלו-יהודית כאחד. בעקבות לחצים אלה נאלץ הוועד היהודי האמריקני למצוא דרך להשתתף בעצרת. לשם כך מינה ועדה שנשאה ונתנה עם מארגני העצרת. המשא-ומתן נסתיים בהסכם בעל-פה. על תוכנו של הסכם זה נחלקו הדעות לאחר מכן, אך עיקריו, לדעת הוועד היהודי האמריקני היו: (א) השם ישונה מ"עצרת" ל"ועידה"; (ב) המטרה תהיה לחתור לאחדות דעות מרבית בנוגע לתוכנית בתר-מלחמתית של העולם היהודי, אשר תוגש לוועידת השלום; (ג) לכל אחד מן הארגונים המשתתפים יינתן חופש פעולה מוחלט, בלא כל קשר לנושא ההצבעות בוועידה.⁸⁴ במכתב למונסקי טען פרוסקאואר: "עלינו לפעול בהחלטיות לא רק לבל ייווצר בפועל אלא אף לבל יראה כאילו יש מנגנון פוליטי מקביל או משני, שבאמצעותו חלק מן האמריקנים יקיימו שלטון עצמי וינהלו משא-ומתן עם הממשל או עם מדינות אחרות בשם האינטרס של הקבוצה".⁸⁵ כמו כן הביע חשש רב שהיהודים יואשמו בנאמנות כפולה. כדי למנוע זאת הציע סוג אחר של התכנסות – ועידה של קבוצות שונות בעלות עמדות שונות, שתכליתה להגיע למצע משותף. ועידה כזאת לא תתיימר לדבר בשם כל יהודי ארצות-הברית או לכפות את החלטותיה על קבוצות-מיעוט. עמדה זו יש לתלותה במידה רבה בכך שפרוסקאואר ידע שהוועד היהודי האמריקני אינו ארגון המונים.⁸⁶

גם לשוני במינוח לא היתה משמעות סמנטית בלבד. לאחר משא-ומתן ממושך הסכימו המנהיגים הציונים לשנות את השם מ"עצרת" ל"ועידה", בעיקר כדי לאפשר לוועד היהודי האמריקני להשתתף בה. מפתיע הדבר, אף את חוגי ועד זה עצמו, שדווקא פרוסקאואר הוא שהטיל את כובד משקלו למען השתתפות ואף איים שיתפטר מנשיאות הוועד אם לא תתקבל עמדתו.⁸⁷ ב-30 באפריל הצטרף הוועד היהודי האמריקני ל"קריאה לוועידה היהודית האמריקנית", ובעקבות תקדים זה הסכים גם ועד הפועלים היהודי להצטרף לוועידה, לאחר שהובטח לו ייצוג של שישה-עשר צירים.⁸⁸

עוד ויכוח חמור התעורר סביב שאלת ייצוגם של הגופים הפילנתרופיים הגדולים, הפדרציות וקרנות הסעד בוועידה. הוויכוח נשא פן אידאולוגי כאשר הלא-ציונים, שיוצגו ייצוג ניכר בגופים אלה, דרשו לקבל מעמד של ארגוני חברים ולהשתתף בוועידה, ואילו המנהיגות הציונית טענה כי הפדרציות הן בעיקר גופים לאיסוף כספים, ורוב התורמים להן כבר מיוצגים בארגונים יהודיים מקומיים אחרים. לבסוף נמצאה פשרה גם בנושא זה. הוחלט לתת ייצוג סמלי לפדרציות ולקרנות הסעד שהיו, כפי שטענו בצדק נציגי הוועד היהודי האמריקני, "חוט השדרה של קהילות יהודיות רבות".⁸⁹

גם על שיטת הבחירות נמתחה ביקורת מצד גופים שונים. לא הושגה הסכמה כללית לערוך בחירות ישירות והוחלט פה אחד על "שיטה של הליכים דמוקרטיים ממותנים", כלומר ועדות אלקטורליות מקומיות או אזוריות בחרו צירים בדרך מסובכת למדי, אשר הסתמכה בין השאר על אומדן של מספר התושבים היהודים באזור.

הציונים הסתערו על מערכת הבחירות במרץ רב. "הניו-פלשתיין" פרסם בקביעות הוראות לחברי הצ"א ברחבי ארצות-הברית ופירט את השיטות הטובות ביותר שבעזרתן תנצח הרשימה הציונית המקומית. כדי להשיג תוצאות אופטימליות בבחירות הקים ועד-החירום ועדת תיאום ארצית שתפקידה לתאר ולשלב מאמצי תעמולה ולהביא לידי הצבעה משותפת.⁹⁰ ואכן, ניכרו מאמציהם בתוצאות הבחירות. מתוך שלוש מאות שבעים ותשעה הנציגים הנבחרים, היו מאתיים וארבעים (63%) חברים רשמיים בהצ"א או בגופים הקשורים בה. עוד מאה נבחרו מרשימות "המזרחי" ו"פועלי ציון". מעט מאוד מועמדים ציונים הובסו בבחירות, והיו אף אנשים אשר הביעו צער על כי לא נבחרו עוד מועמדים לא-ציונים, "ולו רק למען הרושם".⁹¹ לאחר הבחירות אורגנו הצירים ב"גושים" על-פי השתייכותם הארגונית, הדתית והחברתית. תשעה גושים נקבעו, ובהם גם קבוצה בלתי מזדהה אחת. שיטה זו של הצבעה קבוצתית הגבירה עוד את כוחם של הציונים ותומכיהם, מאחר שרבים מן הארגונים הלא-ציוניים הבטיחו מראש שיתמכו בתוכנית הציונים.⁹²

ההחלטה על ארץ-ישראל

מן הבחינה הציונית היה נושא ארץ-ישראל ועתידה עיקרה של הוועידה; בתעמולת הבחירות הורגש הדבר במפורש. בסוף אפריל החליט ועד-החירום לחייב את כל המפלגות הציוניות לכלול את תוכנית בילטמור במצען לבחירות לוועידה. עוד החליטו לאסור על כל ארגון המיוצג בוועד-החירום להתחייב לשנות את מצע בילטמור או לנהל משא-ומתן בעניין זה בלא אישורו של ועד-החירום.⁹³

נושא ארץ-ישראל היה הנושא היחיד בוועידה שנחלקו בו יהודי ארצות-הברית. ואמנם עוד בנאום הפתיחה שלו אמר פרוסקאואר, נשיא הוועד היהודי האמריקני, כי אין להשיג אחדות פעולה בקרב היהודים על-ידי שיכפו על משהו לוותר על עקרונותיו. במקום לריב על האידאולוגיה, יהיה אפשר להשיג אחדות בדרך של "פשרה בנוגע לפעולה שתינקט מיד"⁹⁴ דרך זו תושג רק על-ידי הדגשת המשותף ולא המפריד. תחום משותף כזה היה לדעתו "הכרה בהישג העצום שהשיג עמנו בארץ-ישראל". בעיניו כל יהודי העולם בלא הבדל אידאולוגיה מאוחדים בדאגתם לשמור על הישג זה, ואין כל חילוקי דעות בנוגע לדרישה "לשמירת שערי ארץ-ישראל פתוחים".⁹⁵ גם הנאום הציוני הראשון, ס' וייז, לא הזכיר בנאומו את הנושא הנתון במחלוקת והסתפק בהתקפה על המדיניות המפלה של "הספר הלבן".⁹⁶

הערב השני יוחד לדיון בנושא ארץ-ישראל. ראשונים נשאו את דבריהם הרב ש' גולדמן והרב ג'יימס הלר. גם הם לא הזכירו את תוכנית בילטמור ולא את גורם המחלוקת – "הקומונוולט היהודי". הדבר הפתיע רבים מן הנוכחים, ולאחדים מהם נראה שנעשתה פה עסקת פשרה עם הלא-ציונים כדי שיתמכו בדרישה להגירה בלתי מוגבלת של יהודים לארץ-ישראל.⁹⁷ ואמנם הושגה פשרה כזאת שבועות מספר קודם-לכן. מתוך התעלמות ממליאת הוועד ומן הוועד המנהל הגיעו אנשי "קבוצת וייצמן" – וייז, ליפסקי, נ' גולדמן

ווייסגאל – למסקנה, "כי לא יהא זה רצוי ללחוץ בנושא הקומונוולת היהודי עד לנקודת השבירה",⁹⁸ ורצוי יותר לנסות לגבש בוועידה כמה עקרונות כלליים שיעסקו בבעיות היהודים, ובכללן ארץ-ישראל. כדי לשמור על הפשרה שהושגה לא שובץ המנהיג "המקסימליסט" הד"ר אבא הלל סילבר (אשר נבחר ימים אחדים קודם-לכן ליושב ראש משנה של ועד-החירום) ברשימת הנואמים. כאשר התקרב לסיומו הדיון בשאלת ארץ-ישראל, ועדיין לא הועלה נושא הקומונוולת, פנה ניומן אל סילבר וביקש ממנו לשאת את דברו. בדרך כלשהי הוכנס סילבר לרשימת נואמי הקונגרס היהודי האמריקני ונשא נאום אשר שינה את המדיניות המתוכננת של הוועידה בנוגע לארץ-ישראל.

בהיגיון נוקב תבע סילבר מן המנהיגות ומן הצירים הציונים להימנע מפשרות כושלות והזכיר להם את תוצאותיהן של פשרות במלחמת העולם הראשונה. עוד אמר: "בעייתנו עתיקת הימים של חוסר בית לאומי, שהיא מקור עיקרי לצרותינו זה שנות אלפיים, ניצבת בכל ערייתה ואימתה עתה כבימים עברו".⁹⁹ סילבר תבע ערנות רוחנית ועמידה איתנה בפני אותם יהודים רבי השפעה, המנסים לעקוף את הבעיה ומציעים אחדות יהודית בעת משבר עולמי ויהודי, במקום לדרוש קומונוולת יהודי. אך משברים ועתות מצוקה היו מנת חלקם של היהודים בכל דור, והפתרון היחיד לבעיית חוסר המולדת של העם היהודי אינו הוספת מקומות יישוב לפליטים בחבלי עולם שונים, אלא נורמליזציה של הסטטוס המדיני של העם היהודי על-ידי "מתן בסיס לאומי בביתו הלאומי וההיסטורי" כשניתח סילבר את הנסיבות שהוליכו להצהרת בלפור הדגיש, כי ההצהרה לא נועדה להיות תוכנית סעד לפליטים, אלא בסיס לקומונוולת יהודי, לכך התכוונו מדינאי העולם שהיו אחראים לפרסומה – לוי ג'ורג', הנשיא וילסון, סמאטס וצ'רצ'יל, וכך גם הבינו את ההצהרה יהודי ארצות-הברית בקונגרס היהודי האמריקני הראשון ב-1918. את מתנגדי נוסחת הקומונוולת תקף ואמר:

מה העיר בנו היום פחד מוות זה מפני המונח "קומונוולת יהודי", אשר מדינאים בריטים ואמריקנים קיבלוהו כאילו הוא דבר פשוט בתכלית, והיהודים עצמם משני המחנות הסכימו עליו לפני חצי יובל שנים? מדוע עז כל-כך רצונם של אנטי-ציונים או לא-ציונים או ניטרלים לעקור את המונח הזה – ואני חושד, בחוגים מסוימים לפחות – את התקווה הזאת? מדוע הם מבקשים מאתנו בשם האחדות לוותר על מושג מדיני יסודי, שהיה במידה רבה כל-כך חלק ממתכונתה הכללית של הצהרת בלפור? חושבני משום שהם או מיעוטם או רובם לא השלימו מעולם, לא עם ההצהרה ולא עם עובדת המנדט.¹⁰⁰

כשסיכם סילבר את דרישתו לקומונוולת יהודי חידד את ההבחנה המכרעת בין הגישה הציונית והלא-ציונית לבעיה היהודית:

הנחליט כאן החלטה, שלא תזכיר כלל את הצהרת בלפור או את כוונתה הברורה והמטרה המונחת ביסודה – הקמתו של הקומונוולת היהודי? האם אפשר שזו תהיה מטרתנו – לשלוח משלחת לוועידת השלום, שלא תהא בפיה אלא בקשת עזרת הגירה, לתת ליהודים לבוא לארץ-ישראל, כאילו אין ארץ-ישראל בשבילנו אלא סנטו-דומינגו אחרת?¹⁰¹

סילבר סיים את נאומו בקריאה נרגשת בשמם של דורות של יהודים שסבלו וסובלים, שלא להירתע מן הפחד ו"לצעוד קדימה מתוך אמונה לבנות ולרפא. הופעתו הכריזמטית חשמלה את קהל הצירים ובעקבותיה הושמו לאל כל שיקולים סיעתיים ומפלגתיים. דרישתו חסרת הפשרות ליצור מעמד פוליטי נורמלי בארץ-ישראל – "קהילייה", כלומר מדינה יהודית – שללה כביכול השגת אחדות, שאינה אלא הסכמה עם הלא-ציונים. סילבר תבע להכריע בדבר על-פי דעת הרוב.

הוויכוח

נאומו של סילבר היה מבצע אורטורי מזהיר, שהפעים את כל שומעיו ונגע בנימים רציונליים ורגישים כאחד. בסיומו קם כל הקהל באולם הנשפים של וולדורף-אסטוריה על רגליו ושר את "התקווה", ובכך אמר הן לתוכניתו. ואמנם כאשר נתכנסה "הוועדה לארץ-ישראל" לקבל החלטה, קצרו סילבר ותומכיו את נצחונם. מתוך שלוש הצעות-החלטה שהועלו, קראה הראשונה, שהוגשה בידי הגוש הציוני והקונגרס היהודי האמריקני, לכוון מחדש את הקומונוולת היהודי.¹⁰² את ההצעה השנייה הגישה קבוצת הרבנים הרפורמים. זו היתה הצעת-פשרה ובבסיסה עמדה הצהרת העקרונות של הוועד היהודי האמריקני. בהצהרה נאמר כי הגיע הזמן שכל היהודים, בלא הבדל אידאולוגיה, יקימו מולדת יהודית בארץ-ישראל על-ידי קליטת עולים רבים. עם זאת, מן הבחינה המדינית תוסיף ארץ-ישראל להיות בפיקוחו של חבר האומות עד שיהיה אפשר להקים בה שלטון עצמי בלי לפגוע בזכויות ובמעמד של קבוצה כלשהי בארץ-ישראל. ממשלה זו תהיה דמוקרטית לא כיתתית (Non-Sectarian).¹⁰³ הציונים ראו בנוסח זה דחייה של רעיון הקומונוולת היהודי.¹⁰³ הצעה שלישית, שהעלו שלושה צירים "עצמאים", תמכה בקומונוולת יהודי שיוקם במתינות ובזמן הרחוק.¹⁰⁴ בדיונים בשלוש ההצעות הוכח כי ציוני ארצות-הברית לא היו תמימי דעים כלל בשאלת הצורך להכריז שהקומונוולת היהודי הוא מטרתה של הציבוריות היהודית המאורגנת בארצות-הברית. כמה עמדות מרכזיות נשמעו בעקבות ההצעות: הרב הלר, יושב ראש הוועד הפועל של הצ"א, הזהיר מפני תגובתן של ממשלות בריטניה וארצות-הברית על הצהרה כזאת, לנוכח הידיעות על רצונן למנוע תעמולה ציונית. נוסף על כך פתח המונח קומונוולת פתח ל"חוסר הבנות" בין הציונים לבין עצמם. הרב הלר הציע לדחות את ההצעה ולהקים ועדה שתנסח הצעות נוספות.¹⁰⁵ מן הקוראים למתינות היו הרבנים יוליוס גורדון ורוברט גולדמן. רוברט גולדמן דרש פשרה ה"הולמת מדינאים" וטען שאין לנצל את זכותו של הרוב לכפות את דעתו על המיעוט. גם הוא הדגיש כי נודע לו ממקורות "מוסמכים ביותר", שאכן החלטה כזאת עלולה לפגוע בקידום העניין הציוני. לעומת זה, תהיה להחלטה מתונה השפעה ממתנת על העולם הערבי, ובכך תשפיע גם על ממשלות ארצות-הברית ובריטניה.¹⁰⁶ מן הלא-ציונים בלט פרוסקאואר, נשיא הוועד היהודי האמריקני, אשר תמך בהצעה של הגוש הרפורמי, שכן ראה בה "מצע מתון" והזהיר כי המדיניות שעל-פיה יש לדרוש "הכול כדי לקבל משהו", היא מסוכנת ביותר. לדעתו "כל אלה העונים את היהודים רק ממתינים לדרישות

מקסימום כדי לגבש את האופוזיציה לבנייה הלגיטימית של ארץ-ישראל.¹⁰⁷ פרוסקאואר אף הדגיש את התנגדות הממשל וסיפר על שיחה שקיים באותו היום בווישינגטון, ובה נאמר לו מפי מקורות, שלא היה יכול לגלותם לשומעיו מי הם, כי העלאת דרישות מקסימום תוליך לאסון. ככלות הכול, טען, "אין איש מצפה למדינה יהודית כבר עתה, אין איש רוצה אותה עתה". יש לאפשר לזמן לפעול את פעולתו, ויש לאפשר לרבים אשר אינם ציונים לסייע בבניין ארץ-ישראל. לפיכך, סיכם, תהיה זו שגיאה לתבוע מדינה לאלתר. המשימה עתה היא ליצור אחדות. לעומת זאת, היו שתמכו בעוז בעמדה הנגדית. מ' סלונים, ציר מסט. לואיס, טען כי אם כל העמים דורשים את המקסימום בתוכניותיהם הבתר-מלחמתיות, אין היהודים צריכים להיות שונים מהם ולדרוש את המינימום. אל ליהודים לחכות לוועידת שלום כללית, אשר אולי לא תתקיים כלל. החלטות הקובעות את גורל ארץ-ישראל מתגבשות בכל עת שמנהיגים נפגשים ודנים זה עם זה, ואין המלחמה גורמת חלל פוליטי. על כן יש להעלות את תביעות היהודים ולהבהירן לעולם כבר עתה.¹⁰⁸

עמדה אחרת השמיע הרב ב' גלאזר מדטרויט. בדבריו מתה על "הפחד שזרעו תוגים שונים בשמם של אנשים או פקידי ממשל שאינם בכלל הוועידה".¹⁰⁹ הרב הדגיש כי מצב היהודים חמור ביותר והצהיר שאין לפחד מכל מה שעלולים לעשות ליהודים אם יקבלו או לא יקבלו החלטה זו או אחרת. עוד הקשה מדוע סוכני תעמולה בריטים, המופעלים על-ידי משרד התעמולה שלהם, רשאים לשכנע את דעת הקהל בארצות-הברית, ואילו על אזרחים אמריקנים, נציגי הציבור היהודי הגדול ביותר בעולם, ייאסר להשפיע על ממשלתם שלהם. אין ספק שהיה זה הלך רוח חדש בקרב יהודי ארצות-הברית. בסוף מלחמת העולם ולאחריה נעשה הלך רוח זה דומיננטי יותר.

נציגי ועד הפועלים היהודי הצהירו על סולידריות עם תנועת הפועלים בארץ-ישראל ועם תביעותיה – לבטל מיד את "הספר הלבן" ולאפשר עלייה יהודית חופשית, קניית קרקעות והתיישבות. עוד הודיעו כי חילוקי דעות פנימיים מנעו אותם מלנקוט עמדה בנושא הקומונוולט.

רוב הנואמים בוועידה תמכו בהצעה הראשונה, שקראה לכונן מחדש את הקומונוולט היהודי. עד מהרה הוברר כי התלהבות אנשי השורה היתה כה גדולה, עד כי גם אם היו מנהיגים ציונים שביקשו להתפשר, לא יכלו עוד למנוע את קבלת תוכנית הקומונוולט. היו גופים ציוניים, כמו הגוש האורתודוקסי הדתי-לאומי, שראו בהצעת-ההחלטה הציונית מינימום הכרחי ותמכו בה משום דרכי שלום ואחדות.

בישיבה החמישית והאחרונה של הוועדה לענייני ארץ-ישראל העלה היושב ראש סילבר הצעה חדשה, שאף-על-פי שהתבססה בעיקרה על המטרה הציונית – תוכנית הקומונוולט, נכללו בה גם המלצות מן התוכניות הרפורמית ו"הבלתי-מזדהה". נוסח זה הושג לאחר משא-ומתן בלתי פורמלי בין הצדדים,¹¹⁰ ובעקבותיו הוסרו ההצעות האחרות, וההחלטה נתקבלה ברוב מוחלט. רק שני חברי ועדה התנגדו לה במפורש – פרוסקאואר ובלאושטיין, שהיו מן הוועד היהודי האמריקני. נאום ההסתייגות של פרוסקאואר היה הדבר היחיד שפגם בהפגנת האחדות.¹¹¹ ההחלטה הסופית קראה ל"מימושם של הצהרת בלפור והמנדאט על ארץ-ישראל, שמטרתם היתה לכונן מחדש בארץ-ישראל קומונוולט

יהודי, בהתבסס על הקשר ההיסטורי של העם היהודי לארץ-ישראל.¹¹² עוד דרשו בהחלטה לבטל את "הספר הלבן" ולפתוח את שערי הארץ להגירה המונית. סילבר העלה את הצעתו בפני מליאת הוועידה ב-1 בספטמבר 1943, והמשתתפים קיבלוה בתשואות סוערות.¹¹³ מונסקי, יוזם הוועידה, תמך בה בהתלהבות. בהצבעה שניהל וייז התנגדו להחלטה רק ארבעה צירים (16 צירים מאנשי ועד הפועלים היהודי, מ"בני ברית", ממועצת הנשים היהודיות ונציג השומר הצעיר משה פורמנסקי נמנעו). שוב סחף גל התרגשות את מליאת הוועידה, והצירים קמו על רגליהם ושרו את "התקווה".¹¹⁴

אמנם על הוועד היהודי האמריקני, אשר נשיאו הסתייג רשמית מן ההחלטה, לא כפו לקבלה. ואולם ההחלטה שימשה מנוף עצום לציוני ארצות-הברית, כיוון שיכלו מעתה להסתמך על החלטה רשמית ו"דמוקרטית" של כלל הציבוריות היהודית המאורגנת בארצות-הברית. העיתונות היהודית כינתה את ההחלטה "היסטורית", "רבת חשיבות" ו"נקודת מפנה היסטורית" וראתה בקבלתה מעשה של בגרות פוליטית מצד הקהילייה היהודית האמריקנית וקבלת המטרה הציונית על-ידי יהודי ארצות-הברית.

קבלת ההחלטה נתנה לפרימט של הציונות מעין לגיטימציה בחברה היהודית בארצות-הברית. מארגון שולי נעשתה לארגון מרכזי, לא רק בקרב יהודי ארצות-הברית, אלא גם בתנועה הציונית העולמית בכללה. הגב' תמר דה סולה פול, נשיאת "הדסה", אשר מעולם לא נחשבה לציונית "מקסימליסטית" הגדירה, בעקבות ההחלטה, את ציוני ארצות-הברית – "חלוצים" אשר פעלו ארבעים שנה בשממת חוסר ההבנה והגיעו עתה אל ההכרה הראויה.¹¹⁵ הציונים האמריקנים ראו בקבלת ההחלטה בנוגע לארץ-ישראל בוועידה היהודית-האמריקנית את סיומו של השלב השני במאבקם הציבורי-המדיני, שהחל בוועידת בילטמור. משקיבלה הציבוריות היהודית בארצות-הברית את תוכנית הקומונוולט, הוטל על הציונים שם "להשיג את הסכמתה המלאה של ממשלת ארצות-הברית ושל עמה לתוכנית הציונית בנוגע לארץ-ישראל, אשר נעשתה עתה בתהליך דמוקרטי לתוכניתם של כלל יהודי ארצות-הברית".

בשני ארגונים: הוועד היהודי האמריקני ואיגוד הקהילות העבריות האמריקניות הרפורמיות (UAHC), נתגלעו מחלוקות פנימיות חריפות. איגוד הקהילות הכריז על ניטרליות בנוגע להחלטה על ארץ-ישראל, ואת השאלה אם לתמוך בה הניח להכרעתו האישית של כל חבר.¹¹⁶ בוועד היהודי האמריקני היתה ההתפתחות מרחיקת לכת יותר. ב-24 באוקטובר החליט הוועד המנהל של הארגון לפרוש מן הוועידה, ברוב של 53 נגד 13. צעד זה, אף כי לא היה בלתי צפוי, היכה בהלם את הציבוריות היהודית וגרם תגובה נסערת. התקפה נזעמת זו לא באה רק מפני שהנושא הנדון היה ארץ-ישראל, אלא גם מפני שנראה כי הוועד היהודי האמריקני ראוי לכל ההאשמות אשר תלו בו מתנגדיו זה שנים: "בדלנות", "רגש עליונות", "הנצחה עצמית", "התבוללות", ו"חבלה באחדות היהודית". הוועד היהודי האמריקני הותקף על "החבלה הישירה בשאיפות העם היהודי ובמטרותיו"¹¹⁷ לא רק הצ"א, ועד-החירום הציוני והוועידה היהודית האמריקנית התנגדו לו – בחודשים שלאחר מכן פרשו מן הוועד עשרה מתוך שמונה-עשר הארגונים שהיו קשורים אליו, ובהם מסדרים חברתיים כ"ברית שלום", "ברית אברהם", "הבונים

החופשיים של ישראל", "המסדר הפרוגרסיבי של המערב" וארגונים ציוניים כ"הדסה", הגופים הרבניים והחברתיים של האורתודוקסים והרפורמים (ובכללם ארגוני נשים הקשורים להם), פדרציות הצדקה של ערים שונות וחברים מן הוועד המנהל ומן המועצה הכללית. בעצם בוועד נשאר הבסיס הצר של הקבוצה "הגרמנית" שממנו צמח. שלא כמאבק שהתחולל במועצה למען היהדות נקט הוועד היהודי האמריקני עמדה עצמאית פעילה בנושא ארץ-ישראל וניסה לבצר לו בסיס ציבורי רחב יותר, בלי להיאבק במישרין בהנהגה הציונית מתוך מאמץ להפגין פעילות בנושא ארץ-ישראל כגון מחאות כנגד "הספר הלבן".¹¹⁷

הציונים האמריקנים לא נפגעו ביותר מעצם הדבר שרוב הארגונים אשר השתתפו בוועידה לא היו פעילים במאבק למען הקומונוולת היהודי. בוועידה היהודית האמריקנית ראו הציונים האמריקנים ארגון חזית, אשר בנחיצותו לא הכירו לא בשנות השלושים כאשר הפעילו אותו הקומוניסטים היהודים ולא בראשית שנות הארבעים כאשר הפעילה אותו בהצלחה משלחת האצ"ל. עתה נוכחו הציונים בצורך החיוני להציג חזית יהודית אחידה כלפי חוץ וכלפי פנים כאחת, וזאת כדי למצות את כוחם כקבוצת-השפעה מדינית. ימים מספר לאחר קבלת ההחלטה נפגשו ראשי הוועידה היהודית האמריקנית עם מזכיר המדינה, קורדל האל, והודיעו לו כי ההחלטה בנוגע לארץ-ישראל משקפת את רצונה הברור של הקהילה היהודית האמריקנית המאורגנת.¹¹⁸

גם בקצה האחר של הקשת הפוליטית פעלו בעקבות החלטת הוועידה. סמינרים אורגנו בקהילות רבות כדי להביא את מדיניות הוועידה לידיעת כלל האוכלוסייה היהודית ולכוונם לפעילות מקומית יעילה. בוועדת הביניים של הוועידה היו נשיא הצ"א – הד"ר י' גולדשטיין, יושב ראש ועד-החירום – סטיפן וייז, ונשיא בני-ברית – הנרי מונסקי. רוב חמישים ואחד חברי הוועד האחרים היו חברי התנועה הציונית האמריקנית. הרב אבא הלל סילבר, אשר נבחר זמן קצר קודם-לכן ליושב ראש עמית של ועד-החירום, עמד באותו הזמן גם בראש הוועדה הארץ-ישראלית של הוועידה היהודית האמריקנית, אשר עליה הוטל ליישם את החלטת הוועידה בנוגע לארץ-ישראל.¹¹⁹ אחת מהחלטותיה הראשונות היתה ההחלטה הזאת: "הוועדה הארץ-ישראלית לא תעשה את העבודה היום-יומית שיעשה ועד-החירום, אלא תפעל במישור המדיני והחינוכי כדי לגרום שיהודי ארצות-הברית יתמכו בתוכנית הוועידה היהודית האמריקנית בנוגע לארץ-ישראל. תמיכתם בתוכנית תסייע לוועדה כשתפנה אל הממשל ואל הציבור הרחב בארצות-הברית". ואולם כדי להגשים מטרה זו היה על ועד-החירום להיות פעיל ודינמי, ויותר מכול, היה עליו להיות גוף סמכותי. ואמנם עלה בבירור ממסכת המאורעות המדיניים בראשית 1943 צורך דוחק זה בכל חריפותו.

הצלה מול קומונוולת יהודי?

מחקרים מן הזמן ההוא וגם בני זמננו מבקרים לעתים את ההנהגה הציונית האמריקנית בכלל ואת אבא הלל סילבר בפרט, על המחיר הגבוה כל כך ששילמו ציוני ארצות-הברית

בעבור ניצחונם בוועידה היהודית האמריקנית. כמה אישים מקרב יהודי ארצות-הברית, ובהם ציונים, טענו כי סילבר ותומכיו הכשילו הזדמנות חד-פעמית לאחד את יהודי ארצות-הברית. אף לפני שהתכנסה הוועידה פרשו ממנה איחוד הרבנים האורתודוקסים ו"אגודת ישראל" בטענה שלא יוצגו ייצוג הולם, וחודש לאחר שנתכנסה הוועידה התפטר כאמור הוועד היהודי האמריקני מן הוועדה הקבועה. גם ארגונים לא-ציוניים אחרים, כמו איחוד הקהילות העבריות האמריקניות (הרפורמיות), ועד הפועלים היהודי והמועצה הלאומית של נשים יהודיות, הסתייגו מן ההחלטה על ארץ-ישראל או דחו אותה לגמרי.¹²⁰ כך, לדעת המבקרים, הוחמצה ההזדמנות להקים ארגון-גג מקיף ויעיל לכלל יהודי ארצות-הברית.¹²¹

ואמנם לא התפתחה הוועידה היהודית האמריקנית לארגון-גג ייצוגי קבוע של יהודי ארצות-הברית. לנוכח אופה של הקהילה והאידאולוגיות הסותרות שבה, קשה לקבוע בוודאות אם אכן היתה הוועידה ממלאת ביעילות תפקיד זה. רבים ראו בה גוף מתאם רופף, וכך רצו שתישאר. סילבר ותומכיו ידעו שהשקפות אלו רווחו, בקרב הלא-ציונים בעיקר. סילבר ביקר על כך רבות את מתנגדיו והאשימם שהתבצרו מאחורי "חומה של פילנתרופיה ושדלנות [כך במקור] האם נועדנו לחיות לעולם כעם חסר מולדת, מפירורי האהדה של העולם, תלויים בצורך שיגנו עלינו, לעולם נדונים למחשבות על פליטים וסעד?"¹²² סילבר שלל כל סוג שהוא של אחדות, מפני שבעיניו אין אחדות אלא אובדן תוכנית המדינה היהודית למען "שלום" עם הלא-ציונים.¹²³ "אם אני מסכים עם אנשים מסוימים", אמר, "זו אחדות. אם אני מבקש מהם להסכים אתי, אין זו אחדות?"¹²⁴ סילבר פנה אישית אל הצירים, לא באמצעות ארגוניהם, ואכן הצליח לזכות בתמיכתם. הקרע בקהילה גרם לבסוף תמיכה נרחבת במדינה יהודית.

האשמה נוספת, קשה הרבה יותר, הוטחה נגד סילבר ואנשי חוגו. התרכזות הציונים במאבק למען קומונוולט יהודי הכשילה, לדעת המבקרים, כל אפשרות ליצור חזית יהודית אמריקנית מאוחדת למען הצלחת יהודי אירופה. אף שבראייה לאחור נראה שיש בטענה זו מן האמת, קשה, בשל המורכבות הרבה של מערכת הארגונים היהודיים בארצות-הברית, לדמיין את הוועד היהודי האמריקני או את האיחוד הלאומי של נשים יהודיות פועלים, אפילו למטרת הצלה, בדרך הבלתי מקובלת (ו"הבלתי אחראית") של "אנשי ברגסון" או אף של סילבר עצמו.

האשמה חמורה עוד יותר הועלתה זה מקרוב: הציונים האמריקנים רתמו את מאמצי היהודים בכל המדינה למאבק הציוני המדיני וכך עשו את מועצת-החירום הציונית האמריקנית, אחרי אוגוסט 1943, לקבוצת השפעה ציבורית-מדינית רבת עוצמה, שלא היו רבות כמות ליחסי חוץ באמריקה. מדוע אם כן, לא יזמו פעולה ציבורית רבת היקף שכזאת למען הצלת יהודי אירופה?

ואולם כפי שראינו לעיל,¹²⁵ הסיקה ההנהגה הציונית האמריקנית, עוד בסוף שנת 1942, כי אין תקווה של משש פעולות שנועדו להציל מיד את יהודי אירופה יצליחו. היהודים בשטחי הכיבוש הנאצי מצאו את עצמם לכודים בין הרדיפות הרצחניות של הנאצים לבין האדישות של בעלות-הברית וסירובן לסייע להם. מכל מקום, בשלב זה לא ראו הציונים

האמריקנים הבדל יסודי בין הצלה ישירה לבין מדינה יהודית.¹²⁶ הציונים נתאחדו סביב מטרה יחידה: קומונוולת יהודי בארץ-ישראל שיהיה מקלט ליהודים נרדפים וישמש ערובה שהמאורעות הטרגיים שאירעו לא יישנו לעולם. למימוש ההזדמנויות השונות להצלה, שנזדמנו בשנים שלאחר מכן, היה אחראי, בעיני התנועה הציונית, הארגון "התאום" שלה – הקונגרס היהודי האמריקני. הציונים הקימו מחדש את הקונגרס בשנות העשרים כדי שיהיה המכשיר העיקרי במלחמה למען יהודים נרדפים מחוץ לארץ-ישראל, ואחר-כך יהיה התשובה היהודית הלאומית למעשי הנאצים. את פעולותיו של הקונגרס היהודי האמריקני לא ראתה תמיד התנועה הציונית בעין יפה, ולעתים נתגלעו מחלוקות בין שני הגופים.

וכך נתגלגלו הדברים שבשנות העשרים, השלושים והארבעים של המאה התפתח דואליזם בתנועה הציונית האמריקנית. מצד אחד לא שיתפה התנועה פעולה במאמצים להקל את מצב היהודים מחוץ לארץ-ישראל, אלא התרכזה בבניית הבית הלאומי היהודי ובביצורו, ולאחר ועידת בילטמור – במאבק המדיני למען הקמת קומונוולת יהודי לאחר המלחמה. ומצד אחר היו הקונגרס היהודי האמריקני, ולאחר מכן הקונגרס היהודי העולמי, מעורבים במאבק באנטישמיות הן בארצות-הברית והן מחוצה לה וסייעו ליהודים נרדפים. הארגונים הציוניים היו חלק בלתי נפרד מן הקונגרס היהודי האמריקני, ומנהיגיהם עמדו גם בראש גוף זה. דואליזם זה מצא כאמור ביטוי מיוחד בסטפן וייז, אשר עמד באותה העת הן בראש הקונגרס היהודי האמריקני והן בראש מועצת החירום הציונית. וייז עמד על כך שמועצת החירום "תגביל את עצמה לבעיות ציוניות בלבד".¹²⁷ בשנות השלושים, כשהוקם הקונגרס היהודי העולמי והיה לארגון-גג יהודי עולמי למאבק ברדיפות הנאצים, הועמד וייז בראשו.

כמעט כמו כל ארגון יהודי אחר בארצות-הברית, נכשלה גם ההנהגה הציונית האמריקנית לאמוד את היקף השואה ופירשה לא נכון את הסימנים בכל הנוגע להצלה.¹²⁸ כמו-כן לא העלתה בדעתה שהרצח ההמוני עלול לסכן את מימוש הפתרון הציוני ל"בעיה היהודית". מעיון במסמכים מן הזמן ההוא נראה שהניחו תמיד שעל אף הרצח ההמוני יהיו די ניצולים להקים קומונוולת יהודי, והוא יערוך לכך ששואה כזאת שוב לא תוכל להתרחש.¹²⁹ משפורסמו הידיעות בדבר תהליכי ההשמדה, בחודש נובמבר 1942, נעשו כמה ניסיונות להשפיע על דעת הקהל בארצות-הברית על-ידי הפגנות המוניות וכן השתדלו לשכנע פקידים ולארגון תוכניות להצלה, אך לא הושג הרבה, שכן באותם ימים עמד המאמץ המלחמתי במרכז ההתעניינות. לא-יהודים רבים לא האמינו לידיעות על השואה. רוזוולט יצא בכמה הצהרות אוהדות, אך סירב לנקוט פעולה כלשהי.¹³⁰ להנהגה הציונית האמריקנית לא היה כוח של ממש לשנות את מדיניותה של ארצות-הברית, והמתרחש באירופה נראה בעיניה עוד חוליה ברצף תולדות היהודים בגולה, המורכב משנאה, מרדיפות ומהרג. את הפתרון היחיד לכל זאת ראתה בהקמת מדינה יהודית.¹³¹ ואמנם היו בעיניה שתי הפעולות הללו: הצלה ומאבק למען קומונוולת יהודי, שני חלקים של שלמות אחת. מאיר וייסגאל ניסח זאת בדין-וחשבון הראשוני שלו על דרכי ההצלה: "זו נובעת מזו ואין כל אבחנה אם האדם ציוני או יהודי".¹³² כל פעולה שננקטה כדי לכונן

קומונוולת יהודי, נראתה ונחשבה אפוא לפעולה הפועלת באותה העת גם למען יהודי אירופה.

התגבשות מדיניות אמריקנית בנוגע למזרח התיכון ותוצאותיה

המערכה הציבורית סביב הוועידה היהודית האמריקנית עניינה גם את חוגי הממשל בארצות-הברית. ערב כינוס הוועידה כבר נשמעו אזהרות בשם הממשל שלא לכנסה או שלא לקבל בה החלטה מרחיקת לכת בנושא ארץ-ישראל. ואמנם בראשית 1943 חלה תפנית במדיניות ארצות-הברית כלפי המזרח התיכון והשפעותיה ניכרו מיד. עוד בסוף 1942 השתנו האינטרסים האמריקניים במזרח התיכון, ובמקום מעורבות עקיפה, שניכרה במתן סיוע לבעלות-הברית בעת מלחמה, פיתחו אינטרס צבאי, כלכלי ומדיני ישיר. שלושה מוקדים היו לאמריקנים במזרח-התיכון: (א) פלישת צבאה לצפון אפריקה וכיבושה עשו את ארצות-הברית בבת-אחת ל"מעצמה מוסלמית", אשר שלטה על עשרות מיליוני מוסלמים במרוקו, באלג'יריה ובתוניס; (ב) מוקד פעולה שני היה במסילת הברזל הטרנס-איראנית, שם עסק בקדחתנות פיקוד אמריקני מיוחד – פיקוד המפרץ הפרסי – בהעברת כמויות אדירות של אספקה לברית-המועצות, בעזרתם של יותר מעשרים וחמישה אלף חיילים ואזרחים אמריקנים; (ג) מוקד שלישי היה הנפט בערב הסעודית. בנושא זה הלכו האינטרסים והתרחבו, והיו ב-1943 לאינטרס ממשלתי, עם הענקת מלווה נדיב לאבן-סעוד. יתרה מזאת, אושר סיוע "החכר והשאל" למדינה היחידה – ערב הסעודית – אשר לא הכריזה כלל מלחמה על מדינות הציר!

ארצות-הברית החלה לחדור לאזור כמעצמה "רגילה". עתה עמדו בפניה בעיות אחדות, שהיו כרוכות בהגנת האינטרסים הגדלים שלה באזור: יחסה אל השאיפות הלאומיות של הערבים, עמדתה כלפי בעלות-בריתה – צרפת ובריטניה, ועמדתה בשאלת ארץ-ישראל. האינטרסים הראשונים במעלה היו, כמובן, הניצחון במלחמה והפקת הנפט. "מרכז האספקה המזרח-תיכוני" בקהיר שימש בסיס ראשון לפעולתה של ארצות-הברית באזור. גוף זה, שהוקם מלכתחילה על-ידי בריטניה כדי לרכז את האספקה לכוחותיה בחזיתות המזרח הקרוב, היה עד מהרה לסוכנות האזורית לחלוקת הסיוע האמריקני, שפעלה במתכונת "החכר והשאל". ארצות-הברית נעשתה הספק המרכזי של כל בעלות-הברית והחלה לנצל זאת כדי להגדיל את השפעתה באזור.¹³³

בתחילת 1943 נעשה הנפט המיובא לאינטרס חיוני לכלכלת ארצות-הברית. באותו הזמן פותחה תאוריה, הטוענת מקורות הנפט של ארצות-הברית מידלדלים במהירות בעקבות ניצול יתר, והדבר יחליש את הפוטנציאל הצבאי שלה ואף יוריד את רמת החיים בה. לפיכך כונסה באביב 1943 ועדה בין-לאומית לדיון במדיניות הנפט, ובהוראה ישירה של הנשיא הקימה ארצות-הברית לפתרון בעיה זו את ה-Petroleum Reserve Corporation. במרכז התעניינותה של ארצות-הברית עמדה בעיקר ערב הסעודית. ב-1941 סירבה להעניק לאבן-סעוד מלווה, ואילו עתה, ב-1943, העמידה לרשותו מלווה בסכום

ניכר, וכאמור הושיטה לו סיוע באמצעות תוכנית "החכר והשאל". שני בניו של השליט ביקרו בארצות-הברית כאורחים רשמיים, וציר אמריקני קבוע נתמנה בג'דה.¹³⁴ בנוגע לשאיפות הלאומיות של עמי המזרח התיכון, דבקה ארצות-הברית מן הבחינה הפורמלית בעמדת וילסון, שדרשה הגדרה עצמית לכל הלאומים, הטיפה נגד אימפריאליזם והאשימה את צרפת ובריטניה ב"עמדות אנוכיות". מחלקת המדינה סברה כי היא פועלת לטובת תושבי האזור, אך מדיניות זו, שהלמה את האידאליים של האמריקנים ונראתה יפה בממשל בושינגטון, נמצאה קשה ליישום. האמריקנים היו חדשים למדי באזור לכן נטו להסתמך על מדיניותם של השליטים הקודמים ועל שיטותיהם. במזרח התיכון נשענו מאמצייהם הדיפלומטיים על מדינאיה של בריטניה ושל אנשי הצבא שלה באזור. בנוגע לארץ-ישראל לא היתה לארצות-הברית מדיניות קבועה כלשהי. עד אז נראה לעתים שכל ההיסוסים והמחדלים המדיניים שלה בנושא המזרח התיכון מקורם בעיקר בלחצים פנימיים, ופחות באינטרסים או במדיניות חוץ מתוכננת. נתגלגלו הדברים ובד בבד עם התחזקות ההשפעה המדינית הציונית בארצות-הברית התרבו האינטרסים של האמריקנים במזרח התיכון ונתגבשו למדיניות, אשר ראתה בציונות סכנה מדינית. כדי למנוע את לחץ היהודים השתמשה מחלקת המדינה בטיעון של אנשי המועצה למען היהדות כי היהודים אינם עם וכי הציונים שבהם הם רק מיעוט. טיעון זה שימש מסווה לחששם, שהתעמולה הציונית תקשה על ארצות-הברית ותפריע לפעולתה במזרח התיכון.

הניסיונות של בריטניה למנוע תעמולה ציונית בארצות-הברית

אנשי מחלקת המדינה פעלו עם עמיתיהם ממשרד החוץ של בריטניה למנוע את התעמולה הציונית בארצות-הברית. בשנה הראשונה למלחמה הופעל מנגנון התעמולה של משרד החוץ של בריטניה כדי "להסביר" את טיבה של הבעיה הארצישראלית ואת אופיו של היישוב מנקודת מבטה של בריטניה, כדי "לאזן" את התעמולה הציונית, במסגרת המאבק הכולל בבדלנות האמריקנית. ממשלת בריטניה חששה מן האקטיביזם הציוני שגבר לאחר ועידת בילטמור, מהרחבת פעולות הוועדים שייסדה משלחת האצ"ל, ומכך שהוועדים השיגו את תמיכתם של אישי ציבור וממשל.¹³⁵ משאר דברי הבריטים עלתה נעימה שהדגישה בין את עוצמתו של היישוב היהודי והציגה את ארגונו הפנימי כמשטר טוטליטרי-נאצי כמעט (כך!) שבראשה עומדים המוסדות הציוניים בארץ. תזכיר ברוח זו נכתב בידי הנציב העליון בארץ-ישראל מק-מייקל וכן בידי משרד החוץ ונשלח לשגריר בריטניה בושינגטון כדי להעמיד את הממשל על הסכנה הכרוכה בתמיכה בתביעות הציונים.¹³⁶ לאחר כניסת ארצות-הברית למלחמה, נקטו הממונים על ההסברה של בריטניה בחוגי הממשל בארצות-הברית קו אחר – הצגת הציונים כמחבלים במאמץ המלחמתי. סיר רונאלד קמפבל, ציר בריטניה בושינגטון, מסר באוקטובר 1942 לסאמנר וולס כי מידיעות סודיות שהגיעו לממשלת בריטניה עולה ש"יהודים קיצונים" שואפים להשיג נשק כדי להשתמש בו כנגד בריטניה.¹³⁷ כדי לנטרל את השפעת הציונים

בארצות-הברית ניסו גורמים בממשלת בריטניה לשכנע את הערבים שיפתחו במערכת תעמולה-שכנגד בארצות-הברית. השגריר האליפקס הציע לפנות אל ממשלת עיראק ולהמריצה לפעול בעניין זה באמצעות שגרירותה בווינגטון.¹³⁸ הצעה דומה הציעה שגרירות בריטניה לממשלת סעודיה.¹³⁹ יתר על כן, משרד החוץ של בריטניה השתדל לשגר לארצות-הברית מזרחנים בריטים בעלי רקע בפעילות ציבורית, שיסבירו את העמדה הערבית בשאלת ארץ-ישראל. לבסוף הסכימה לצאת לשליחות זו הארכיאולוגית וחוקרת חיי הבדווים, פריה סטארק (Freya Stark), שהיו לה קשרים רבים בארצות ערב. בסוף דצמבר נפגשה עם סנטורים ועם עורכי עיתונים ונשאה נאומים רבים בערים שונות. מטרתה הייתה להצדיק את "הספר הלבן", מתוך הדגשת זכותו של כל עם להסדיר בעצמו את ההגירה לארצו. סטארק ניסתה לשכנע חוגים יהודיים אנטי-ציוניים ולא-ציונים באינטרס המשותף שלהם עם בריטניה – המאבק בציונים, ואף הציעה להם להכין תוכניות ביניים להתיישבות יהודים במקומות אחרים.¹⁴⁰

בדרך-כלל נכשלו הבריטים בניסיונות אלו; הם עצמם הודו בכך.¹⁴¹ מאמציהם נכשלו בראש וראשונה בשל אופייה של הדמוקראטיה האמריקנית, שבה חופש הפצת דעות הוא עיקרון יסודי. גורם נוסף לכישלונם היה תדמיתה השלילית של בריטניה בדעת הקהל האמריקנית, בכל הנוגע לקולוניאליזם (הודו, אירלנד). גם נוקשותם של משרדי החוץ והמושבות כלפי כל ניסיון להציל יהודים הוליכה לקיטוב עמדות בין הציונים ותומכיהם בחוגים הליברליים בארצות-הברית לבין ממשלת בריטניה. לפיכך היה עתה ברור לבריטניה כי עליה להשפיע ישירות על הממשל האמריקני, שכן רק הוא יוכל ללחוץ על הציונים לעצור את תעמולתם הציבורית. נויל באטלר, מנהל מחלקת ארצות-הברית במשרד החוץ של בריטניה, אשר שימש בעבר ציר בווינגטון, הגיע למסקנה כי רק "הנשיא יוכל לפרסם אזהרה מוסמכת"¹⁴² בנושא זה. זו הייתה גם מסקנתו של השגריר האליפקס. לדעתו על ראש הממשלה צ'רצ'יל לבוא בדברים עם הנשיא ולהעמידו על הסכנה הצפויה למאמץ המלחמתי בעקבות התעמולה הציונית.¹⁴³ ב-1940 מנע כאמור הנשיא רוזוולט פרסום הצהרה המגנה את התעמולה הציונית, שהכין ואלאס מארי.¹⁴⁴

דיווחי האמריקנים מן המזרח התיכון

משגברה חדירת האמריקנים למזרח התיכון החל המערך המלחמתי האמריקני לפעול באזור. אנשיו שיתפו פעולה עם עמיתיהם הבריטים בתחומים שונים של ניהול המלחמה. כך החלו להגיע לווינגטון דיווחים, שבהם התריעו הנציגים האמריקנים במזרח התיכון על הנזק הנגרם למאמץ המלחמה של בעלות-הברית בעקבות התעמולה הציונית בארצות-הברית. ב-22 בדצמבר 1942 דיווח הממונה על המנגנון במשרד לתעמולה מלחמתית (OWI)¹⁴⁵ בקהיר, פאול וסט, למדור למזרח התיכון במחלקת המדינה על פעילותו. בשני נושאים הדאיגה לדעתו ארצות הברית את תושבי האזור: עמדתה כלפי הציונות ומטרותיה הבתר-מלחמתיות באזור. וסט ציין כי נמנע מלעסוק בבעיה הראשונה מפני שלא קיבל מן הממשל כל הכוונה בנוגע לעמדתו בשאלת הציונות. לדבריו הבעיה

הראשונה עלולה להיות "סכנה חמורה" לכוחות הגנרל אייזנהאואר בשל עוינות האוכלוסייה הערבית בצפון אפריקה.¹⁴⁶ לצד זאת ציין וסט שערביי המזרח התיכון סולדים מן השלטון הבריטי והצרפתי, מתעניינים בעמדת ארצות-הברית בנוגע לשאיפתם לעצמאות ומעוניינים שתוסיף להיות בעלת השפעה מרכזית במזרח התיכון גם לאחר המלחמה. עוד הדגיש ששוררת מתיחות בין בריטים לאמריקנים במזרח התיכון, המוליכה לעתים קרובות לקטטות בין קצינים לחיילים, ואף הגיעה לידי כך שהאמריקנים האשימו את הבריטים שמטוסי קרב שהם הפילו מטוס אמריקני.¹⁴⁷ מאחר שוסט עמד לדווח את דבריו לנשיא ישירות ובתוך זמן קצר, ביקש מאריי להעלות גם את נושא הציונות ולהציע הנחיות לקו הסברה בנושא זה בשביל OWI. במרס הביא שוב מאריי את דיווחי OWI, הפעם מביירות, לידיעת מזכיר המדינה וסגניו. מן הדוח ציטט קטעים המתארים כיצד תעמולת הציר משתמשת לצרכיה בהצהרות, כגון זו שהצהיר ונדל וילקי בעת ביקורו בארץ-ישראל, ובה דרש לפתוח את שערי ארץ-ישראל להגירת יהודים. עוד הזכיר את הפטיציה שחתמו עליה מאתיים חברי קונגרס, המביעה תמיכה בהצהרת בלפור. פעולות אלו גררו לדבריו תגובות עוינות. בדמשק נערכו הפגנות סטודנטים, ובסוריה הופצו שמועות כי מחקרים חקלאיים, שערך שם מומחה אמריקני, נועדו ליצור בסיס להתיישבות יהודית בסוריה.

בדין-וחשבון של הביון הצבאי (G2) מסוף אפריל, שעסק ב"עמדת הערבים בארץ-ישראל כלפי ארצות-הברית", נאמר כי הדעות שמשמיעים גורמים ציבוריים ופרטיים בארצות-הברית מוליכות את הערבים לשנות את עמדתם המסורתית כלפיה. הדבר הגיע לידי כך שהערבים האשימו את חיילי ארצות-הברית החונים בארץ-ישראל ב"פיבוריטיזם" כלפי היהודים, על-פי הוראות מושינגטון.¹⁴⁸ תעמולה זו הזינה את התעמולה נגד ארצות-הברית, שניהלו גורמים עוינים לה, ואפשרה לבריטים להטיל על האמריקנים את האשמה בבעיית ארץ-ישראל, מתוך שהם מפיצים את השמועה "כי ארצות-הברית עוזרת ליהודים להשתלט על ארץ-ישראל".¹⁴⁹ בשל כך הגיע הקולונל מקלייניהאן, הממונה על הביון הצבאי האמריקני בקהיר, למסקנה שאם לא "תיפתר במהירות בעיית ארץ-ישראל המצב עלול להגיע לידי אסון – ואת האשמה יטילו הערבים על אמריקה". את דיווחו סיים הקולונל במילים אלו: "הבריטים והערבים נעשים ידידים טובים יותר, אמריקנים וערבים נעשים מיוחדים פחות". על סמך דוחות אלה ודומים להם הסיקו אנשי המדור למזרח הקרוב, בתיאום עם עמיתיהם הבריטים, כי יהיה אפשר לשכנע את הנשיא שיסכים לפרסם הצהרה משותפת כנגד תעמולה ציונית בארצות-הברית בזמן המלחמה. כדי לנמק את ההצהרה יודגש הנזק הצבאי, הישיר והעקיף, שהתעמולה הציונית עלולה לגרום למאמץ המלחמה של ארצות-הברית בעקבות ההתקוממות שהיא מעוררת כנגד האמריקנים בקרב העולם הערבי והמוסלמי. חששותיהם של אנשי מחלקת המדינה ועמיתיהם הבריטים גברו בראשית 1943, משנודע להם שמתוכנן לכנס ועידה יהודית אמריקנית, שבאמצעותה הציונים שואפים ללחוץ על הממשל בשאלת ארץ-ישראל.

פרשת ההצהרה המשותפת

כשחזר האסקינס לארצות-הברית, בראשית מאי, מסר את הדוח שלו לנשיא. דוח זה הוא ששכנע את הנשיא להסכים לפרסם הצהרה אנטי-ציונית, דבר אשר סירב לעשות חצי שנה קודם-לכן. נראה שהושפע מאזהרתו של האסקינס בדבר מעשי איבה העומדים לפרוץ בארץ-ישראל בזמן הקרוב, ועל כן החליט כי יהא זה מן התבונה לעצור את ה"קיצוניות הציונית".¹⁵⁰

כדי להבהיר לחלוטין את המצב, הורה הנשיא להאל שיפנה במברק אל הקונסול הכללי בירושלים ויבקשו לבדוק מהי בעיני הנציב העליון לארץ-ישראל הסבירות שיתלקחו מעשי איבה בזמן הקרוב.¹⁵¹ באותו הזמן ביקש הנשיא מנציגו האישי, הגנרל פאטריק הארלי (Patrick J. Hurly), שהיה בדרכו לאיראן, שיבקר בקהיר ובארץ-ישראל וידווח לו ישירות.¹⁵² הארלי, שלא כהאסקינס, נפגש עם מנהיגים ערבים ויהודים בארץ¹⁵³ וכן נפגש לדיון ממושך עם קייסי, מסקנתו היתה כי אין כל סכנה שיפרצו מעשי איבה בארץ-ישראל בזמן הקרוב, אף כי ציין שיוקרת ארצות-הברית בעולם הערבי נפגעה בעקבות התמיכה הפומבית של מדינאים אמריקנים בציונות. מארץ-ישראל שלח הקונסול הכללי חוות דעת דומה. ראש הבולשת (CID) מסר לו כי "אין לצפות לבעיות קשות עד לסיום המלחמה, אך לאחר מכן ההתמודדות היא בלתי נמנעת, אלא אם כן תיבלם הקיצוניות".¹⁵⁴ רוזוולט, אשר טרח לעתים רחוקות ללמוד ביסודיות מסמכים, העדיף כנראה את נוסחת האסקינס. ב-7 במאי מסר האל לנשיא את תמצית הדוח המפורט של האסקינס וצירף אליו טיוטה של הודעה על ארץ-ישראל, שתפורסם מטעם האומות המאוחדות (ולא מטעם ממשלות ארצות-הברית ובריטניה, כפי שהציע האסקינס לראשונה). הנשיא השתכנע כנראה בנחיצות ההצהרה, שכן כבר למחרת החזיר את הטיוטה מאושרת על-ידו, כהרגלו, בראשי התיבות OKFDF.¹⁵⁵ לאחר מכן מסר שגריר ארצות-הברית בלונדון את הטיוטה לשר החוץ של בריטניה לאישורה של ממשלת הוד-מזרח. בריטניה שינתה את עמדתה, וקייסי ראה בכך הזדמנות לנצל את "האזהרה שקיבל ממשל רוזוולט מסוכנו האסקינס".¹⁵⁶ לאחר מכן חלה התפתחות מוזרה: יוזמת האמריקנים דמתה ליוזמת הבריטים. בעקבות זאת סברו הבריטים כי עתה יהא נוח יותר לשכנע את האמריקנים שישתפו פעולה בעניין הפסקת התעמולה הציונית בארצות-הברית,¹⁵⁷ וכי הקרקע מוכנה להצהרה רשמית כנגד הציונים. במאי 1943 הפיץ אידן בקרב חברי הקבינט תזכיר, ובו נתבקשו לתמוך בהצעתו לבוא בדברים עם הממשל בארצות-הברית כדי שיפעל לריסון ההצהרות הפרו-ציוניות של אישי ציבור, שכן להצהרות אלו היתה השפעה שלילית על האינטרסים של בריטניה במזרח התיכון.¹⁵⁸ אך למעשה לא היתה זו אלא בקשה להתערב בנושא אמריקני פנימי; ניסיון להגביל את התבטאויותיהם של אישי ציבור, המחזיקים בעמדות רשמיות. מעשה כזה אינו מקובל ביחסים בין מדינות.

השגריר האליפקס יעץ לאידן שידאג שייעשה מאמץ עליון להשיג את המטרה הזאת.¹⁵⁹ ובוושינגטון החל רוזוולט לחשוב על קווי מדיניות חדשים ב"נושא היהודי", שיפרידו כליל בין בעיית הפליטים היהודים לבעיית המזרח התיכון. אף שקיבל את החלטות ועידת

ברמודה להקים מחנות מקלט ארעיים בצפון אפריקה לפליטים יהודים שנמצאו בספרד, הזהיר את מזכיר המדינה האל לבל ישלח לשם יהודים ב"מספרים גדולים שכן תהיה זו פעולה בלתי נבונה כלל".¹⁶⁰ עמדה זו העלה ב-17.5.1943 בשיחתו עם ראש הממשלה צ'רצ'יל בבית הלבן. כאשר הציע צ'רצ'יל ליישב פליטים יהודים בקירנאיקה ובטריפוליטניה שבלוב, התנגד רוזוולט להצעה. לחיזוק דעתו מסר לצ'רצ'יל שני תזכירים, שהכין ישעיה באומן ממחלקת המדינה. בתזכירים הובעה התנגדות להתיישבות יהודית נרחבת בלוב מחשש מתגובת העולם הערבי.¹⁶¹ דעותיו של רוזוולט בנושא הושפעו רבות מעמדתו של באומן. באומן היה יושב ראש המועצה המייעצת למחלקת המדינה בנושאי תכנון בתר-מלחמתי, ובתוקף תפקידו היה האדם המרכזי ששכנע את ראשי מחלקת המדינה שארץ-ישראל אינה יכולה לקלוט פליטים, ושאנגולה היא פתרון אפשרי לבעיה. הנשיא ביקש מבאומן שייפגש עם צ'רצ'יל כדי לשכנעו "להקפיד, אם אפשר, את בעיית ארץ-ישראל ואת תוכנית ההתיישבות בלוב עד לסיום המלחמה".¹⁶²

בארוחת צהריים בבית הלבן, ב-22.5.1943 השמיעו צ'רצ'יל ורוזוולט את עמדותיהם השונות בעניין הפליטים היהודים. רוזוולט אמר לצ'רצ'יל, על-פי דעותיו של באומן, שיש לפזר את היהודים בדלילות בכל רחבי העולם, כדי למנוע אנטגוניזם מצד לא-יהודים, ודיווח לצ'רצ'יל על ניסיונו האישי החיובי בקליטת ארבע או חמש משפחות יהודיות במחוז מאריאטה שבמדינת ג'ורג'יה ובהייד פארק. בנוגע לארץ-ישראל ציין שיהודי העולם נכשלו בניסיונם לאזן את כלכלת הארץ על-ידי תרומות והציע להקים גוש מוצק של מדינות ערביות סביב החופים הדרומיים והמזרחיים של הים התיכון.¹⁶³ צ'רצ'יל, לעומתו, התקיף קשות את המנהיגים הערבים. בעיקר תקפם על שסירבו לעזור לבעלות-הברית במלחמה ודיבר על האפשרות לתת את ארץ-ישראל ליהודים. בפגישה זו הונח היסוד להתפתחויות נוספות.

ביוני הגישה מחלקת המדינה את טיוטת-ההצהרה שהכין האסקינס, והנשיא אישרה. למחרת הבריק מזכיר המדינה את נוסח ההצהרה לשגריר ארצות-הברית בבריטניה. השגריר העבירה לאידן לעיון והדגיש כי הגיעה העת לשים קץ ל"הסחת הדעת ממאמץ המלחמה".¹⁶⁴

קבינט המלחמה של בריטניה, אף שהיה חלוק בדעותיו בנוגע לפתרון בעיית ארץ-ישראל, אישר פה אחד את נוסח ההצהרה. גורם חשוב שהולך לאישור זה היה דיווחו של קייסי, השר-התושב במזרח התיכון, שבו דיווח על כוחם של הארגונים המזוינים הבלתי לגליים בארץ-ישראל וקרא להמשיך במדיניות "הספר הלבן", כדי להרגיע את דעת הקהל הערבית ולמנוע "התפוצצות".¹⁶⁵ אמנם הצליח צ'רצ'יל שלא תיכלל בהצהרה קריאה לפירוק הנשק מן היהודים בארץ-ישראל, אך לא עלה בידו להשיג את הסכמת עמיתו להזכיר בה את הבטחותיהם של הבריטים לציונים.¹⁶⁶

הבריטים התנגדו עקרונית לנוסח ההצהרה כיוון ש"האומות המאוחדות" שותפו בה, ואילו הם לא היו מעוניינים לתת לשום גורם אחר (כלומר לברית-המועצות) דריסת רגל כלשהי, אפילו במסמך, במזרח התיכון. כנגד זאת הציעו הבריטים שהצהרה תהיה מסמך

אנגלי-אמריקני בלבדי. האמריקנים קיבלו את ההצעה, והנשיא אישר מחדש את הנוסח המתוקן ב-9 ביוני 1943.

ב-2 ביוני 1943 אישר סופית קבינט המלחמה את הנוסח המתוקן של ההצהרה. וצ'רצ'יל אישרה בחתימת ידו. לאחר התייעצות עם הממשל האמריקני הציע קורדל האל לפרסם סימולטנית את ההצהרה בשתי הבירות. המועד לפרסומה בווישינגטון ובלונדון נקבע ל-27 ביולי 1943, בשעה 12:00,¹⁶⁷ אך לפתע פתאום סמוך למועד פרסום ההצהרה החלו הדברים להשתבש. משרד החוץ בלונדון קיבל מברק מהאליפקס, ובו ביקש בשם מזכיר המדינה לדחות את פרסום ההצהרה בשבוע, "כדי שיהיה אפשר להדגיש עוד את הטיעון הצבאי".¹⁶⁸ גם אידן בלונדון הבחין כי הדברים אינם מתנהלים כמתוכנן והשיב מיד במברק להאליפקס: "האם אתה יכול לעשות משהו?".¹⁶⁹ ימים מספר לאחר מכן טלפן וינאנט למשרד החוץ והודיע כי לאחר התייעצות עם הגורמים הצבאיים הוחלט לבטל את פרסום ההצהרה, וזאת מפני שמחלקת המלחמה של ארצות-הברית סברה שהמצב בארץ-ישראל השתפר, ואין עוד צורך בהצהרה.¹⁷⁰ אך היה זה רק קצה הקרחון.

באותם ימים התרחשה בארצות-הברית אחת הדרמות הסוערות בתולדות הציונות בארצות-הברית. אמנם תוצאתה הישירה היתה דחיית פרסום ההצהרה המשותפת וביטולה לאחר מכן, אך השפעותיה ניכרו הרחק מן הזמן ומן הנושא הספציפיים. זו היתה ההתנגשות החזיתית הראשונה בין הציונים האמריקנים, שנתמכו על-ידי הציבוריות היהודית שם, לבין הממשל. הציונים הצליחו להרחיב את השפעתם ולהפעיל גורמים יהודיים ולא-יהודיים רבי השפעה. זו היתה הפעם הראשונה שהוכח כי האידאליים הציוניים בצירוף הפעלה נכונה של יהודי ארצות-הברית חזקים הרבה יותר מששערו הנשיא או ראשי הממשל.

תגובת הציונים

כל ההתפתחויות סביב פרסום ההצהרה התנהלו כמובן בסודיות מוחלטת, כדי להעמיד את הציונים בפני עובדה מוגמרת. אך עוד בראשית יולי, כשלושה שבועות לפני מועד הפרסום, הגיעו כמה רמזים בנידון אל המנהיגות הציונית. משה שרתוק, שביקר בקהיר, שמע מפי סר ארתור רוקר (Rucker), ראש לשכתו של קייסי, כי ממשלת הוד-מזרחית עומדת לפעול כדי להימנע ממחויבויות חדשות בארץ-ישראל. מקהיר טס שרתוק לאנקרה, ומשם נמסרה הידיעה למשרד הנהלת הסוכנות בלונדון.¹⁷¹ צוות המשרד החל בבירורים, ושבוע לאחר מכן נשלח לסטיפן וייז בניו-יורק מברק המאשר את הידיעה, על סמך דברי ברנדן בארקן (Brendan Barcken) שר ההסברה.¹⁷² בד בבד החלו להתפשט גם בארצות-הברית שמועות על הצהרה העומדת להתפרסם. נחום גולדמן, שעמד עתה בראש המשרד החדש של הנהלת הסוכנות בווישינגטון, דיווח על שמועות אלו לוייז. על-פי הצעתו נשלח הסנטור מיד (Mead), דמוקרט מניו-יורק, לברר את הנושא במחלקת המדינה, שם שמע מפי דין אצ'יסון, עוזר המזכיר, כי אף שלדעתו לא תתפרסם הודעה, הרי נוהל כל הנושא בידי הבית הלבן.¹⁷³

ידיעות אלו הדאיגו את וייז. מאחר שעמד להיפגש עם הנשיא, החליט להעלות את הנושא בשיחתו עמו.¹⁷⁴ למחרת דיווח וייז לוייצמן כי "השיחה עם ה'צ'יף' היתה משביעת רצון ביותר", ובין השאר הסכים הנשיא ל"הפשרת" כספים מוקפאים של הקונגרס היהודי העולמי הנמצאים בשווייץ כדי להציל יהודים מרומניה. בנוגע להצהרה נראה כי הנשיא לא ידע עליה דבר, ובנוגע לשמועות מסר: "הצלחתי לגרום לו להרגיש", כי ההצהרה תהיה "רחוקה מלפתור בעיה כלשהי ורק תגרום כאב ואפילו פציעה למספר רב של יהודים, אשר רואים בארץ-ישראל את התקווה הגדולה ביותר ואת מקום המפלט הבטוח היחיד ליהודים חסרי בית. אני מאמין שהוא ידאג שההצהרה לא תפורסם, אם אמנם תוכננה".¹⁷⁵ ואף-על-פי-כן ניקרו ספקות במוחו של וייז. וייסגאל חיזקם כשהוסיף עליהם גל שמועות שליקט ממקורות שונים בממשל בווישינגטון. באותו היום שכתב את הדין-וחשבון האופטימי לוייצמן, פנה במכתב אל הנשיא והבהיר בו כי ההצהרה תגרום "מחאה יהודית כלל ארצית, שתעורר הדים ברחבי העולם דובר האנגלית".¹⁷⁶ המנהיגות הציונית ניסתה לברר אצל סאמנר וולס, תת-שר החוץ, את אמתות השמועות, והלה הרגיעם ואמר כי אכן היתה תוכנית כזאת, אך הצליח לגונזה,¹⁷⁷ והבטיח להתחשב באינטרסים של הציונים ולהזהיר את ידידיו מפני כל סכנה צפויה.¹⁷⁸ את ספקותיו אלה לא חלק וייז עם המנהיגים הציונים ומסר להם דיווחים מעורפלים ודו-משמעיים. בעקבות זאת חיפשו להם דרך אחרת לברר מה השיב הנשיא לוייז ופנו אל סמיואל רוזנמן, כותב הנאומים הראשי של הנשיא ועוזרו הקרוב. דיווחו היה שונה לחלוטין. לדבריו, אכן בירר וייז אצל הנשיא בנוגע להצהרה, והנשיא השיב כי תתפרסם הצהרה בעלת אופי של ברכה ולא תהיה מזקת מנקודת ראות ציונית. תשובה זו עוררה דאגה רבה בלבם של המנהיגים הציונים. נ' גולדמן ניסה לאמת את המידע אצל ישעיה ברלין, משקיף לענייני יהודים בשגרירות בריטניה. אישור עקיף למידע שמע באזהרתו של ברלין, שאמר שאם אמנם דבריו של רוזנמן נכונים, אסור לעורר מחאה בנושא כדי שלא להרגיז את רוזוולט.¹⁷⁹

כמעט באותו הזמן שהתרחשו הדברים האלה מסרו פקידי מחלקת המדינה, הממונים על הקשר עם העיתונות, לכתבים כי "מכינים משהו בעניין ארץ-ישראל". לדעת י' ברלין, נעשה הדבר כדי ליצור תגובה חיובית בעיתונות.¹⁸⁰ בדרך זו נודע הדבר להרברט בייארד סוופ (Herbert B. Swope), פובליציסט ואיש יחסי ציבור, אשר שימש יועץ לשר המלחמה בנושא זה. המלחמה ומוראותיה עוררו גם בו, כמו אצל מתבוללים רבים אחרים, זיקה יהודית. לאחר שעיין בטיוטה הגיע למסקנה כי היא עלולה להזיק לא רק לציונים, אלא ליהודים בכלל.¹⁸¹ לכן החליט אפוא להפיץ את הידיעה בקרב כמה יהודים רבי השפעה בממשל, ובהם השופט פרנקפורטר וידידו הקרוב איש הפיננסים ויועץ הנשיא – ברנארד ברוך. בפגישתם הסכימו השלושה כי פרסום ההצהרה יעודד את האנטישמיות בארצות-הברית. על-כן החליטו לפנות אל מזכיר האוצר, הנרי מורגנטאו הבן, אשר הזדעזע מן הרעיון והבטיח לפעול כמיטב יכולתו כדי למנוע את פרסום ההצהרה.¹⁸² גם גולדמן וייז פנו אליו. וכך נתגלגלו הדברים שיום אחד לפני פרסום ההצהרה כבר היתה בבחינת סוד גלוי, וכוחות רבים לחצו מכיוונים שונים למנוע את פרסומה. במחנה הציוני אחזה בהלה. א' לוריא, מזכיר ועד-החירום, כתב לוייצמן מכתב נואש ובו חזה שתונחת

מהלומה קשה על כל הישגי הציונים בארצות-הברית.¹⁸³ וייז ושאר המנהיגים הציונים פנו אל סול בלום, יושב ראש הוועדה ליחסי חוץ בבית-הנבחרים, אל סאם רוזנמן, יועץ הנשיא, ובעיקר אל הנרי מורגנטאו, אשר הביע נכונות רבה לעזור. לאמתו של דבר, כבר לא יכלה המנהיגות הציונית לפעול ישירות.

את הלחץ שהפעילו מורגנטאו וסופ החלו להרגיש סמוך לתאריך הפרסום. "ברלין ועמיתיו בשגרירות בריטניה השתכנעו עתה כי המצב הוא בבחינת "עתה או לעולם לא" ו"כל דחייה תזמין ממילא אינטריגות", ואכן נתממש חששם. ביום שעמדה ההצעה להתפרסם נתקבלה הודעה טלפונית דחופה בשגרירות ונאמר בה כי מועד פרסום ההצעה נדחה בשבוע.¹⁸⁴

ההתפתחויות מאחורי הקלעים

מה היו ההתפתחויות שהוליוו לדחייה זו? מן המסמכים המרובים במקורות השונים מצטיירת תמונה סבוכה של לחצים ולחצים שכנגד בזרועות שונות של הממשל. קורדל האל עיכב את הפרסום, כדי לתמוך בפעולת מחלקתו על-ידי שמחלקת המלחמה תביע תמיכה ברורה בה בטיוטת-ההכרזה. לנוכח עמדת מחלקת המלחמה בעבר היתה תמיכה זו מובטחת. רק זמן קצר קודם-לכן הביעו ראשי המטות המאוחדים התנגדות עקיבה ליישום ההמלצה האופרטיבית היחידה של ועידת ברמודה – להקים מקלט לפליטים יהודים בצפון אפריקה, והעילה לכך היתה שהדבר יגרום אי-שקט בעולם הערבי. רק בעקבות בקשתו האישית של צ'רצ'יל הסכים לבסוף רוזוולט להקים מחנה ארעי קטן בטריטוריה צרפתית.¹⁸⁵

מאריי ואלנינג פנו, לבקשת האל, אל המיג'ור גנרל ג'ורג' סטרונג (George V. Strong), ראש מדור הביון של הצבא G2, בבקשת תמיכה. עמדתו העוינת לציונות כבר נודעה לאחר ועידת ברמודה, כאשר הזהיר את מחלקת המדינה שלא תעביר, כפי שתכננה, 3,000 פליטים יהודים לצפון אפריקה, מאחר שבעקבות זאת יתקיפו הערבים את קווי התקשורת האמריקניים לכל אורכם.¹⁸⁶ לדעת סטרונג לא היה כל מקום לדון בהצעה. את נוסח ההצעה הראה לשר ההגנה בפועל רוברט פאטרסון (Robert Patterson) והציע שהלה יכנס מסיבת עיתונאים ובה יסביר את עמדת מחלקת המלחמה. פאטרסון העדיף לחתום על כל טיוטת-מכתב שיגיש לו סטרונג לחתימה על הופעה במסיבת עיתונאים, אך דרש שהטיוטה תאושר קודם-לכן על-ידי ראש המטות המאוחדים הגנרל מארשאל. בנוכחותו של מאריי ואלנינג חיבר סטרונג מכתב, ושלח אותו בשם פאטרסון להאל למחרת היום. בטיוטה זו הרחיק לכת מן ההצעה עצמה והזהיר במפורש כי "המשך התעמולה באמריקה, הקוראת להקים מיד מדינה יהודית בארץ-ישראל מסכנת ביותר את מאמץ המלחמה של האומות המאוחדות".¹⁸⁷ ומסקנתו היתה כי מחלקת המלחמה תעריך כל פעולה של מחלקת המדינה שתגן על ביטחון הצבא באזור. גנרל מארשאל אישר את הטיוטה. ולאחר מכן קיבלה את אישורו הלא-פורמלי של קורדל האל.¹⁸⁸ אך כאשר הובאה הטיוטה לפאטרסון ב-27.3.1943, הקהה את עוקצה במידה מרובה. אמנם ציין כי למהומות

בארץ-ישראל תהיה השפעה שלילית על מאמץ המלחמה, אך לא הזכיר כלל במכתבו את התעמולה בארצות-הברית, ולא את עצם הדבר שמחלקת המלחמה מבקשת שמחלקת המדינה תמנע את התעמולה.¹⁸⁹

כך הוחזר הכדור לידי של האל בלא תמיכתה של מחלקת המלחמה. האל, מזכיר המדינה הוותיק של רוזוולט, סבל מביקורת קשה בעיתונות ולא הסכים לפעול לבדו בנושא כה עדין בלא הסכמתה המלאה של מחלקת המלחמה.¹⁹⁰ לכן התקשר עם סטימסון וביקש ממנו שישכנע את פאטרסון שיקשיח את דבריו במכתבו ויתאימם לקווי הטיוטה של גנרל סטרונג.

מהלומה נוספת הונחתה על מאמציו של האל בעקבות סירובו של סטימסון, בעצת ידידו סופ, להקשיח את הנאמר במכתבו של פאטרסון, וכך לספק למחלקת המדינה טיעון צבאי שיחפה על כוונותיה המדיניות. סופ הצליח לשכנע את סטימסון כי "תהא זו איווולת לסכן את צווארו למען מחלקת המדינה".¹⁹¹ גם מורגנטאו וברוך שוחחו עם סטימסון ושכנעוהו שלא לוותר בנושא זה.¹⁹² האל החליט לאמץ את הצעתו של בלום ושלח תזכיר בנושא לנשיא, ובו הציע לשלוח את רוזנמן לניו-יורק. לתזכיר צירף תיק מסמכים עבה לחיזוק טיעונו. הנשיא השיב כי בסוף השבוע הוא עומד לצאת להייד פארק וייקח עמו את המסמכים לדיון עם רוזנמן.¹⁹³

שיחת רוזנמן עם הנשיא בשבת, 31.7.1943 ושיחות נוספות לאחר מכן, הבהירו לו את המצב לאשורו. הנשיא נתן לו לעיין בתיק המסמכים, ובכללם נוסח ההצהרה, טיוטת סטרונג ומכתב פאטרסון. רוזוולט הסביר לרוזנמן כי אחד המניעים להצהרה היה זעמו וזעם צ'רצ'יל על מודעות העמוד של הוועד למען צבא יהודי, ובעיקר על מודעת העמוד שפרסמה ההסתדרות הציונית החדשה בעת ביקורו של צ'רצ'יל בארצות-הברית במאי. במודעה זו הותקפה בחריפות רבה מדיניות משרד המושבות על שהיא מחבלת במאמץ הציוני בארץ-ישראל, וצוטטה עמדתו של לורד י' וודג'ווד המנוח כי על ארצות-הברית לקבל את המנדט רוזוולט טען כי יזמן את ההצהרה גם בעקבות לחץ של מחלקת המלחמה וביקש מרוזנמן שיתיעץ בסטרונג ובמאריי ויאמר ליהודים בעלי ההשפעה להשתיק את "הזעקה הציונית".¹⁹⁴ ב-3 באוגוסט 1943 קיבל רוזנמן מסטרונג דיווחים צבאיים על המצב במזרח התיכון, והיה משוכנע כי ארץ-ישראל עומדת על סף מעשי איבה. דווקא מפני שראה עתה את כל ההתפתחויות לאשורן, התמלא דאגה, ולכן נפגש לדיונים עם היהודים האחרים בעלי התפקידים רמי הדרג בממשל של רוזוולט. רוזנמן ופרנקפורטר טענו בשיחות אלו כי כל מה שיושג בזכות ההצהרה הוא שהיהודים יזעמו ויתמכו יותר מבעבר בעמדות קיצוניות, ולמתנגדי הממשל יסופק נשק נגדו. אחדים חששו מהתעוררות תעמולה אנטישמית, אשר תאשים את כל היהודים בעיסוק ב"משחקי פוליטיקה" בעת משבר ומלחמה.

דיווחו של רוזנמן הועבר גם לידי מורגנטאו. ב-3.8.1948 נפגש מורגנטאו עם וייסגאל ועם יוסף כהן ממשרד הנהלת הסוכנות. וייסגאל העמיד בפניו את הפרטים האמתיים על "ההגנה" בארץ-ישראל ועל תרומת היישוב לניצחון הארמייה השמינית. על שאלת מורגנטאו מה הסיכוי שיפרצו מהומות בארץ-ישראל ענה וייסגאל כי הידיעות הומצאו

והופצו בידי גורמים מחבלים. מורגנטאו אמר לוויסגאל כי לדעתו אין כל טעם לשפר את ההצהרה ויש לגנוז אותה כליל. בד בבד עמד וייז בקשר עם פרנקפורטר ועם רוזנמן. רוזנמן טס במיוחד לארצות-הברית, ובשיחה ארוכה דיווח לויז על פעולותיו. מטרתו העיקרית היתה "להרגיע סערות, למען הנשיא", לכן ביקש להפסיק את תעמולת הוועד למען צבא יהודי. החדשות המעודדות הראשונות הגיעו לציונים כאשר קרא מורגנטאו לוויסגאל ולכהן למשרדו. מזכיר האוצר הודיע להם כי פרסום ההצהרה נדחה, ולדעתו מעתה הסיכויים שתפורסם קלושים.¹⁹⁵ מחלקת המדינה לא תדרוש לפרסמה, אלא אם כן תלחץ לעשות כן מחלקת המלחמה, ונכון הוא להבטיח להם כי לחץ כזה לא יהיה. לדבריו, עשה רוזנמן "עבודה טובה מאוד" ויצג לויז הצעה מתקבלת על הדעת. עוד הסביר מורגנטאו כי קו ההתקפה שלו בנושא היה מבוסס על הצורך לשאול את המושל הבריטי של ארץ-ישראל אם הוא יכול לשמור על השקט בארץ-ישראל אם לאו. והרי בנוגע להודו לא ביקשו הבריטים הצהרה משותפת כדי לשמור בה על השקט, על אף התעמולה והדיונים בארצות-הברית בשאלת הענקת עצמאות להודו לאחר המלחמה.

המכה הסופית הונחתה על ההצהרה למחרת היום. לאחר ששמע סטימסון את טיעוני מורגנטאו טלפן ב-5.8.1943 להאל והודיע לו כי לאחר שבדק את הדיווחים בנוגע למצב הצבאי במזרח התיכון הגיע למסקנה כי דיווחי סטרונג היו "מזעיקים". לפיכך אין מחלקת המלחמה רואה את מצב הביטחון בארץ-ישראל בחומרה רבה כל כך המחייבת לנקוט איזו פעולה שהיא. כששמע האל כי מחלקת המלחמה סירבה לתמוך בנושא, אמר לסטימסון כי כל העניין הגיע לקצו מנקודת מבטה של מחלקת המדינה. למחרת הבריק לאידן את מסקנת מחלקת המלחמה ואת מה שהוהלט בעקבותיה: "אין לה לארצות-הברית כל בסיס שלפיו עליה לפרסם את ההצהרה".¹⁹⁶ כדי למנוע במידת האפשר שינוי בהישג המדיני ולייצב את דחיית ההצהרה, הודלפה הפרשה במלואה ב-9 באוגוסט 1943 לעיתונאי הושינגטוני הנודע דרו פירסון (Drew Pearson) בעל הטור "The Washington Merry-Go Round", והידיעה נעשתה לנחלת הכלל לאחר שנתפרסמה בכתבה בעיתון.¹⁹⁷

בוועידת קוויבק, ב-24 באוגוסט 1943, העלה צ'רצ'יל את הנושא בשיחתו עם רוזוולט. רוזוולט הסכים לא לדחות לגמרי את פרסום ההצהרה, אלא להשאירה תלויה ועומדת ולדון בה מדי חודש בחודשו מתוך התחשבות בהתפתחויות המלחמה.¹⁹⁸ הבריטים הסבירו את עמדתם בתזכיר מפורט שהגישו לאמריקנים בוועידה והצביעו בו בין השאר על כמה התפתחויות היכולות להסעיר את דעת הקהל בארצות-הברית בנושא ארץ-ישראל. הראשונה שבהן היתה הוועידה היהודית האמריקנית, שעמדה להתכנס בסוף אותו החודש והיתה עלולה לדעתם להעלות דרישות "בלתי פשרניות".¹⁹⁹

כאשר דיווח רוזוולט להאל שהוחלט להקפיא את ההצהרה, עדיין ניסה האל למנוע את כינוס הוועידה או על כל פנים להבטיח שתתקבל בה החלטה מתונה. כאמור, שלח את יועצו של הנשיא וכותב נאומיו, סאמיאל רוזנמן, אל וייז ואל מנהיגים יהודים אחרים בניו-יורק כדי שיבקש בשם הנשיא שתיפסק התעמולה למען צבא יהודי ותבוטל הוועידה היהודית אמריקנית. וייז הבהיר כי אין לו כל שליטה על ברגסון ומשלחת האצ"ל, אך לעומת זה, בנוגע להחלטה הארצישראלית בוועידה היהודית אמריקנית, "אפשר להסדיר

את העניין". ב-12 באוגוסט 1943 הביאו הד"ר וייז וגולדמן בפני הוועד המנהל של ועד-החירום את הבקשה שלא לכנס את הוועידה. גולדמן אמר כי הוזהר שאם תתקיים הוועידה תפורסם "ההצהרה המשותפת". אף-על-פי-כן נדחתה הבקשה ברוב קולות מוחלט. רק וייז וגולדמן תמכו בביטול הוועידה ואילו ליפסקי, רוטנברג, סילבר, הלר, גולדשטיין וסאלד התנגדו.²⁰⁰

באזהרה זו כנראה יש לתלות את ההסבר להתנהגותם המוזרה של אחדים ממנהיגי הציונים האמריקנים בוועידה.²⁰¹ מנהיגים אלה השתדלו למנוע קבלת החלטה מרחיקת לכת יותר ותלו זאת בחששם לפגוע באחדות היהודית, אך למעשה הוכתבה פעולתם על-ידי איומי הממשל. זהו גם ההסבר לעמדת סילבר ותומכיו. חרב דמוקלס של "ההצהרה המשותפת" התנופפה מעל לציוני ארצות-הברית, וסילבר ותומכיו הבינו כי רק על-ידי קביעת עובדה מוגמרת, קבלת ההחלטה, ולו במחיר אחדות המחנה היהודי יוסר האיום. גם תפקידם של הלא-ציונים מתבהר למדי: מתוך דבריו של פרוסקאואר מעל בימת הוועידה ובעקבות שיחותיו של ואלאס מאריי עם מ' ואלדמן, מזכיר הוועד היהודי האמריקני, נראה כי היו, קרוב לוודאי, עושי דברה של מחלקת המדינה, כאשר דרשו לדחות את ההחלטה. ממילא סברו כי ההצהרה המשותפת תקפיא כל פעילות בנידון.²⁰²

המאבק על הנהגת ועד-החירום

סכנת ההצהרה המשותפת היתה בבחינת "ריפוי בהלם" לוועד-החירום ולמנהיגות הציונית בארצות-הברית. התברר כי ברגע חמור זה לא עמד לרשות המנהיגות הציונית שום מנגנון מדיני יעיל, שאפשר להפעילו לסיכול מדיניות עוינת. ההצלחה מקורה בכמה סיבות ועיקרן:

(1) יהודים מתבוללים נושאי תפקידים בממשל הושפעו מן הידיעות על גורל יהודי אירופה והגיעו למסקנה כי יש לעשות משהו; (2) רגישות הממשל כלפי תעמולה ציבורית עוינת, בייחוד לפני שנת בחירות.²⁰³ כמו כן נראה בבירור שמנהיגי הציונים פעלו ביחידות (וייז, לבינטאל, וייסגאל) וחסרו להם המיסוד והיעילות של קבוצת-השפעה פוליטית מאורגנת. לצד זאת הוכח בעליל כי בשילוב מאמצים יעיל, מתוך פנייה לנכונותם של יהודים ולא-יהודים בחוגי הממשל והתקשורת לעזור, אפשר גם אפשר להשפיע על מדיניות ארצות-הברית ולשנותה. הפחד שאחז רבים מן המנהיגים מפני עימות עם הממשל נמוג לאחר ההצלחה. צדקו אפוא החוגים שכונו "האקטיביסטים" שדרשו פעילות מדינית-ציבורית נמרצת. מנהיגם הרב הד"ר אבא הלל סילבר התלבט בפעילות הזאת.

בעקבות שתי מסקנות מרכזיות אלו התפתח מאבק פנימי לשינוי אופיו של ועד-החירום. עוד באמצע פברואר התפטר ניומן מכל תפקידיו בוועד. בכתב העת "רקונסטרוקטיוניסט" פרסם מאמר, שצוטט בבוליטין "יט"א", והוקיע בו את חוסר המעש של ועד-החירום, חוסר מעש שיוליך בהכרח למחדלים מדיניים. עוד ציין במאמרו שכלל שהממשל בארצות-הברית מעורב יותר במזרח התיכון כן הוא נעשה פרו-ערבי יותר. בעקבות כיבוש צפון אפריקה נעשה הממשל קשוב ביותר לדעת הקהל הערבית. התעמולה

הערבית בארצות-הברית מתרחבת, במימון חברת הנפט הערבית-האמריקנית "אראמקו". עוד ציין שיהא כישרונם של בכירי המנהיגות הציונית לנהל משא-ומתן ולשכנע אשר יהא, לא תהיה בו כל תועלת בלי פעילות רחבה ויעילה בעורף. את מאמרו סיים ניומן באזהרה, כי הזדמנויות אשר יוחמצו לא ישובו עוד.²⁰⁴

ההתארגנות לשינוי הנהגת ועד-החירום החלה מיד לאחר שיצא וייצמן מארצות-הברית. קבוצת פעילים ציונים, ובה ניומן, הרב ארוינג מילר, הנרי מונטור, וייסגאל, הגב' סילברמן ואחרים, חיפשה דרך שתוליך את סילבר להנהגת הוועד, וזאת כדי שיארגן מחדש את כל המערך הציוני-המדיני בארצות-הברית.²⁰⁵ הבעיה היתה כיצד לעשות זאת, מאחר שוועד-החירום לא היה גוף נבחר ואף לא ממונה. מאז הוקם, כמעט שלא שונה הרכב מנהיגותו, מלבד צירוף חברים.

ניומן, שהיה הפעיל בקבוצה, הגה רעיון שיכול לשמש מנוף לשינוי מנהיגות הוועד: על-פי תקנון הצ"א הגיע הזמן לבחור נשיא חדש לארגון, עם סיום כהונתו של לואיס לבינטאל. אם ייבחר סילבר לתפקיד נשיא הצ"א, יהא בידו לנהל את המדיניות הציונית בארצות-הברית בתוקף כהונתו בתפקיד יושב ראש הוועד המנהל של ועד-החירום (על-פי התקדים של לבינטאל). משלחת בראשותו של ניומן נפגשה אפוא עם סילבר בקליבלנד והשיגה את הסכמתו להשתתף במאבק על נשיאות הצ"א,²⁰⁶ בוועידה שעמדה להתכנס בקולומבוס, אוהיו, בימים 11-13 בספטמבר. סילבר לא שש לקבל את התפקיד, מאחר שנטה להתרחק מן המאבקים הפנימיים של הציונים האמריקנים שנראו בעיניו קטנוניים ומחבלים. בעיקר שאף להתרחק מן הוויכוחים האידאולוגיים, מפני שנראו בעיניו חסרי ערך לעומת הבעיות הדחופות, שניצבו בפני התנועה הציונית והעם היהודי כולו.²⁰⁷

לאחר שהסכים סילבר להתמודד על התפקיד כינס ניומן פגישה במלון קומודור בניו-יורק, ובה החליטו תומכיו להקים "ועדה ציונית למען בחירת הד"ר אבא הלל סילבר לנשיא הצ"א". היושבי ראש שלה היו צ'ארלס רוזנבלום מפיטסבורג ויואל גרוס מניוארק. לאחר מכן כונסה ועידה רבת משתתפים בפיטסבורג, בהשתתפות מאה מנהיגים יהודים מכל רחבי ארצות-הברית. סילבר נתבקש על-ידם להסכים להיות מועמד למנהיגות ציוני ארצות-הברית. הוועידה הצהירה בגילוי-דעת לעיתונות, כי עם התקרב המועד שבריטניה תפסיק כליל את העלייה לארץ-ישראל, על-פי מה שנקבע ב"ספר הלבן" (1944), יש צורך לגייס את כל משאבי העם היהודי כדי למנוע בגידה זו בהבטחה הבין-לאומית שניתנה לו ולהפעיל את כוחם והשפעתם של יהודי ארצות-הברית בכל המרץ כדי ששרידי העם יגיעו לארץ-ישראל יהודית. לשם כך יש צורך באחדות ובתעוזה. היהודים והציונים בארצות-הברית יוכלו לעמוד בכך אם יעמוד בראשם מנהיג גדול, וסילבר הוא האדם הראוי לשמש מנהיג כזה.²⁰⁸ חרץ מן ההתרגשות שעלתה מן הניסוח, ניכרה בו מטרה ברורה: ריכוז המאמץ הציוני והיהודי במאבק מדיני יעיל להשגת המטרה הציונית – הקומונוולת היהודי. המאבק על המנהיגות החל. הקבוצה השלטת בהצ"א בחרה לה למועמד את העסקן הציוני הוותיק – הרב הד"ר ישראל גולדשטיין. עד שהוצעה מועמדותו של סילבר היה הד"ר גולדשטיין מועמד יחיד. בתוך הצ"א התחולל מאבק פנימי. ועדות למען בחירתו של סילבר צצו בערים רבות בארצות-הברית, ומנהיגים רבים החלו לעבור למחנה תומכי

סילבר. המתנגדים העיקריים היו "התורכים הצעירים" בהצ"א, בראשותו של רוברט סאלד. וייז שוכנע על-ידם שלא לוותר על תפקיד יושב ראש ועד-החירום, אף שהבטיח לוייצמן ולסילבר חודשים אחדים קודם-לכן שיוותר על התפקיד. לפני שנענה סילבר להצעה להציג את מועמדותו כתב מכתב ארוך לוייז, ובו הזכיר לו כי וייצמן וליפסקי הם שפנו אליו וביקשו שיקבל עליו את ניהול הפעילות המדינית הציונית בארצות-הברית. וייז עצמו טען אז כי הפעילות לוקה בבלבול, בכפילויות ובחוסר יעילות; כמו כן טען שמטרותיה סותרות, ומה שנחוץ לה הוא ארגון מחדש.²⁰⁹ וייז עצמו ביקש מסילבר שיקבל עליו את התפקיד מפני שעיף מנטל התפקידים רבי האחריות המוטלים עליו.²¹⁰ סילבר נענה להצעה, מפני שסבר כי וייז תומך בו תמיכה מלאה, כפי שהיה הדבר שנים אחדות קודם-לכן, כאשר קיבל ממנו את תפקיד יושב ראש המגבית הארצית-המאוחדת. סילבר הזכיר שב-31 במרס 1943 ניסה וייצמן לארגן מחדש את ועד-החירום, בתוקף סמכותו כנשיא ההסתדרות הציונית העולמית, אך מנהיגות הצ"א הכשילה אותו. גורל דומה פקד אז את "הוועדה הפוליטית", שהיתה אמורה להפעיל את משרד ההנהלה בארצות-הברית וסילבר נתבקש לעמוד בראשה. אמנם הוקם המשרד, אך הוועדה לא החזיקה מעמד. האופוזיציה, שאלה הצטרף גולדשטיין, מנעה אף את חברותו של סילבר בוועדה. עכשיו משהתברר כי את כל מאמציהם של וייז ווייצמן לארגן מחדש את ועד-החירום הכשילה קבוצה קטנה של עסקנים שלא ייצגו, לדעת סילבר, את ציוני ארצות-הברית החליטה קבוצה מידידיו לצאת למאבק, ואף הצליחה לשכנע אותו לעשות כן. אילו הודיע וייז בלב שלם כי אינו מוכן לוותר על הניהול הפעיל של ועד-החירום, היה סילבר מוותר על המאבק, מאחר שלא היה לו כל עניין בנשיאות הצ"א. אך וייז גילה לו כי אלו ששכנעוהו להישאר בתפקידו לא עשו זאת "מאהבת וייז", אלא "משנאת סילבר". באמצעות וייז רצו לדחוק את סילבר מתפקיד אשר וייז עצמו סבר שמתאים לסילבר למלא וכן רצו שיימשך הפיצול הפוליטי בפעילות המדינית, והשלטון על המנגנונים השונים של הציונים האמריקנים יישאר בידי אותה קבוצה. סילבר השתכנע שוייז דבק ברצונו לסיים את תפקידו כראש ועד-החירום וסבר שהוא תומך כבעבר במועמדותו שלו לראשות ועד-החירום. לפיכך היה לדעתו על וייז להבהיר את עמדתו זאת לגולדשטיין, לסאלד, לבוקשטיין ולחבריהם ולומר להם, שאם יתנגדו יתמוך הוא עצמו במועמדותו של סילבר לנשיאות הצ"א. בדרך זו יהיה אפשר לארגן מחדש את הוועד, שאם לא כן, חשב סילבר, יעמידו אותו מתנגדיו כנגד וייז ויעוררו אנטגוניזם מוטעה. לדעתו אם וייז אינו מסכים לכך עליו להודיע על כך, ולנוכח זאת ישקול לפרוש מן המירוץ.²¹¹

וייז לא השיב על מכתבו, וסילבר נענה להצעת "קבוצת המאה" להיות מועמד לנשיאות הצ"א.²¹² כנראה הרגיש עתה וייז כי על הפרק עומדת לא רק השאלה של ניהול יעיל של ועד-החירום, אלא שאלת המנהיגות של ציוני ארצות-הברית, ועל תפקיד זה לא היה מוכן לוותר. ליריבות האישית בין האישים, שהחלה כשחזר וייז להצ"א, אף שפרש ממנה עם קבוצת ברנדייס ב-1921 (פעולה שסילבר ראה בה בגידה), נוסף עתה גם המאבק על מנהיגות התנועה הציונית בארצות-הברית.

בינתיים התחזקה התנועה למען בחירתו של סילבר לנשיא הצ"א, ובסניפים רבים אף

גברו מועמדיה על אלה של האדמיניסטרציה. מועמדותו של גולדשטיין הועמדה בסכנה. מן הפעילים אשר עברו למחנה סילבר היו אייב גודמן – יושב ראש הוועדה הפיננסית של קרן היסוד ומראשי הצ"א בניו-יורק, פיליפ סלומוביץ – עורך השבועון האנגלי-יהודי של דטרויט *Jewish News*, גוסטב גולדשטיין מלוס-אנג'לס, יעקב הופמן מפילדלפיה ואחרים. ניומן הקים את משרד "הוועדה לבחירת סילבר" במלון בילטמור, ומשם נוהלה ביעילות מערכת תעמולה מחוץ אל חוץ. שוב עמד לעזרתו של ניומן עצם הדבר שהיה כמעט היחיד אשר דרש לטפח סניפים מקומיים ולתת סמכויות למנהיגות המקומית. כך יצר קשר ישיר עם פעילים מקומיים ברחבי ארצות-הברית וזכה שיתמכו בעמדותיו. כמו כן עמד בקשר עם וייצמן בלונדון.

בראשית אוגוסט גברו מאוד חששותיה של מנהיגות הצ"א, בראשותו של סאלד, וגולדשטיין החל ללחוץ על עמיתיו להסכים לפשרה שתבטיח את בחירתו. לאחר גישושים מוקדמים של "מתווכים" אחדים כינס וייז ב-2 באוגוסט 1943 קבוצת עבודה שנמנו עמה ליפסקי, רוטנברג, שולמן ווייסגאל (שלא תמך בפומבי בסילבר) לדון בדרכים שיאפשרו למנוע את הקרע בוועידה. מאחר שהיה ידוע כי סילבר אינו מעוניין למעשה בתפקיד הנשיא, אלא בקבלת האחריות לניהול הפעילות הציונית המדינית בארצות-הברית, הוחלט לפתוח במשא-ומתן עם אנשי סילבר. על סמך זאת נפגשו ניומן ובוקשטיין לעבד את פרטי ההסכם. בוקשטיין הסכים, בשם גולדשטיין, שסילבר ינהל את הפעילות הפוליטית. בפגישה נוספת, שמתתפיה היו רבים יותר, הושג בין הצדדים הסכם מפורט. מלבד השפעותיו האישיות היו להסכם השפעות מרחיקות לכת. בבסיסו עמדה ההכרה שהמצב המדיני חמור ושהארגון מחדש נחוץ ביותר כדי לאחד ולהרחיב את המאמצים המדיניים. להשגת מטרות אלו הוסכם שהד"ר א"ה סילבר ישמש מנהיג וינהל את העבודה הפוליטית; התנועה תהיה מאוחדת בתמיכתה במועמדותו של הד"ר י' גולדשטיין לנשיא הצ"א כדי להשיג אחדות פנימית בין הקבוצות והסיעות ולמנוע מחלקות; זכויות הנהלת ההסתדרות הציונית העולמית (הנהלת הסוכנות) בשאלות מדיניות יוכרו ויכובדו; בעקבות התנאים המיוחדים שנוצרו רצוי וחיוני שהציונים האמריקנים יעמדו בראש המאמצים המדיניים בארצות-הברית ויפעלו מתוך שיתוף פעולה ובתיאום מלא עם הנהלת ההסתדרות הציונית העולמית; להבטחת הצלחתם של המאמצים המדיניים יהיה צורך בשיתוף פעולה מלא בין הגופים אשר יעסקו בכך לבין הצ"א, ולשם כך ייקבעו הסדרים שיבטיחו יחסי עבודה תקינים, אמון ותמיכה הדדיים בין הנהלת הצ"א לבין האישים והגופים אשר ינהלו את הפעולה המדינית; השינויים בפעילותם ובהרכבם של גופים וועדות הפועלים בתחום המדיני ייעשו בהסכמה הדדית.²¹³

סעיפים אלה מצביעים על נקיטת עמדה ברורה במחלוקת העקרונית, שנתגלעה עוד בספיחיו של סכסוך וייצמן-בן-גוריון, כלומר בין אלה שצידדו בניהול המדיניות הציונית בארצות-הברית מבחוץ, על-ידי הנהלת הסוכנות, לבין אלה שבעיניהם ציוני ארצות-הברית הם האחראים לפעילות זו.

בתוך שבועיים נבחר סילבר לתפקיד יושב ראש ועד-התירום, כלומר לעמוד בראש הגוף המבצע שלו. הכול הסכימו לבחירתו. הוסכם כי תפקידו יהיה לזה לזה של מנהל

הפעולות הפוליטיות, דבר שלא ימנע את מינויו לתפקידים נוספים או מינוים של מנהלים ומזכירים מקצועיים. כצעד נוסף למען תיאום הפעילות נקבע שהצ"א תבחר בוועידתה ועדת מדיניות בת שבעה חברים, שיהיה עליה לקבוע את מדיניות הצ"א בנושאי יחסי הציבור והפעולה הפוליטית ולקדם את יישומן של החלטות אלו. הוועדה תהיה כפופה לסמכות הוועדה המנהלת של הצ"א, אך תהיה חופשייה לפעול במצבי חירום בזמנים שבין כינוסי הוועדה המנהלת על-פי החלטותיה ותיתן הוראות לסגל הצ"א ולנציגיה בוועד-החירום או בגופים קובעי מדיניות אחרים שבהם תהיה הצ"א מיוצגת;²¹⁴ ההסכם הקובע שיש לתמוך במועמדותו של גולדשטיין לנשיאות הצ"א יורחב ויחול גם על שאר תפקידי המפתח בהצ"א.

בחירת סילבר

הסכם זה פתח את הפתח לשינוי המערך המדיני-הציבורי של ציוני ארצות-הברית, ובעיקר הוליד לארגון מחדש של ועד-החירום. אמנם היו מתומכי סילבר שראו בהסכם "פשרה פייסנית" והתנגדו לו, אך הרוב ראו בו ניצחון כמעט מוחלט לתומכי סילבר, בשלושה תחומים מרכזיים: (א) סילבר ינהל את הפעולה המדינית הציונית בארצות-הברית; (ב) נשברה אחיזתה של האדמיניסטרציה הישנה בהצ"א, וסילבר יקבע את אנשיו לתפקידי מפתח; (ג) ועד-החירום יארגן מחדש ויפעל כזרוע ציבורית-מדינית חזקה ועצמאית.

ב-9 באוגוסט 1943 אושרה מועמדותו של סילבר ליושב ראש עמית של ועד-החירום, לצדו של וייז. באותו היום נשלח ופורסם מברק ברכה חם של וייצמן לסילבר, ונאמר בו: "ברגע קריטי זה נשואות עיני כל ציוני העולם אל ארצות-הברית ואל ציוני ארצות-הברית להשגת תמיכה מדינית".²¹⁵ כמו כן הביע וייצמן את תקוותו כי כישוריו המדיניים של סילבר ו"תכונות החזון והאומץ" שלו יכוונו להשגת מטרות הציונות.

תומכי סילבר העבירו בוועידה הצהרה על "פעולה פוליטית", ובה נאמר כי לנוכח המצב הקשה והסכנה לקיום היהודי על הצ"א לתמוך תמיכה מלאה בד"ר סילבר ולשתף פעולה עמו ועם מועצת החירום. בסעיפי ההצהרה הופיעו, בין השאר, הכרזה על עצמאותו של ועד-החירום, על תמיכה פיננסית בו, על שיתוף פעולה עם מחלקת יחסי ציבור של הצ"א ועל שיתוף פעולה עם גורמים אחרים בזירה המדינית למען השגת המטרות המשותפות.

בישיבת מליאת ועד-החירום ב-26 באוגוסט, שונה תקנון ועד-החירום כדי לאפשר בחירת שני יושבי ראש. כמו כן הוחלט לשנות את שמו של הוועד המנהל מ-Office Committee, שם שהתאים יותר לגוף משרדי מתאם, ל-Executive Committee. ליפסקי הציג את מועמדותו של סילבר ליושב ראש עמית, והוא נבחר פה אחד. מיד לאחר מכן התכנס הוועד המנהל, ולאחר שהתקבלה התפטרותו של לבינטאל הציג גולדשטיין את מועמדותו של סילבר לתפקיד היושב ראש, והוא נבחר פה אחד.

יום לפני המועד שנקבע לפרסום ההצהרה האנגלו-אמריקנית המשותפת, וימים מספר לפני כינוס הוועידה היהודית האמריקנית, קיבלו אפוא עליהם סילבר ותומכיו את

המשימה העצומה לארגן מחדש את כל המערכת הציונית המדינית בארצות-הברית. שאיפתם הייתה לשתף את יהודי ארצות-הברית במאבק למען מימוש מטרתה של התנועה הציונית – הקומונוולת היהודי.

נספח

הטיוטה המוסכמת של ההצהרה המשותפת

בטור השמאלי מופיעה טיוטת ההצהרה שהציעה מחלקת המדינה האמריקנית. שתי הממשלות הסכימו לקבל נוסח זה כהצהרה המשותפת לאחר שנוספו בו תיקונים של הבריטים (התיקונים מובאים בסוגריים מרובעים).

טיוטת ארצות-הברית

The United Nations, having in mind the terms of their declaration of the 1st January, 1942, are agreed that, while public discussions on controversial international questions are in general desirable, in order to promote an informed public opinion and clarification of the issues involved, it is undesirable that special view-points should be pressed while the war is in progress to such an extent as to create undue anxiety among United Nations and other friendly Governments and peoples.

In this connection, the United Nations have taken note of public discussions and activities of a political nature relating to Palestine and consider that it would be helpful to the war effort if these were to cease. As in the case of other territorial problems, it is not, in their view, essential that a settlement of

טיוטת בריטניה

The Governments of the United States and of the United kingdom, having in mind the terms of the United Nations declaration of the 1st January, 1942, are agreed that while public discussions on controversial international questions are in general desirable in order to promote an informed public opinion and clarification of the issues involved, it is undesirable that special viewpoints should be pressed while the war is in progress to such an extent as to create undue anxiety among friendly governments and peoples.

In this connection, the Governments of the United Kingdom have taken note of public discussions and activities of a political nature relating to Palestine which they consider are prejudicial to the maintenance of tranquility and public order in the middle East. His Majesty's Government and the United

the Palestine question be achieved prior to the conclusion of the war.

Nevertheless, if the interested Arabs and Jews can reach a friendly understanding through their own efforts before the end of the war, such a development would be highly desirable.

In any case, [(the British Government has already stated that) no decision altering the basic situation of Palestine should be reached without full consultation with both Arabs and Jews. (But the British Government wishes to make it clear that it has no intention of permitting or acquiescing in any changes brought about by force in the status of Palestine or the administration of the country. The United States Government is in full accord with this policy)].

FRUS 1943, vol. IV,
pp. 791, 799-800.

States Government consider that these speculations should cease and that all efforts should be concentrated on the war. Continued controversy during the war period can only prejudice the chances of future agreement, although, as stated on more than one occasion in the past, any progress which can make towards agreement regarding Palestine will be warmly welcomed.

In any case, as His Majesty's Government have already stated, no decision affecting the basic situation of Palestine should be reached without full consultation with all concerned, including both Arabs and Jews; but they wish to make it clear that they have no intention of permitting or acquiescing in forcible changes of any kind in the status of Palestine. The United States Governments are in full accord with this assurance.

W.P. (43) 278 (26.VI.1943)
CAB 66/38.

פרק ח

מועצת החירום הציונית 1944-1945

על דעת הקהל היהודית בארצות-הברית
להיות מופנית לפעילות מדינית. יש לגרום
לאלו האחראים לעיצוב מדיניות החוץ
האמריקנית להרגיש זאת.
א"ה סילבר

מטה מועצת החירום

בהנהגתו של סילבר נעלמו ממועצת החירום החובבנות והאלתור. חלוקת הסמכויות בין הרשויות היתה ברורה, והוקמו מחלקות שירותים יעילות ומאוישות היטב. המועצה פעלה כממשלה בזעיר אנפין. סילבר ווייז, שהיה פעיל פחות מסילבר, עמדו בראש ההנהלה. בהנהלה היה מספר נציגים שווה מכל ארבע המפלגות הציוניות,¹ ומדי שבוע בשבוע נפגשו לשמוע דיווחים מראשי המחלקות ולקבוע מדיניות בנושאים שעמדו על הפרק. אנשי הצוות האדמיניסטרטיבי של המועצה, שהיו הדרג המבצע, השתתפו בישיבות במעמד יועצים. לראשונה מאז הוקם ועד-החירום נעלמה הכפילות בגוף, שהיה בעת ובעונה אחת קובע מדיניות ומבצע. הניהול השוטף של המועצה היה בידי צוות אדמיניסטרטיבי מעולה, שהקים סילבר והיה כפוף לו ישירות. סילבר, בזכות אישיותו הכריזמטית, כישרונו האורטורי, דבקותו במשימה, הדינמיקה שלו וכישרונו הארגוני עשה את המועצה לכוח מדיני-ארגוני עצום. לצדו פעל עמנואל ניומן והיה מתכנן האסטרטגיה המדינית.

השינוי המרכזי היה כאמור ביישום המדיניות. כאן שלטה בכיפה שלישיית המנהלנים של המועצה: הרי שאפירו – המנהל הכללי, שעסק גם בניהול הקשר היום-יומי עם מאות ועדי-החירום המקומיים; הארלוד מאנסון – הממונה על קשרי הציבור, העיתונות והרדיו; ואברהם (אייב) טובים – הממונה על הפעולות המיוחדות. לשלישיית המנהלנים היו כפופות המחלקות המקצועיות, אשר סיפקו את הבסיס התיעודי, את הסיקור העיתונאי ואת ההד הציבורי שנדרשו לחיזוק דעת הקהל של הציונים ואוהדיהם שעליה נשענו פעולות המועצה.

מבנה המועצה

המשימה שקיבל סילבר לא היתה רק לשנות את מבנה מועצת החירום ולעשותה למטה הפעולה של הציונות האמריקנית, אלא יותר מכך. הוא ביקש לגבש את התנועה הציונית ולעשותה לכוח ציבורי מדיני אשר יחתור להפעיל את כלל הציבור היהודי בארצות-הברית, ציבור שלא הכיר עד אז בכוחו המדיני ואף חשש מלהפעילו בחברה האמריקנית.

לביצוע תוכניתו היה צורך במהפך שלם בתנועה שהיתה עד אז קונפדרציה רופפת של ארגונים פילנטרופיים וחברתיים בעיקרם וכן חסרת כיוון מדיני ברור, היה עליו לפעול הרחק מאוד מתחום משרדי המפלגות הציוניות בניו-יורק ואף להתפרס הרחק מגבולות ציבור החברים המצומצם שהיו פעילים בתנועה הציונית עד אז.

על כן לא היה כל דבר מפתיע בכך שפעולתו הראשונה והחשובה של סילבר עם כניסתו לתפקידו היתה בניית "בסיס ציבורי רחב ובטוח" שעליו רצה לבסס את פעולתה של מועצת החירום.

המוסד לפעולה – ועדי-החירום המקומיים

הרעיון שניומן ביקש לממש בשנת 1941 ללא הצלחה, בשל חוסר תמיכה ותקציב, נכלל עתה בתוכנית נמרצת ונרחבת שערכה הוועדה הראשונה שהקימה המועצה, היא הוועדה לקשרים קהילתיים (Community Contacts Committee). בראשה עמד יואל גרוס, המנהיג הקהילתי מניו-ג'רסי. עוד בישיבתה הראשונה של ההנהלה החדשה הציג גרוס תוכנית פעולה שמטרתה להקים בכל קהילה יהודית ברחבי ארצות-הברית ועד-חירום מקומי, או מועצת חירום מקומית, אשר תהיה יחידת חלוף. רשת כלל ארצית של ועדות אלה תפעל בקרב יחידות היסוד המקומיות (grass roots) בציבוריות האמריקנית. תפקידיה יהיו להעיר את דעת הקהל המקומית היהודית והלא-יהודית ולכוונה אל מטרות הציונות, ובראשן כאמור קבלת החלטה בקונגרס כנגד "הספר הלבן". הוועדה הציעה שהרכבם של הגופים המקומיים יהיה דומה להרכבה של מועצת-החירום עצמה, וזאת כדי להבטיח רגיעה בקרב סניפי המפלגות הציוניות במקום. נוסף על כך תוכנן לגייס לוועדות את כל האישים המקומיים היהודיים בעלי ההשפעה היכולים להיות לעזר בעיצוב דעת הקהל (בעיקר אישים בעלי עמדה ציבורית כעורכי עיתונים ובעליהם, שופטים, נושאי תפקידים חיוניים ועוד).

הוועדה תהא גוף יוזם ומתאם של כל פעילות מקומית הנוגעת ליהודי אירופה ולבעיית ארץ-ישראל, וזאת כדי להפיק את מרב היעילות וההשפעה. המפלגות המרכיבות את מועצת החירום פנו אל כל סניפיהן בקריאה להעמיד את כוח האדם שלהם ואת שירותיהם (עיתונות, מועדונים, מכשירי שכפול והקרנה וכו') לרשות ועדות-החירום המקומיות. חברי הוועדה ביקשו להשפיע על הסנטורים ואל חברי הקונגרס המייצגים את אזוריהם,

וקיוו שהודות להם יונחו בתוך חודשים מספר היסודות ליצירת אווירה אוהדת בקונגרס שתוליך לקבלת החלטה שתתמוך במטרות הציונות.²

ההתחלה לא היתה קלה. כפי שאירע לניומן בשעתו כן עתה נתקלה הוועדה לקשרי ציבור בקשיים ארגוניים חמורים. המפלגות השונות על סניפיהן היו אמונות על יריבות רבת שנים וסירבו לשתף פעולה זו עם זו, וכולן כאחת חשו אי-אמון וחשד כלפי האישים והגופים הלא-ציוניים שהצטרפו זה מקרוב לתומכים בתוכנית הקומונוולת בוועידה היהודית האמריקנית. בעיקר חששו פילי הצ"א ו"הדסה" מאיבוד השפעתם הרבה בערי השדה.³ קשה היה במיוחד לשכנע את הפעילים המקומיים לפנות אל ועד-החירום ולא אל מרכזי מפלגותיהם בבקשות למידע, לחומר הסברה ובעיקר לתדריכי פעולה.

סילבר ומונטור הגיעו למסקנה כי כדי לגבור על קשיים אלה יש להפעיל את השיטה שכבר הוכיחה את עצמה בטיפולם במגביות היהודיות, כלומר לצרף למשימה מארגנים מקצועיים ומתנדבים מקומיים. עוד בראשית פעולתה כינס מונטור את כל "עובדי השדה" של הצ"א והורה להם לסייע להקמת ועדות-חירום מקומיות באזורי פעולתם. כפי שזכור לאחד המשתתפים עבר מונטור ממשותף למשתתף, שאל אותו מי הם היהודים בעלי המעמד הציבורי המרכזי באזורו, בלי להתחשב בהשתייכותם הארגונית, ודרכן אותו לשלב אישים אלה במאבק הוועדים המקומיים ב"ספר הלבן".⁴ אישים מרכזיים בקהילות גדולות נתבקשו להיפגש עם מנהיגי קהילות בערי השדה בסביבתם ולהפעיל את השפעתם האישית. לצורך ועדי-החירום המקומיים גם הוכנו כרטסות מפורטות על אישים יהודים ולא יהודים שיוכלו להיות לעזר במערכה הציבורית-המדינית.⁵

סילבר החליט להטיל את תפקיד ארגון הוועדים על הרב ליאון פויאר, תלמידו ועוזרו ברבנות זה שנים רבות. פויאר היה אקטיביסט ציוני צעיר אשר בשנת 1942 פרסם חוברת ושמה "מדוע מדינה יהודית". בחוברת הובהרו לראשונה לציבור היהודי בארצות-הברית בהרחבה ובבהירות הנימוקים שהוליוכו להחלטת בילטמור. ועד-החירום הפיץ את החוברת בעשרות אלפי עותקים והיתה לה השפעה רבה. עתה קיבל עליו פויאר במרץ להקים את ועדי-החירום המקומיים. ברחבי ארצות-הברית עבר, מחוץ אל חוץ, מקהילה לקהילה, במאמץ לשכנע את ראשי המפלגות המקומיות ומנהיגים יהודים לארגן ועדי-חירום.

סילבר ומונטור היו משוכנעים מלכתחילה, על סמך ניסיונם העשיר בטיפול המגביות, כי יש לגייס את פעילי המגביות המקומיים לוועדות-החירום. זאת מפני שמאז הוקמה המגבית היהודית המאוחדת ב-1939 היו המגביות הגוף המאורגן הרחב ביותר והפעיל ביותר בקרב הקהילות הבינוניות והקטנות ברחבי ארצות-הברית. לשם כך גויס לצוות מועצת החירום הרי שאפירו, מוותיקי מנהלי המגביות בארצות-הברית, שהיה מנהל "הפעולות בשדה" של המגבית היהודית המאוחדת. הודות לניסיונו הן במגבית הג'וינט והן במגבית היהודית המאוחדת, והודות לכך שהיה מנהלן מעולה הוטל עליו לבנות את המערכת הארגונית של ועדי-החירום ואת צינורות המידע והתקשורת אליהם.

פנייה מיוחדת נשלחה לפדרציות ולקרנות הסעד המאוחדות וקראה להן לשתף פעולה עם הוועדים. תדריך המפרט את פעולות ועדי-החירום המקומיים הוכן ונשלח אל הוועדים

מיד עם הקמתם.⁶ עם הזמן נעשה תדריך זה למורה דרך לארגונים של מאות ועדים מקומיים והוא משקף את דרכי פעולתם. להלן אנסה להעלות מעין דיוקן קיבוצי של ועד-חירום מקומי אחד,⁷ שיאפשר להבין ביתר בהירות את חשיבות יחידת היסוד החדשה הזאת של המערכת המדינית הציונית ואת דרכי פעולתה.

מטרותיו של ועד-חירום מקומי, מבנהו ופעילותו

כל ועד מקומי היה יחידה אוטונומית האחראית ישירות בפני מועצת החירום בניו-יורק המסוגלת לפעול במהירות על-פי הוראות ההנהלה, ללא צורך להישמע להיררכיה המפלגתית. על-ידי כך נמנע הסרבול שהיה מנת חלקו של ועד-החירום הציוני בעבר, עת ניסה לפעול פעולה מקומית.

כל ועד הורכב מנציגי המפלגות הציוניות והיו בו משמונה עד שנים-עשר חברים. על-פי רוב נמנעו מלהוסיף חבר ועד כדי שלא לפגוע ביעילות פעולתו עקב סרבול, אך בכמה ערים גדולות היה צורך, מטעמים פנימיים, להגדיל את מספר החברים שנקבע.

מלבד נציגי ארבע המפלגות הציוניות גויסו כאמור אישי ציבור יהודים שהיו מוכנים להצטרף למאבק ב"ספר הלבן" ולא היו מזוהים פורמלית עם התנועה הציונית ואף לא קיבלו את התוכנית הציונית במלואה.⁸ עניין מיוחד היה בצירוף צירי הקהילה לוועידה היהודית האמריקנית כדי לחזק את הקשר בין שני הגופים במישור המקומי. לצד זאת ניסו לצרף לוועידה את נציגי הסניפים המקומיים של ארגונים יהודיים כלל ארציים כ"בני-ברית", ארגון ותיקי המלחמה היהודים וגופים מקומיים כבתי הכנסת, פדרציות וקרנות סעד, מסדרי גברים ונשים, מועדונים יהודיים וכו'. המועצה פנתה אל הארגונים הארציים היהודיים, שהיו חברים בוועידה היהודית האמריקנית, בבקשה להורות לסניפיהם המקומיים לתמוך בוועד-החירום המקומיים.

כדי שיהיו יחידת פעולה יעילה הוזהרו הוועדים שלא לגדוש את שורותיהם בבעלי תארים ותפקידים. לכל ועד נקבעו יושב ראש וממונה על יחסי ציבור. לעתים אף אוחדו שני התפקידים אם נמצא אדם שהיה לו הזמן והעניין לעסוק גם ביחסי ציבור. רוב היושבי ראש באו מקרב פעילי הצ"א.⁹ שאלת הנהגת הוועדים היתה קריטית כי ביושבי ראש היתה תלויה לאמתו של דבר פעילותו של הוועד. תפקידם העיקרי של פויאר, ולאחר מכן של שאפירו, היה "לגלות" מנהיגים מקומיים ואזורים שיעמדו בראש ועד-החירום, לעתים קרובות בחרו אותם על סמך בחירה אישית בלי להתחשב במעמדם במבנה הארגוני הציוני.¹⁰ חברי הוועד התאמצו ליצור קשר ישיר עם הסנטור ועם חבר הקונגרס המייצגים את האזור, בייחוד אם התגורר באותה העיר. מאמץ מיוחד הושקע בערי מגוריהם של סנטורים וחברי בית הנבחרים בעלי השפעה, אפילו היו אלה ערים קטנות וחסרות חשיבות.¹¹ הקשר נועד לא רק לטפח אהדה אלא גם להרבות את הידע של חברי שני בתי הקונגרס בשאלת ארץ ישראל בכלל ובנושא "הספר הלבן" בפרט. חברי הוועד תודרכו

ליצור קשר זה בחופשתו של חבר הקונגרס ובפגרות חג ההודיה או חג המולד, עת חזר למחוז בחירתו.

משחזר הוצע לערוך לכבודו אירוע לא גדול כגון ארוחת ערב או ארוחת צהרים בבית פרטי. באותו אירוע הסביר אחד מחברי הקהילה אשר נבחר על-ידי הוועד את נושא ארץ-ישראל ו"הספר הלבן" בשיחה אישית עם חבר הקונגרס. אם היה צורך שלח המשרד המרכזי אדם מיוחד מניו-יורק או מעיר קרובה למטרה זו. בדרך זו קיוו לזכות להבנה ולתמיכה מצד חברי הקונגרס, שאין מקורן בהזדהות מעורפלת ושטחית עם סבלם של הפליטים היהודים או בהתחייבויות פוליטיות מקומיות בלבד, אלא בהכרת הצדק שבמטרה הציונית.¹²

הודגש בפני כל ועד חזור והדגש כי אין לפסוח על שום חבר קונגרס, מאחר שיש אפשרות סבירה כי "הוא יהיה זה אשר יישא נאום מכריע בנושא זה על בימת הקונגרס". הוצע שאם חבר הקונגרס לא יגיע לאזור בחירתו ישגרו הוועדים נציג או משלחת אשר תיפגש עמו בלשכתו בווישינגטון.¹³ עוד הוצע שאם יהיה צורך יסייע משרד מועצת החירות בווישינגטון לתאם פגישות אלה, ישגר נציג נוסף ויספק חומר רקע בכתב.¹⁴

מלבד המטרה המידית שעמדה בפני סילבר ועוזריו – להכשיר את הקרקע להעלאת הצעה בקונגרס, ביקשו גם להשיג מטרה שהשפעתה תהיה ניכרת לאורך ימים: להקים קבוצה פרלמנטרית קבועה בעלת השפעה. קבוצה זו לא רק שתצביע בעד ההחלטה המתוכננת ותהיה מוכנה לתמוך בה ולהילחם בעבודה בטיעונים מבוססים ומשכנעים, אלא תהיה גרעין תומכים קבוע, כדוגמת הגרעין שהתקיים שנים רבות בבית הנבחרים של בריטניה. הקבוצה תכיר את הבעיה הארץ-ישראלית על מרכיביה השונים ותהיה מוכנה לדון בה ולשכנע לנקוט עמדה פרו-ציונית.

לתכלית זו טיפחו ועדי-החירות המקומיים את קשריהם עם המנהיגות הפוליטית המקומית, אשר היתה לעתים קרובות מיוחדת עם חבר הקונגרס או עם סנטור נבחר האזור. לעתים קרובות הצליחו לשכנע את המנהיג המקומי לפעול למען תמיכה במטרה ציונית¹⁵ ואף לשכנע את הנציג בקונגרס לנהוג כך.

לצד זאת הוזהרו ועדי-החירות שלא לזנוח את מנהיגות האופוזיציה, זה היה אחד מקווי המדיניות החדשים שהביא עמו סילבר – המדיניות הדו-מפלגתית. הוועדים נקראו לטפח קשרי ידידות גם עם מנהיגות האופוזיציה לנוכח האפשרות שבבחירות יתחולל מהפך ויושג קונצנזוס דו-מפלגתי בנושא.

ועדי-החירות המקומיים עסקו גם בהעברת החלטות במועצות הערים ובבתי הנבחרים של המדינות. פעמים רבות ניסחה המחלקה לקשרים קהילתיים את הטיוטות להחלטות אלה. על ועדי-החירות הוטל לדאוג לקבלתן המהירה, בסוף שנת 1943 ובראשית שנת 1944, לפני שתועלה בקונגרס הצעת החלטה בנושא, ולפני שייכנס לתוקפו ב-31 במרס 1944 הסעיף המורה להפסיק את העלייה.¹⁶

ועדי-החירות הודרכו להקים מנגנונים להפעלה מהירה של דעת הקהל, וזאת בעיקר על-ידי הצפת פקידי ממשל, חברי קונגרס וסנטורים במכתבים ובמברקים. עם הזמן

הורכבו צוותים מיוחדים בוועדי-החירום שהיו מוכנים בשעת הצורך, לאחר התראה קצרה ביותר, לארגן זרם של מכתבים ומברקים.¹⁷

על ועד-החירום המקומי היה גם לעמוד בקשר מתמיד עם כל הארגונים והגופים היהודיים המיוצגים בקהילה: מועצת הקהילה, פדרציות הצדקה וקרן הסעד, "בני ברית", בתי הכנסת והארגונים הציוניים, כדי לקבל מהם דברי גינוי ל"ספר הלבן" ולהחלטות אחרות. גם בענין זה דאג הוועד לקשרים קהילתיים לספר נוסחים וטיוטות להחלטות מסוג זה ושלח תדריכים שהורו איך לפרסמם ביעילות המרבית.

משימות אחרות של הוועדים היו החתמות על פטיציות ועל הצהרות וכינוס אספות מחאה המוניות. בתדריך לוועדים הודגשה ביותר יעילותן הפוליטית של כל הפעילויות הללו. נאמר בו כי אסור שתהיינה ספורדיות או מפוזרות עליהן להיות מרוכזות ומשולבות במאמץ הכלל ארצי, מתוכננות היטב וניתנות לשימוש בזמן המתאים. בתדריך נאמר: "לא יהיה קשה לעמוד על האפקט המצטבר של מאה אספות מחאה המוניות שיתקיימו באותה השעה ברחבי ארצות-הברית, בכל הקהילות המרכזיות ויזכו לסיקור עיתונאי הולם".¹⁸ פעילות זו נועדה לגרום מוביליזציה כללית של דעת הקהל היהודית ורתימתה לשירות המטרה המדינית. היה עליה לשכנע את קובעי המדיניות בושינגטון כי נושא ארץ-ישראל מעורר את מיליוני יהודי ארצות-הברית לפעולה וכי ביטול "הספר הלבן" וקבלת התוכנית הציונית חיונית ביותר בעבורם ומקובל גם על דעתם של רבים בציבור הלא יהודי.

פעולות החינוך וההסברה

מלבד המטרות המדיניות המידיות הקשורות כאמור במאבק ב"ספר הלבן" ובהעברת החלטה פרו-ציונית בנושא ארץ-ישראל בקונגרס עמדה בפני המועצה מטרה מדינית שתוגשם בזמן רחוק יותר – להשפיע על דעת הקהל המקומית היהודית והלא יהודית, שתראה בהקמת הקומונוולת היהודי תרון הולם לבעיה היהודית ולבעיית ארץ-ישראל. רק על סמך הכרה זו יתאפשר, לדעת ראשי המועצה, לפעול פעילות מדינית אפקטיבית. לשם כך תכננה מועצת החירום פעולות הסברה וחינוך מסועפות בקרב הציבור היהודי והלא-יהודי. מחלקות ההסברה, הפרסומים והחק של המועצה הכינו חומר בכתב בעניין זה. על ועדי-החירום המקומיים היה לדאוג להפיץ חומר זה בקרב הקהילה המקומית, מתוך שימוש באמצעי תקשורת שונים.

בקרב הציבור היהודי שררה בורות רבה בנוגע למדיניות בריטניה כלפי ארץ-ישראל, למצב יהודי אירופה ולהצעות הציוניות לפתרון. ועדי-החירום קיבלו עליהם לעדכן בקביעות את הציבור היהודי ולהתריע על כך שהמשך מימוש מדיניות "הספר הלבן", הקובע שההגירה לארץ-ישראל תופסק בסוף מרס 1944, מסכן את המפעל הציוני כולו ואת עתידם של שרידי השואה באירופה. על ועדי-החירום הוטל לדאוג שבכל מוסד יהודי, בית כנסת, מרכז קהילתי וארגון חברתי תינתן ולו הרצאה אחת בנושא "הספר הלבן".¹⁹ על הוועדים הוטל גם ליזום דיונים בנושא זה במועדונים היהודיים המקומיים כ"בני ברית" ומסדרי הגברים והנשים שליד הארגונים הדתיים. גם בעניין זה הוטל על הוועדים

להציג את המטרה המדינית בדרך אפקטיבית: "לא די שמשתתפי הדיון יגיעו להבנה אינטלגנטית של המצב לאשורו, יש לעורר בהם את הרצון לעשות משהו בנדון".

מקום מיוחד יוחד לתורמים לקרנות הסעד המקומיות. היה צורך להבהיר להם כי הם מעורבים במה שמתרחש בארץ-ישראל באמצעות תרומותיהם השנתיות, וכי יש רק שתי אלטרנטיבות לשיקום יהודי אירופה לאחר המלחמה: לאפשר למיליוני יהודים לעלות לארץ-ישראל, להשתתף בבנינה ובפיתוחה, לשקם את עצמם ולחיות בה כאנשים יצרניים המפרנסים את עצמם, או להניח להם "להישאר זמן רב, אפשר לכל ימי חייהם, נזקקים כרונניים לסעד שאותו יאלצו לממן יהודי ארצות-הברית".²⁰

גישה זו כלפי תורמים לקרנות הסעד יכלה לדעת מועצת החירות לעזור רבות בגיוס דעת הקהל היהודית. ועד-החירות נתבקש להשיג רשימת כתובות מלאה של התורמים בכל עיר כדי שיהיה אפשר למסור להם חומר הסברה מיוחד שתכין המועצה.

לפעולה בקרב לא יהודים נדרשו הוועדים המקומיים לייחד מאמצים מיוחדים, שכן סקטורים שלמים בחברה האמריקנית, הן בערים הגדולות הן בערי השדה, לא ידעו כלל לא על מדיניות "הספר הלבן" ולא על גורלם של יהודי אירופה תחת השלטון הנאצי, אף קודם לפרוץ המלחמה. הוועדים נתבקשו לפעול בקרב האוכלוסייה שבהישג יד,²¹ מלשכות המסחר ועד לאיגודים המקצועיים. גם כאן נדרש מאמץ לארגן הרצאות בנושא ה"ספר הלבן והשלכותיו" במועדוני הרוטארי, הלאיונס, הקיאוניס והאחרים.

גופים בעלי חשיבות מיוחדת היו אותן קבוצות שעסקו בתכנון החיים אחר המלחמה ובבעיות השלום. גם בקרבם השתדלו ליזום דיון בנושא ארץ-ישראל ובתרומתה האפשרית "ליצירת יציבות ותנאי סדר ביבשת אירופה".

חשיבות רבה נודעה גם לסניפים מקומיים של ארגונים ארציים כגון Foreign Policy Association וכן Free World Association, שהיו פזורים בכמה ערים גדולות. הוועד המקומי תוודך לנסות ולפעול בקרבם באמצעות חבר ועד יהודי המצוי בארגונים אלה.

הוועדים המקומיים נתבקשו שלא לזנוח גם את האיגודים המקצועיים. רוב היהודים בערי השדה לא השתייכו למעמד הפועלים וגם מבחינת עיסוקם ומעמדם הכלכלי היו רחוקים מאיגודי העובדים המקומיים. עתה נתבקשו להתרועע עם מנהיגי איגודים אלה.²²

בדרך-כלל האיגודים המקצועיים בארצות-הברית ידידותיים כלפי הציונות ומטרותיה. "פדרצית העובדים האמריקנית" (AFL) אף קיבלה בוועידתה השנתית החלטה המוקיעה את "הספר הלבן". כדי לבצר את תמיכתה של מנהיגות האיגוד המקצועי היה צורך לעורר תמיכה גם בסניפים מקומיים. לשם כך הופץ בקרבם חומר תעמולה, פורסמו מאמרים בביטאונים האיגודים ועוד.

ועד חשוב נוסף לפעולה בקרב האוכלוסייה הלא-יהודית היו הקבוצות הכנסיות. בעניין זה נאמר בתדריך: "אם יהיה אפשר לעורר את מצפונם הנוצרי של האמריקנים בשאלת 'הספר הלבן' יעניק הדבר בעלי ברית חשובים ביותר שיסייעו לניצחון המאבק הציוני". תפקיד מרכזי, כמעט קריטי, נועד בעניין זה לוועדים המקומיים, עקב אופיין העצמאי של רוב הכנסיות האמריקניות, והם נדרשו להדק את קשריהם עם אנשי הכמורה המקומיים.

הוועדים נתבקשו למסור להם חומר הסברה ואף לערוך מפעם לפעם ארוחת צהריים חגיגית לכבודו של איש כנסייה ידוע, ובמהלכה לדון עמו בשאלת ארץ-ישראל, לצורך זה היה על הוועדים להיות בקשר עם הגוף הארצי שהקים ועד-החירות שנתיים קודם לכן במיוחד למטרה זו – "המועצה הנוצרית למאן ארץ-ישראל" אשר פעולותיו הורחבו עתה. אמצעי חשוב נוסף ליצירת קשר עם הכנסייה היה ההופעה השנתית של רבני הקהילות בפני קהל הכנסייה – נוהג שנשתרש ברבות מן הכנסיות בארצות-הברית. הרבנים נתבקשו לייחד את חלק הארי בנאומיהם לנושא "הספר הלבן".

דריסת רגל אף ביקשו להם ועדי-החירות באמצעי התקשורת ההמוניים – העיתונות והרדיו. מפעם לפעם נתבקשו לדאוג שיפורסמו מאמרי מערכת בעיתונות המקומית בנושא "הספר הלבן" וידיעות מארץ ישראל, שכן הניחו שככל שירבו הכתבות ומאמרי המערכת כך תגבר חשיבותה של ארץ-ישראל בקרב הציבור הרחב. לשם כך הכינה מחלקת העיתונות של המועצה מאמרי מערכת שהיה אפשר להדפיסם בעיתונים המקומיים ככתבם או לאחר שכתוב של אנשי הוועד המקומי, של כתב העיתון או עורכו.

מלבד שתי המטרות המרכזיות – הפוליטית והחינוכית – הוטלה על ועדי-החירות המקומיים משימה נוספת: שמורה על ערנות (Vigilance). כלומר היה עליהם להיות חשובים תמיד לכל תעמולה עוינת בנושא ארץ-ישראל שייתכן שהתפרסמה בעיתונות המקומית או הושמעה בנאומו של תועמלן ערבי, נציג עוין של ממשלת בריטניה או כל גורם עוין אחר. תעמולה עוינת כזו אסור היה לה שתישאר ללא תגובה.²³ הוועדות נתבקשו לדווח על כך מיד למחלקה לקשרים קהילתיים בניו-יורק. עוד נתבקשו למסור העתקים של כל פרסום מקומי בנושא הציוני, בין אוהד בין מתנגד, למרכז בניו-יורק כדי לאפשר מעקב כלל ארצי.

קו המיוחד את ועדי-החירות המקומיים, שלא כסניפים המקומיים של המפלגות הציוניות, הוא עצמאותם ויחזמתם. מועצת החירות חזרה והדגישה בפני הוועדות שמוטל עליהן תפקיד המפתח בכל המערך הציוני. עוד בתדריך הראשוני צוין כי כדי להבטיח שיפעלו ביעילות יעודכנו חברי הוועדות בקביעות בנוגע להתפתחויות הפנימיות והחיצוניות בזירה המדינית הציונית: "מטרתנו היא שתדעו על המצב המדיני לא פחות מאתנו במשרד הארצי".

גישה זו יצרה מעורבות אישית רבה בקרב פעילי הוועדות בכל רחבי ארצות-הברית. המחלקה לקשרי ציבור הניחה בידי הפעילים המקומיים רבות מן ההחלטות על אודות דרכי הביצוע ושיטות הפעולה. בחוזרי המחלקה הודגש חזור והדגש שאין זה מתקבל על הדעת "שכל הידע והדמיון מצויים במשרד הארצי". עוד צוין כי יש לשאוף לגייס מנהיגות פעילה של הוועדים היהודים בעלי כישרונות מכל רחבי ארצות-הברית. המחלקה לא חפצה שהוועדים המקומיים יפעלו באופן אוטומטי כמבצעים או כצינורות קשר למועצת החירות הארצית, אלא ביקשה מהפעילים המקומיים שיעלו רעיונות, הצעות ותוכניות. לוועדים המקומיים נשלח עלון "פנימי חסוי" אשר נועד לספק לחבריהם מידע על ההתפתחויות הנוגעות לארץ-ישראל ולהצביע על כיווני מדיניות.²⁴ עוד נשלחו בקביעות

תזכירים, תדפיסים, פרסומים שונים, ספרים והוראות פעולה. זרם התזכירים היה אחת הדרכים לשמירת רצף הפעולות.

להלן לקט הנושאים שנדונו בתזכירים בשנת 1934-1943:

- (1) הנחיות בנוגע למועדים שבהם יש לשלוח מברקים ומכתבים לצירי הקונגרס (בצירוף הצעות לנוסחים שונים).
- (2) תדפיסי מאמרים התומכים בציונות ומתנגדים לה. אם היה המאמר אוהד ניתנו הוראות לשלוח מכתבי ברכה ועידוד לכתב העת שבו נתפרסם המאמר. אם הובעו במאמר דעות המתנגדות לציונות היה על ועדי-החירום להציף את המערכת במכתבי ביקורת כנגדו. לעתים היה עליהם לשלוח מכתבים מועטים בלבד ולבקר רק נושאים מסוימים במאמר.
- (3) ידיעות על התרחשויות במזרח התיכון הנוגעות לארץ-ישראל.²⁵
- (4) פרוטוקולים מנאומיהם של וייז וסילבר בפורומים שונים.
- (5) נאומים של חברי קונגרס המביעים את דעתם בשאלת ארץ-ישראל.
- (6) הוראות ליצור קשר עם תומכי "קבוצת ברגסון" ולהסביר את המדיניות הציונית ה"אחראית".
- (7) הוראות להפיץ ספרים מסוימים אוהדים לציונות בקרב קובעי מדיניות מקומיים, ספריות אוניברסיטאיות ומבקרי ספרות בעיתונות (ובהם ספריהם של לאודרמילק, הפרופ' פרידריך ואן פאסן ואחרים).
- (8) דיווחים על מצבם של יהודי אירופה.
- (9) מאמרי מערכת להדפסה אפשרית בעיתונות המקומית. הוועדות נתבקשו לשכתב את המאמרים בלשונן הן ולשולחם לעיתונים המקומיים.
- (10) תוכניות לקיים הפגנות, ועידות, מסעי תעמולה ועוד.
- (11) אזהרות מפני הופעות פומביות של מתנגדי הציונות והרצאות שלהם. לחברי הוועדים נשלחו קטעים מנאומים של אנשים אלה ואליהם צורפו טיעונים המפריכים בפירוט דעות אלה. חברי הוועדות נתבקשו גם לנכוח בהופעות שבהן היה צפי שישמעו דברים נגד הציונות ולהציג שאלות בפומבי.
- (12) קריאות להגביר את הפעילות בקרב הציבור הנוצרי.
- (13) בקשה להעביר בבית המחוקקים של המדינה החלטה התומכת בהחלטה הארץ-ישראלית שנדונה בקונגרס ולצרף לה הצעה לנוסח החלטה.
- כל חצי שנה נערך כינוס ארצי של נציגי ועדי-חירום מקומיים וראשיהם. בכינוסים אלה התהדקו הקשרים הן עם מועצת-החירום והן עם הפעילים ממקומות שונים. בכינוסים הובאו לידיעת ראשי הוועדים הפעילות המדינית שנעשתה והתוכניות לעתיד.²⁶ הכינוסים התקיימו בווינגטון ולוו בביקורי המשתתפים אצל נציגי אזוריהם בסנט ובבית הנבחרים.²⁷
- המחלקה לקשרים קהילתיים בראשותו של שאפירו פיקחה היטב על הוועדים הודות לקשר התמידי וקיימה אתם בכתב ובעל-פה.²⁸ מספר הוועדים המקומיים הלך ורב במהירות. בינואר 1944 כבר היו יותר ממאתיים ועדות-חירום מקומיות,²⁹ שנה לאחר מכן

פעלו 380 ועדים מקומיים ב-76 מדינות ואזורים.³⁰ ויותר מ-400 ועדים עמדו לקום ברחבי ארצות-הברית בשנות פעילותה של מועצת-החירום,³¹ הוועדים נעשו כלי התעמולה היעיל ביותר של המאבק הציוני בארצות-הברית.

מדיניות זו הניבה פרי. בנובמבר 1943, שבועות מעטים בלבד לאחר שפנה לראשונה גרוס אל ועדי-החירום, אשר זה עתה הוקמו, וביקשם להתקשר עם צירי הקונגרס השבים לבתיהם לחופשת החגים, כדי להכשיר את הקרקע להעלאת הצעת תמיכה בבית הלאומי, הוצפה המחלקה במכתבי תשובה, הכתובים על ניירות מכתבים של סיטונאי מכולת מדקוטה הדרומית, של חנות כל-בו מעיירה בטקסאס, של חברת ביטוח מטאלנטה ג'ורג'יה, של עורך דין מעיר קטנה בצפון מדינת ניו-יורק, של חנות לציוד משרדי בעיירה בארקנסו ועוד.

הגיעו דיווחים רבים על פגישות עם סנטורים ועם חברי בית הנבחרים. רובם נוסחו כך: "ודאי תשמחו לדעת כי בתאריך [...] נפגשה משלחת אשר כללה את [...] עם הסנטור [...] בביתו, ולאחר שיחה ארוכה בנושא מסרה לו את חומר ההסבר. הסנטור הביע את תמיכתו בפעולות שיקלו את סבלם של היהודים. פעמים רבות הביע הסנטור או חבר בית הנבחרים בו במקום את תמיכתו בהצעת החלטה (שעדיין לא הוחלט אם תועלה לדיון) או הבטיח לעיין בחומר שהובא בפניו ולהשיב בתוך זמן קצר.

המשלחות כללו לרוב את "פני הקהילה" שופט, רב, רופא ואיש עסקים או עורך דין. כמה מן הדיווחים מעידים על המידע המועט של שולחיהם בנושא – אך מצביעים על רצון עז לפעול ועל יוזמה מקומית ערה.³²

גישה זו של גיוס תמיכה בבתי הקונגרס על-ידי פעולה מקומית מאזור הבחירה של הנבחר, ולא רק בדרך המקובלת של שכנוע שתדלני בגבעת הקפיטול, הקנתה לציונים תומכים רבים וידידים רבים בבית המחוקקים האמריקני. ואכן כאשר הועלתה להצבעה בקונגרס ההחלטה העוסקת בארץ-ישראל יכלה מועצת החירום להתגאות שמתוך 535 חברי הקונגרס, תמכו 411 בהקמת קומונוולט יהודי. נציגים מכל מדינות ארצות-הברית אשר היו 86% מחברי הסנט ו-75% מחברי בית הנבחרים תבעו לאפשר התיישבות יהודית חופשית בארץ-ישראל.³³ ידידים אלה אף הוכיחו את עצמם גם בשנות המאבק 1944-1948.

יתר על כן, טיפוח דעת הקהל המקומית על ארגוניה השונים הוליד לתוצאות כמעט בלתי צפויות מראש. בעת המאבק על שינוי מדיניות "הספר הלבן" בראשית 1944, קיבלו יותר מ-3,000 ארגונים לא יהודיים, ובהם כנסיות, איגודים מקצועיים, מועדוני רוטארי, לאיונס, אלקס, קיואניס (Kiwanis), Farm Grangers, סניפי ימק"א, ארגוני כמרים ומסדר "אבירי פיטיאס" החלטות פרו-ציוניות, הפיצו עצומות ושלחו מכתבים ומברקים לממשל ולנציגיהם בקונגרס.

פויאר דיווח על הישגים אלה למועצה והזכיר בדבריו כמה הישגים יוצאי דופן: מהעיירה מרידן (Meriden) במדינת קונטיקוט שבקהילתה היהודית היו רק 1,500 נפש נשלחו 12,000 מכתבים בנושא ארץ-ישראל לנשיא רוזוולט ולמחלקת המדינה. ממדינת קולרדו נשלחו החלטות מ-200 ארגונים לא יהודיים, ומן העיר סאות בנד (South Bend)

במדינת אינדיאנה נשלחה פטיציה חתומה בידי 60,000 איש! מלאומינסטר (Leominster) נשלחו 1,000 מברקים. לדברי פויאר הביעו כמה חברי קונגרס ותיקים פליאה על הצהרות התמיכה היהודיות והלא-יהודיות הרבות, שהצביעו על תמיכתם הרחבה של קהל בוחריהם בנושא כה רחוק כגורל ארץ-ישראל.³⁴

ועדי-החירום המקומיים הרחיבו מאוד את מעגל הפעילים הציונים הקשורים ישירות במאבק המדיני ואינם עוסקים בפעולה הארגונית-החברתית-הפילנתרופית הרגילה.³⁵ בראשית 1943 היו רק כמה עשרות מעורבים במאבק המדיני, ואילו בראשית 1944 הגיעו לכמה אלפים.³⁶

פויאר לא הגזים כשאמר כמה שנים לאחר מכן על פעולת הוועדים: For the next several years these Committees were to operate with such phenomenal effectiveness as to startle even a Washington grown blase about lobbying. At a single telephone call they went immediately into action. More than one Government official and newspaperman expressed his astonishment at the speed³⁷ and efficiency of execution

ועדי-החירום תרמו גם לכך שהחלטות אוהדות את מטרות הציונות התקבלו על-ידי הגופים המחוקקים ב-39 מדינות ובמאות מועצות ערים, דהיינו על-ידי הנציגים הנבחרים יותר מ-85% מאוכלוסי ארצות-הברית.³⁸

תנופת הפעולה של הוועדים הופנתה לא רק לגורמים שמחוץ לתנועה הציונית אלא גם אל גורמים בתנועה עצמה. הם דרבנו את מועצת החירום ועוררו בלי הרף לפעולה מוגברת. התלהבותם העזה של חברי ועדי-החירום המקומיים עלתה לעתים אף על זו של ההנהגה החדשה במועצת-החירום, והם היו מאיץ מתמיד לפעילות רחבה ותקיפה יותר. ואכן, נושאי הדיונים של הנהלת מועצת החירום משתמע שמדי פעם בפעם היו חברי הוועדה לקשרים קהילתיים נוזמים לרווחה כשהנהלה היתה מחליטה על פעולה תקיפה יותר, שכן זו ענתה על תביעתם המתמדת של הוועדים המקומיים.³⁹ אף כותביהם של "העלונים החסויים", כתב העת *Palestine* והתזכירים שנשלחו לוועדים המקומיים, שהזהירו בפני היגררות אחרי פעולות "קבוצות ברגסון", נאלצו להגיב לא פעם על מכתבים רבים שדרשו לנקוט פעולות תקיפות יותר. בעלון חסוי מראשית 1944 השיבו על דרישה זו כך: "קל יותר ליצור רושם שמתקיימת פעילות באמצעות מודעות ענקיות מושכות עיניים במציעות קיצור דרך להצלה ולציון, אך כדי שפעולה פוליטית תהיה אפקטיבית עליה להתנהל צעד אחר צעד ללא ראוותנות מופרזת".⁴⁰

ועדי-החירום המקומיים הוכיחו ללא ספק את אמתותה של הנחת היסוד שהניחו סילבר וחבריו בנובמבר 1943 – כי יש לבנות את ההשפעה הציונית בארצות-הברית מלמטה למעלה, ולא להבסס על שתדלנות במסדרונות הקונגרס והממשל. הנחה זו נרשמה עוד בתדריך הראשון שעסק בארגון של ועדי-החירום המקומיים.⁴¹

ועדי-החירום היו כאמור חוד החנית בפעולת מועצת החירום ברחבי ארצות-הברית. לצדם אורגנו ופותחו במועצה כמה גופים אשר מטרתם היתה לרכוש את אהדתם של מגזרים מיוחדים בחברה האמריקנית, היהודית והלא-יהודית. שני הארגונים המרכזיים

שנועדו לגייס את דעת הקהל האמריקנית הנוצרית למען המאבק להגשמת מטרות הציונות היו הוועד האמריקני למען ארץ-ישראל (APC) והמועצה הנוצרית לארץ ישראל (CCP).

מחלקת החקר

בעקבות הבורות של קובעי המדיניות בארצות-הברית בנושא ארץ-ישראל הן בממשל⁴² והן בקונגרס נודעה חשיבות מיוחדת לפעולתה של מחלקת חקר שהוטל עליה להכין חומר תיעודי שיופץ בין הגורמים שבקרבתם פעלה מועצת החירום. כך פעלו בנוגע לתוכנית לאודרמילק, אך היתה זו פעולה חד-פעמית, ואילו לקידום המאבק המדיני היה דרוש לאסוף מידע בשיטתיות, לעבדו ולהכינו באורח שוטף לצורכי המאבק המדיני.

כאן הצליח סילבר במה שלא הצליח ועד-החירום לפניו. ביוזמת "הדסה" ובחסותה הוקמו שני גופי מחקר בשנים 1941-1942: האחד "הוועד לחקר יחסי יהודים-ערבים", והאחר – קרן ESCO.⁴³ "הדסה" סירבה בעקשנות לוותר על שליטתה בגופים אלה. סילבר, שהכיר בצורך הדחוף במחלקת חקר, לא ראה כל מקום למחלוקת אידאולוגית בנושא טכני-ביצועי. אף שמונטור הזהיר מפני עמדותיה הפוליטיות של הגב' ג'ייקובס, מינה אותה סילבר ליושבת ראש הוועדה למחקר. ואמנם זו הביאה עמה בהשאלה את כל האוסף העשיר של קרן ESCO. האוסף הוכן לאחר שנה וחצי של עבודה קדחתנית והיה כרך בהוצאות מרובות. באוסף היו גם כמה מחקרים שכבר נכתבו והיה ניתן להשתמש בהם לאלתר. מנהל הקרן, הד"ר י"ב ברקסון, נתמנה לראש מחלקת החקר, וסייעו עמו הד"ר מ' פרלמן, חוקר "הוועדה ליחסי יהודים-ערבים", שהתמחה בנושא הערבי, וכן הד"ר ב' שבדרון והד"ר ס' ויינריב מצוות ESCO.

שתי מטרות היו למחלקה, בעיני ברקסון: האחת לזמן רחוק והאחרת לזמן קרוב. המטרה הראשונה היתה לחבר סדרת מונוגרפיות, שיסייעו להכין את החומר הנוגע לציונות לוועידת השלום, לכשתתכנס, והשנייה להכין מסמכי רקע, ניירות עמדה ותזכירים לצורך הפעולה המדינית השוטפת של הוועד. בעיני ברקסון היה תפקידה של המחלקה לסייע גם לזרועות השונות של מועצת החירום, ובכללן מחלקת הפרסומים, APC, מחלקת קשרי הרדיו והעיתונות והוועדים המקומיים, על-ידי איסוף מידע מתאים לדרישות והפצתן. במחלקת החקר ראה גוף פנימי, ניטרלי לחלוטין מן הבחינה הפוליטית, גוף אשר: "יציג את העובדות, והאיש המכין את התזכיר או את המסמך יחליט במה להשתמש".⁴⁴

ואמנם מחקרים ומסמכים אשר ערכה מחלקת החקר הועברו בדרכים שונות לוועדי-החירום המקומיים, לעיתונות, למחלקת הפרסומים ול-APC. עוד הכינה המחלקה את החומר ששימש בסיס לכתיבת תזכירים מדיניים שהוגשו למשרדי ממשלה ולגורמים ממשלתיים ואף לעדויות שהובאו בפני ועדות הקונגרס. אחדים מן הנושאים שעמדו במרכז המחקר היו עניינה של ארצות-הברית בנפט במזרח התיכון והשפעתו על מדיניותה באזור. על הד"ר ב' שבדרון, אשר היה מומחה בין-לאומי בנושא, הוטל לחקור זאת.⁴⁵ אחת הפעולות הראשונות של המחלקה היתה הכנת תזכיר שיפריך את טיעוני "מסמך

המועצה ליחסי חוץ" (תזכיר ווסטרמן) והפצתו בקרב כל מקבלי המסמך הזה. פעולה אחרת היתה חשיפת ההתפתחויות האמתיות שגרמו לכתיבת דין-וחשבון "ועדת קינג-קריין" משלהי מלחמת העולם הראשונה. דין-וחשבון זה נעשה למכשיר בידי הגורמים האנטי-ציוניים להוכיח את טענתם כי מדיניותה המסורתית של ארצות-הברית היתה אנטי-ציונית ולא פרו-ציונית עוד מסוף מלחמת העולם הראשונה וועידת ורסאי.

מחלקת הפרסומים

גם מחלקת הפרסומים חזרה ונתארגנה. בראש ועדת הפרסומים הועמד לואיס ליפסקי, וניהולה המקצועי של המחלקה הופקד בידי הגב' שלומית שווארץ-נרדי.⁴⁶ המחלקה עסקה בפרסום חוברות ותדפיסים בנושאים הקשורים למאבק הציוני. פעולתה הראשונה היתה פרסום ירחון ושמו *Palestine*. הירחון הודפס ב-15,000 עותקים והופץ בקרב קובעי המדיניות ומעצבי דעת הקהל בארצות-הברית: חוגי הממשל, חוגי האקדמאים והעיתונות. כמו כן נשלחו עותקים ליושבי ראש ועדי-החירום המקומיים. הירחון נערך בידי לואיס ליפסקי, והיו בו 14 עמודים. שניים מהם יוחדו למאמרי מערכת לא חתומים. המאמרים בירחון דנו בנושאים כגון כושר הקליטה הכלכלי של ארץ-ישראל, דיכוי היישוב בידי הבריטים, גורל יהודי אירופה, יחסי יהודים וערבים בארץ-ישראל ופעולות הממשל האמריקני הנוגעות לארץ-ישראל. מתוך המאמרים החתומים יוחד מקום ניכר לכותבים לא-יהודים, ולצד מאמריהם של ח' וייצמן, ד' בן-גוריון ואחרים פורסמו מאמרים מפרי-עטם של דורותי תומפסון, פרידה קרצוי, ג'ימס מקדונאלד וסאמנר וולס. בזמן המאבק ב"ספר הלבן", בסוף 1943 ובראשית 1944, יצאו לאור פרסומים רבים שתקפו את מדיניות בריטניה, ובהם תדפיס נאומו של צ'רצ'יל בבית-הנבחרים במאי 1939, שבו התקיף קשות את מדיניות "הספר הלבן". עוד הפיצה המחלקה מספר רב של מאמרים אוהדים, שנתפרסמו בעיתונות האמריקנית.⁴⁷ מאמרים אלה קובצו על-פי נושאים ופורסמו תחת הכותר *Press Books*.⁴⁸

המחלקה נקטה גם פעולות מסוג אחר – תמכה בספרים אוהדים לציונות וסייעה להפיצם. עם אלה נמנו ספרים כגון ספרו של נורמן מקלין *His Terrible Swift Sword*, ספרו של פייר ואן פאסן *The Forgotten Ally* ותזכיר של הפרופ' ק' פרידריך, ראש המחלקה למדעי הממשל בהרווארד, שהופץ בתחילה בתזכיר פנימי לחברי ה-APC בשם "מדיניות ארצות-הברית כלפי ארץ-ישראל 1917-1942", ולאחר מכן היה לספר "רב המכר" של המחלקה היה ספרו של לאודרמילק. כל הגופים שהפעילה המועצה הפיצו אותו.

מחלקת העיתונות והרדיו

מחלקה זו, בניהולו הנמרץ ורב היוזמה של הארולד מאנסון, נעשתה הפעילה שבמחלקות המועצה, לצד המחלקה לקשרים קהילתיים. המחלקה היתה מתאמת-על של כל הפעולות והקשרים שקיימו הזרועות השונות של המועצה עם אמצעי התקשורת.

העיתונות הכללית: אפשר לומר שמ-1944 הביעה כל העיתונות האמריקנית החשובה השתתפות בסבלם של יהודי אירופה. על המחלקה היה עתה לדאוג שהאדה לטובלים, למעונים ולמושמים תתועל גם לתמיכה ברעיון להקים מדינה יהודית בארץ-ישראל שתהיה הפתרון לשרידים ותבטיח שטבח מעין זה לא יישנה. ואכן תמכו רבים בעיתונות האמריקנית על גוניה השונים ברעיון הקמת הקומונוולת היהודי. ("הניו-יורק טיימס", שהיה בבעלות יהודית, היה אחד העיתונים המעטים, שהציונים האשימו אותו – במידה מרובה של צדק – בעמדה אנטי-ציונית עקיבה.) מקצת העיתונים הסתפקו בתמיכה ב"בית הלאומי היהודי", שיהא חופשי מהגבלות "הספר הלבן". בעת מסע התעמולה כנגד "הספר הלבן", בסוף 1943 ובראשית 1944, נתפרסמו יותר מ-350 מאמרים בגנותו בעיתונות האמריקנית.⁴⁹

שתי דרכים עיקריות נקטה המחלקה בנוגע לעיתונות הכללית: (א) פרסמה הודעות לעיתונות ולבולטינים שעסקו בחדשות ויצרה קשרים מתאימים עם עורכים ועם עיתונאים ברחבי ארצות-הברית כדי שיפרסמו ידיעות על ארץ-ישראל, על גורל יהודי אירופה ועל עמדת בריטניה; (ב) הכינה חומר רקע למאמרים, ובכללו תמונות, לעיתונים ולביטאונים איכותיים ביותר. כך עלה בידה להשיג סיקור נרחב לנושאים מרכזיים בכתבי עת חשובים, כגון *New Republic*, *Nation*, *P.M.* ובעיתונים היומיים הגדולים של הערים המרכזיות. בערי השדה היה כאמור לוועדים המקומיים מקום מרכזי במאמצי הפרסום, והגיעו להצלחות ניכרות בתחום זה.

העיתונות היהודית: העיתונות היהודית, היידיש והאנגלו-יהודית שימשה מכשיר תעמולה רב השפעה.

לעיתונות היידיש היה ב-1944 חוג מנויים ובו כ-425,000 משפחות. אפילו לאחר התהליך המהיר של האמריקניזציה עדיין היו כשליש מכל המשפחות היהודיות מנויות על עיתונות זו.⁵⁰ רובה היתה פרו-ציונית עוד בראשיתה, ואפילו ה"פארווערטס" הסוציאליסטי, בעל המסורת הבונדאית, לא יכול להישאר אנטי-ציוני לנוכח גל האהדה לציונות שסחף את יהודי ארצות-הברית לאחר הגילויים המפורטים על שואת יהודי אירופה. ארנולד קריצמר-יזרעאלי היה מ-1941 הממונה על הקשר עם העיתונות ביידיש, שהחלה לשמש כלי ביטוי לקו הציוני המקסימליסטי, ככל שנתפרסמו זוועות השואה.⁵¹

יותר ממאתיים ביטאונים יהודיים נתפרסמו בשפה האנגלית ונפוצו בקרב כ-600,000 משפחות.⁵² מסקר שנערך בעת ההיא עולה כי כעשרים מתוך עשרים וארבעת הביטאונים הארציים אהדו את רעיון ההתיישבות בארץ-ישראל, ואולי אף היו ציוניים ממש. כל השאר סיקרו את הנושא סיקור "נאות" מנקודת מבטה של מועצת החירום. בביטאונים אלה פעלה המחלקה אם במישרין ואם באמצעות ועדי-החירום המקומיים. דוגמה יוצאת דופן לכך נראית בפעילות ועד-החירום של העיר פורטלנד במדינת אורגון, שפרסם ביטאון ציוני מקומי קבוע בשם *The New Horizon*. הביטאון היה אינפורמטיבי, נערך בצורה גרפית נאה ופנה אל הציבור היהודי והכללי כאחד. הביטאון פורסם בקביעות ב-50,000 עותקים והופץ בקרב כל קובעי המדיניות במדינה ובהם סנטורים וחברי בית-הנבחרים. הדרישה

לכתב העת היתה גדולה בכל מערב ארצות-הברית ודרום מערב קנדה. בניו-אורליאנו, שבה היו ראשי הקהילה נתונים להשפעה האנטי-ציונית של חברי המועצה למען היהדות, ייחד העיתון האנגלי-היהודי המקומי עמוד שלם בכל גיליון לוועד-החירום המקומי, ובלבד שלא יפורסם עיתון פרו-ציוני מתחרה.⁵³

מועצת החירום פרסמה מודעות על עמוד שלם בעיתונים הארציים באנגלית וביידיש, היה זה חיקוי מתון לשיטותיה של משלחת האצ"ל. במודעות נתפרסמו גילויי דעת מדיניים וקריאות לציבור שיחתום על עצומות וישתתף בהפגנות ובעצרות עם. כמו כן נעשה שימוש נרחב במדיום הרדיו. מועצת החירום והצ"א רכשו בשנת 1944 זמן שידור ב-182 תחנות שידור אמריקניות וב-50 תחנות קנדיות.⁵⁴ ב-1944 הוגשה במשך 39 שבועות רצופים סדרה של תוכניות בנות 15 דקות כל אחת ושמה *Palestine Speaks*, שהתבססה על סדרת הרדיו הפופולרית "מצעד הזמן". אמריקנים בארבעים ושש מדינות האזינו לאנשי-שם כויקטור ג'ורי, יוזף שילדקראוט, ג'ין קלי, ג'וזף קוטון, אדי קנטור ואדוארד ג'ובינסון, שהשתתפו בסדרת רדיו שנערכה והוגשה במקצועיות רבה ביותר.⁵⁵

מחלקת ההסברה פיתחה קווי הסברה, שהותאמו לקבוצות שונות בחברה היהודית והכללית. בפני הציונים ואוהדיהם הודגשו הנושאים הבאים:

(1) הציונות היא אות הכבוד היהודי; הצלחות החלוצים בארץ-ישראל הן ציוני דרך ודוגמה בתולדות האנושות; הגאווה והכבוד העצמי של היהודים תלויים במה שיתרחש בארץ-ישראל.

(2) היהודים ברחבי העולם הם עם אחד; כל הקורה ליהודי בארץ אחת נוגע ישירות לגורלו של היהודי בארץ אחרת; היהודי הדואג לעמו חייב להיות ציוני, שכן גורל ארץ-ישראל תלוי בו.

בפני הציבור היהודי הלא-ציוני הודגשו הנושאים הבאים:

(1) הציונות היא דרך קונסטרוקטיבית לפתרון הבעיה היהודית. אוטו-אמנציפציה והגדרה עצמית עדיפים על זרם אין-סופי של סיוע פילנטרופי. על היהודים לסמוך רק על עצמם ולא על רחמי עמי העולם; שום ארץ אינה מוכנה לקלוט יהודים, חוץ מארץ-ישראל.

(2) הציונות מחזקת את המשכיות הקיום היהודי שכן היא צורת התארגנות יהודית. ארץ-ישראל תהיה מרכז רוחני שיעשיר את חיי התרבות והדת של היהודים בארצות-הברית ותחזק את המורל היהודי משום שהיא מאפשרת ליהודי להתבטא בדרכו המיוחדת.

(3) הציונות תסייע לפתור את בעיית האנטישמיות על-ידי שתולך לסיום מצבו הבלתי נורמלי של היהודי חסר המולדת; התמיכה בציונות היא אחת מדרכי המאבק באנטישמיות.

בעבור הציבור הלא-יהודי הוכנו הנושאים האלה:

(1) סיוע לארץ-ישראל יהודית אינו סותר את הנאמנות לארצות-הברית, מאחר שארץ-ישראל היא קו החזית במלחמה נגד הנאציזם; ארץ-ישראל יהודית תהיה מעוז

של דמוקרטיה בלב משטרים פיאודליים. הציונות מביאה קדמה, פיתוח ודמוקרטיה למזרח התיכון המפגר.

(2) הגשמת הפתרון הציוני יש בה משום עשיית צדק היסטורי ליהודים; מדינה יהודית תהיה פיצוי מועט בעבור השמדת מיליוני יהודים באירופה על-ידי הנאצים והפשיסטים.

(3) הקמת המדינה היהודית היא בלתי נמנעת – זוהי נבואה תנ"כית; צורכי העולם והישגי היישוב היהודי בארץ מחייבים אותה. מובן שלא היה אפשר לסווג בחדות את הנושאים, ועל כן היתה חפיפה בין הציבורים השונים, שאליהם כוונה התעמולה הציונית.

המחלקה לשירותים ולאירועים מיוחדים

מחלקה זו נועדה לעסוק בפעולות בלתי שגרתיות, בעיקר בארגון ובניהול אספות עם גדולות. ואמנם לארגון אספות המוניות ועצרות מחאה נועד מקום חשוב בתוכניותיו של סילבר, ומכל מחלקות המועצה היה תקציבה של מחלקה זו הגדול ביותר.⁵⁶ ועד-החירום נקט בשנות המלחמה הראשונות מדיניות של דיפלומטיה מאחורי הקלעים, ואילו סילבר ביקש לחזור למנהגם של הציונים האמריקנים עוד ממאורעות 1929 ולכנס אספות המוניות ועצרות מחאה והזדהות. בנובמבר 1943, ביובל ה-26 להצהרת בלפור, כונסו 119 אספות עם ברחבי ארצות-הברית.⁵⁷

בראש המחלקה עמד אברהם טובים, החבר השלישי בהנהגה האדמיניסטרטיבית של המועצה. הודות לניסיונו הרב בארגון האיגודים המקצועיים, היה טובים לאמן עצרות העם ההמוניות. מועצת החירום הצליחה להביא לעצרות עשרות אלפים ולעתים אף יותר ממאה אלף איש. מספר זה מדהים אפילו לעומת מספר המשתתפים באספות המחאה על מלחמת וייטנאם והתמיכה בשוויון זכויות לשחורים, שהתקיימו לאחר כשלושים שנה, מה גם שהמשתתפים היו חברי קבוצה קטנה למדי בחברה האמריקנית.

לסיכום פעולות התעמולה של מועצת החירום ראוי לציין את הצלחתה לארגן מגוון פעולות ולשתף בהן שכבות ומגזרים רבים ושונים. דוד טרומן, שחקר באותן שנים את מערכת קבוצות האינטרס בארצות-הברית ואת דרכי פעולתן, מצא כי על-ידי הפעלת שיטות תעמולה מגוונות הצליחה מועצת-החירום להגיע ולהפעיל חוגים רבים ושונים בציבור היהודי ומחוצה לו.

המערכה המדינית

המאבק ב"ספר הלבן"

בשעה שהוכשרה מועצת החירום הציונית על אגפיה ומחלקותיה להיות קבוצת השפעה מדינית יעילה, החלו סילבר ועמיתיו לתכנן גם את המאבק המדיני. עוד בדיווחו הראשון

של פויאר מוושנינגטון נאמר כי אנשי מפתח בוושנינגטון נזהרים מכל פעולה פוליטית הן מאחר שפעולה זו היתה עלולה להתפרש כהתערבות במדיניות בריטניה והן בגלל המצב הצבאי.⁵⁸ לדעת ראשי המועצה היה הכרח לשבור את "קשר השתיקה" – את אי רצונו של הממשל להשמיע את דברו ולהתערב בעניין ארץ-ישראל. אין ספק כי הדברים היו מסובכים הרבה יותר משנראו בעיני פויאר לאחר שהייה בת שבועיים בוושנינגטון, אך עד מהרה למד את המצב לאשורו.

המערכה הראשונה להקמת קומונוולת יהודי, שיזמה מועצת החירום לאחר שנתארגנה מחדש, היתה מאבק לבטל את "הספר הלבן" מ-1939. העת היתה נוחה להשגת מטרה זו, מאחר שב"ספר הלבן" נקבע שבאפריל 1944 תופסק לחלוטין העלייה היהודית לארץ-ישראל, ואף לא יאפשרו לנצל את במסגרת 75,000 הסרטיפיקטים שכבר ניתנו. סילבר הדגיש כי זו "היתה נקודת התורפה של היריב [בריטניה]: ליריב יהיה קשה ביותר להסביר מפני מה תופסק העלייה היהודית לבית הלאומי בעת ביצוע הרדיפות הנוראות כנגד היהודים"⁵⁹ ולנוכח סכנה של ממש שיישמדו כליל. על בסיס זה החלה כאמור מועצת החירום, עוד בימיה הראשונים, במסע תעמולה רחב כנגד "הספר הלבן". למעשה התארגנו פעולות המועצה וזרועותיה השונות במהלך מערכה ציבורית זו.

עוד בסוף 1942 העמידו נציגי בריטניה בארצות-הברית את ממשלתם על הסכנה שבהתחזקות כוחם של הציונים בארצות-הברית. לאחר שנכשל המאמץ לפרסם את ההצהרה המשותפת ולהפריע לפעולות מועצת החירום, ניסתה ממשלת בריטניה בדרכים אחרות לעצור את הציונים. כיוון שנקודת התורפה העיקרית בעמדתה היתה עצם הדבר שמנעה פליטים יהודים מלהיכנס לארץ-ישראל, החליטה לפתוח "שסתום ביטחון", כדי להסיר ממנה את הלחץ הציבורי בדעת הקהל האמריקנית. שר המושבות הכריז ב-26 בנובמבר 1943, כי שלטונות בריטניה יכבדו גם לאחר התאריך הקובע, כלומר 31 במרס 1944, אותם 31,678 רשיונות העלייה שעדיין לא נוצלו. מועצת החירום הצהירה בפומבי כי התאריך הקובע נדחה בעקבות לחץ אמריקני. המועצה התמרמרה על שאכן נדחו מעט גזרות "הספר הלבן", אך להלכה ולמעשה עמדו בתוקפן ואף חוזקו. ב"עלון הפנימי", שהפיצה בין פעיליה, קבעה ברורות כי ההודעה בבית-הנבחרים נועדה רק להקהות את חודן של ההתקפות של היהודים ושל הלא-יהודים על "הספר הלבן".⁶⁰ מועצת החירום פרסמה קריאה פומבית לממשל וביקשה שיתערב אצל ממשלת בריטניה, אך בקשתה לא הניבה פרי, והממשל התמיד בשתיקתו.

"אל תבטחו בנדיבים"

גישתו המדינית של סילבר לפעילות הציונית הוליכה להנחלת שיטת פעולה חדשה למספר רב של פעילים ציונים ותומכיהם בציבור היהודי והאמריקני. מעתה לא תקפו ציוני ארצות-הברית רק את בריטניה, אלא התעמתו בגלוי עם הממשל האמריקני, ויתרה מזו, התעמתו גם עם הנשיא הנערץ. פשרה נראתה בלתי אפשרית. היה על הציונים להילחם להשיג את תמיכת ארצות-הברית בקומונוולת יהודי בארץ-ישראל ולשכנע את הממשל

שידרוש שלמרות אילוצי המאמץ המלחמתי תסכים בריטניה לפעול למען אותה מטרה. הד"ר סילבר התריע משנת 1941 על שחיקה מתמדת במדיניות האמריקנים כלפי היהודים והציונות. עתה גברה מאוד דאגתו לנוכח התלות הגוברת של הציונים במפלגה הדמוקרטית ובנשיאה ופקפק אם אמנם היתה זו מדיניות נכונה להפקיד את גורל היהודים בידי פקידי ממשל מעטים – יהיה תפקידם רם ככול שיהיה, שאחריהם חיזרו בקביעות המנהיגים הציונים. מכיוון שידע שבחברה דמוקרטית דעת הקהל ממלאת תפקיד חשוב ומרכזי בקביעת עמדות הממשל, יזם פעולות ציבוריות תקיפות ומאורגנות היטב, שהתבססו על תמיכה נרחבת של דעת הקהל ועל הכרה ברורה בחשיבותן השווה של שתי המפלגות הגדולות בארצות-הברית.⁶¹

לאחר שהמועצה קיבלה את עמדתו של סילבר, הפנתה את מאמציה לקונגרס, בתקווה שלחץ ישיר על סנטורים ועל חברי בית-הנבחרים בעלי עמדות מפתח משתי המפלגות, יביא לידי פעולה החלטית בקונגרס. באמצע חודש דצמבר 1943 קיבלו מועצת החירות המקומיות הוראות לדון עם חברי הקונגרס של אזוריהם בנושאים הבאים: (א) בקשה שהקונגרס יאשרר את החלטתו משנת 1922 התומכת בכינון בית לאומי ליהודים בארץ-ישראל; (ב) שיכיר בצורך הדחוף בבית לאומי, שבו יוכלו פליטים יהודים נואשים שבאו מאירופה למצוא מקלט; (ג) שהקונגרס יקרא לממשל שישפיע ששערי ארץ-ישראל ייפתחו לעליית יהודים ויתאפשר להם לרכוש בה קרקעות כדי להקים שם קומונוולט יהודי. היהודים בכל רחבי ארצות-הברית גויסו לבדוק את עמדות חברי הקונגרס ולשכנעם לתמוך בהחלטה שתחייב את תוכנית בילטמור.⁶²

בתוך מועצת החירות עצמה לא היו כולם בדעה שהשעה כשרה לקבלת החלטה כזאת. נחום גולדמן, אשר משרדו בקונגרס היהודי העולמי עמד בקשר הדוק עם גורמים בממשל, ניבא כישלון להחלטה פרו-ציונית, בגלל התנגדותה התקיפה של הרשות המבצעת. הנזק היה עלול לדעתו להיות בלתי הפיך אם תיפול ההחלטה או תידחה. ואילו הד"ר סילבר היה אופטימי יותר; גם אם לא תתקבל ההחלטה עתה חשב שעצם הדבר שנכללה בסדר היום של הקונגרס יאלץ אותו לנקוט עמדה בעתיד. לאחר שראה את הדיווחים שמסרו מנהיגי הקהילות, ובהם תגובות נציגיהם בקונגרס, האמין שסביר בהחלט שיצליחו. מנהיגים אחרים העדיפו לפעול מיד מפני שחששו שאם לא תעשה מועצת החירות דבר, תמלא משלחת האצ"ל את החלל שייווצר, בתעמולה רועשת, כפי שעשתה בעבר. כישלונה של משלחת האצ"ל להשיג תוצאות של ממש נזקף לרעת כלל הארגונים הציוניים, מאחר שהציבור עדיין נטה לבלבל בין הגופים. לבסוף הוחלט פה אחד לאשר לסילבר להפעיל את המנגנון הנחוץ כדי להעביר החלטות פרו-ציוניות בשני בתי הקונגרס.

ואמנם נראו הסיכויים טובים, שכן חברי קונגרס בעלי השפעה הגיבו באהדה על פניות ועל בקשות של בוחריהם, ומגישי ההחלטה הן בבית-הנבחרים והן בסנט היו בעלי מעמד בכיר: ג'מ' רייט – דמוקרט מפנסילבניה, וארנולף קומפטון – רפובליקני מקונטיקט, היו בבית-הנבחרים; רוברט מ' ואגנר – דמוקרט מניו-יורק, ורוברט א' טאפט – רפובליקני מאוהיו, היו בסנט. גורם חיובי נוסף היה שההצעות הוגשו כהצעות דו-מפלגתיות, דבר שנועד לאפשר תמיכה רחבה בהן משני צדי המתרחס הפוליטי.

ב-27 בינואר 1944 העלו קומפטון ורייט החלטות זהות בפני בית-הנבחרים, וב-1 בפברואר עשו זאת ואגנר וטאפט בסנט. ועדת החוץ של בית-הנבחרים, שבראשה עמד סול בלום, יהודי שייצג את האוכלוסייה היהודית הנרחבת של ברוקלין, כינסה כמה ישיבות במחצית הראשונה של חודש פברואר. שמונה חברים של מועצת החירום העידו בפני הוועדה. עדויותיהם אוששו על-ידי עדותו המרשימה של מומחה הקרקעות והמים וולטר קליי לאודרמילק, אשר תיאר את הישגי היהודים בארץ-ישראל ואת האפשרויות לניצול המקורות הטבעיים של הארץ כדי לספק את צורכיה של אוכלוסייה יהודית גדולה בעתיד בלי לפגוע באוכלוסייה הערבית. הלא-ציונים מן הוועד היהודי האמריקני הגישו תזכיר ובו המליצו שהאומות המאוחדות (באותה התקופה היו אלה בעלות-הברית) יחזיקו בארץ-ישראל בנאמנות זמנית בלי שינסו להקים בה קומונוולת יהודי.

התנגדות חריפה לציונות הפגינה המועצה האמריקנית למען היהדות. זו התנגדה לכינון כל ישות מדינית שתעניק ליהודים מדינה או קומונוולת משלהם. לסינג רוזנוואלד, נשיא המועצה למען היהדות, ראה בדרישה למדינה יהודית תפיסה גזענית בעלת השראה נאצית, שתעמיד את היהודים שיתגוררו מחוץ למדינה כזאת, ובכללם יהודי אמריקה, בעמדה בלתי יציבה.

בפעם הראשונה הופיע ערבי, תושב ארצות-הברית, הפרופ' פיליפ ק' היתי מאוניברסיטת פרינסטון, בפני ועדת החוץ ובפיו הצהרה אנטי-ציונית. הוא טען שהוא מדבר רק בשם עצמו, כיוון שהערבים בארצות-הברית, שלא כיהודים, אינם מאורגנים בקבוצות לחץ או בשדולות, ועל כן הם חסרי אמצעים להשיג את תמיכת דעת הקהל. טענתו המרכזית היתה, שכיוון שהערבים לא הם שהולידו את הבעיה היהודית אין שום סיבה שהיא, שפתרונה יפגע בהם. עוד פנה אל מצפון העולם הדמוקרטי ושאל למה המחוקקים האמריקנים, הדואגים כל-כך ליהודים הסובלים באירופה, אינם משנים את מכסות ההגירה כדי לאפשר לקורבנות השואה להיכנס לארצות-הברית. הפרופ' היתי גם הזהיר, שקבלת ההחלטה על ארץ-ישראל תסכן את הידידות הערבית-האמריקנית. את דבריו סיכם בשאלה הרטורית אם תהיה ארצות-הברית מוכנה לשלוח צבא כדי להגן על הקומונוולת היהודי, שייווצר למרות התנגדותם של 275 מיליון ערבים. נשיא הפדרציה של יוצאי סוריה ולבנון במזרח ארצות-הברית תמך בדברי הפרופ' היתי.⁶³

רוב העדויות תמכו בהחלטה. בפרוטוקולים של שימועי ועדת החוץ מתועדת תמיכתן של קבוצות של לא-יהודים ציוניים, כמו הוועדה האמריקנית למען ארץ-ישראל והמועצה הנוצרית למען ארץ-ישראל. כמו כן מתועדים בהם גם מכתבי תמיכה רבים, מברקים, מאמרי מערכת והצהרות תמיכה נלהבות של חברי קונגרס. בסוף חודש פברואר נראה סביר ביותר שההחלטה תובא בפני בית-הנבחרים מלווה בהמלצה חיובית של הוועדה. אך היה צורך להתמודד עם דברים רבים, מלבד שימועים של ועדת החוץ של בית-הנבחרים. מזכיר המלחמה סטימסון היה נכון עתה לומר בפומבי, שלנוכח הקשיים של בעלות-הברית בחזית איטליה המשא-ומתן העדין עם ערב הסעודית בנוגע לקו צינור נפט וההכנות לפלישה לאירופה, אסור לסכן את המצב הצבאי במזרח התיכון על-ידי התחייבות פרו-ציונית.⁶⁴

ב-2 במרס סיכם מזכיר מחלקת המלחמה סטימסון, במכתב שהופנה אל חבר בית-הנבחרים – בלום, את תוכנם של הדיונים שניהל עמו לפני שימועי ועדת החוץ של בית-הנבחרים. סטימסון חזר על עמדתה של מחלקת המלחמה, הטוענת שבין אם מוצדק לקבל החלטה פרו-ציונית ובין אם לאו, יש להפסיק כל פעולה הנוגעת לה. בלום ידע שמחלקת המדינה, באמצעות שגרירות בריטניה, לוחצת מאוד למנוע את קבלת ההחלטה.⁶⁵

באותו הזמן דנה ועדת החוץ של הסנט בדלתיים סגורות על החלטת ואגנר-טאפט. יושב ראש הוועדה, סנטור תום קונלי מטקסאס, הזמין את גנרל ג'ורג' ס' מארשאל, ראש המטות המשולבים, לפגישה לא רשמית חסויה, שבה נכחו כמעט כל חברי הוועדה. הגנרל חזר על הטענה המוכרת, שעמדה התומכת בציונות תסכן את הכוחות האמריקנים באזור, וכי כוחות שיהיו נחוצים מאוד בחזיתות אחרות יצטרכו לטפל במהומות הערבים. עוד הזכיר את האיום הפוטנציאלי על קווי האספקה של ברית-המועצות, דרך איראן ועיראק ועל קו צינור הנפט העיראקי ורמז גם שייתכן שחיילים מוסלמים ששירתו בצבאות הברית ימרדו.⁶⁶

העדות שמסר מארשאל בפני ועדת החוץ של הסנט בדלתיים סגורות, הודלפה למועצת החירום, וזו מסרה את תוכנה לעיתונאי דרו פירסון, כדי שיפרסם אותה בטור האהוד שלו "סחרחורת וושינגטון".⁶⁷ תוכן עדותו של מארשאל הושפע מהחלטתם של הנשיא רוזוולט, סטימסון ותת-מזכיר החוץ סטטיניוס, שהתקבלה בפגישה אשר כינס ברקינירידג' לונג, עוזר מזכיר המדינה ואיש סודו של הנשיא, ב-19 בפברואר 1944. בפגישה זו הוחלט "לחסל" את ההחלטה בשני בתי הקונגרס, בעיקר על-ידי שישתמשו בהצהרות כבדות המשקל שפרסמה מחלקת המלחמה. אם לא יהיה די בהן לעצור לחלוטין כל פעילות נוספת בקונגרס, תונחת מכת המחץ על-ידי פרסום המכתב של סטימסון אל בלום. אך הפרסום התעכב, אף שבישיבת קבינט לחץ רוזוולט על סטימסון לפרסמו.

עתה, כשחשף דרו פירסון את מה שעומד מאחורי עדותו של מארשאל, הרגיש הנשיא שבלום וקונלי לא יהיו מסוגלים לטפל בנושא והחליט אפוא לפרסם את מכתבו של סטימסון ולגרום שמחלקת המלחמה תגיע למסקנה שפעילות נוספת בנוגע להחלטות בית-הנבחרים 418 ו-419 תזיק לניהול המוצלח של המלחמה (בטקסט המקורי נאמר ש"שום פעילות נוספת"...) [לא תהיה רצויה עתה], אך הדברים תוקנו בכתב ידו של בלום ל"פעילות נוספת"...) [בזמן זה תהיה מזיקה] (הדבר גם מצביע על מעמדו של בלום עצמו כ"סוס טרויאני").⁶⁸ מאז הופסק כל דיון נוסף על החלטות בית-הנבחרים.

התפתחות זו בקונגרס החריפה את היחסים, שהיו מתוחים ממילא, בין וייז לסילבר. ההבדלים בגישותיהם ניכרו עוד ועוד. כל אחד מהם דגל בטקטיקות שונות לגמרי: וייז רצה בכל מאודו שיימשכו היחסים הטובים עם ממשל רוזוולט, שאותם טיפח כה הרבה שנים. ואילו סילבר היה משוכנע ש"דיפלומטיה מאחורי הקלעים" עלולה להוליך רק לדרך בלא מוצא. הממשל לדעתו משלם רק מס שפתיים לבוחר היהודי, ואם לא ילחצו עליו לא יעשה דבר כדי להציל יהודים, לפתוח את שערי ארץ-ישראל או לתמוך בכינונו של קומונוולת יהודי.

עקיב באמונה שדרך הפעולה שלו תועיל לציונות יותר מגישתו של סילבר, פעל וייז בחזית החוץ. בייחוד התאמץ לקשור קשרים עם הממשל ועם הנשיא. וייז פעל בעיקר באמצעות משרד הסוכנות היהודית והתעלם כמעט לגמרי ממשרד מועצת החירום בושינגטון. למעשה, היה נחום גולדמן הנציג של הנהלת הסוכנות בארצות-הברית וכידיו הפקיד וייז את רוב קשריו המדיניים, שפיתח שנים רבות. ואילו סילבר עסק בעיקר בחיזוקה הפנימי של מועצת החירום ובהכשרתה להיות גוף ציבורי מדיני רחב, המתבסס על נציגות מקומית וארצית כאחד כדי שתשמש קבוצת-לחץ ציבורית-מדינית ברחבי ארצות-הברית.

1944 היתה שנת בחירות, ורוזוולט, שביקש להיבחר לתקופת כהונה רביעית, נמצא בעמדה לא נוחה. היה עליו לפייס קונגרס לא אוהד ולא ידידותי ובאותה העת להבטיח לעצמו את קולות היהודים. לצד זאת גם הסתיר ככל יכולתו את מצב בריאותו המידרדר, שכן קיננה בקרב דעת הקהל דאגה מתמדת בנוגע ליכולתו להתמודד עם המטלות שהציב התפקיד: לעמוד במאמצים הכרוכים במסע בחירות, להוליך לסיום מוצלח של המלחמה, לכוון מנגנוני שמירת שלום בין-לאומיים ולהחזיר את כלכלת ארצות-הברית לפסי שלום.

ממסעי בחירות קודמים ידע רוזוולט מה ערכה של נאמנות היהודים לו. על כן כאשר ביקש וייז בראשית שנת 1944 שהוא וסילבר יוזמנו לפגישה עם הנשיא כדי לדון בהחלטות הקונגרס, מיהר רוזוולט לקבוע פגישה בתחילת פברואר. אך לפתע פתאום, בלי שהתייעץ קודם-לכן עם עמיתו לנשיאות ביקש וייז לדחות את הפגישה, לאחר שהגיע למסקנה שלא תהיה יעילה, אלא אם כן ינכחו בה נציגיהן של הקבוצות הלא-ציוניות והאנטי-ציוניות. וייז סבר גם שאם לא יופיע סילבר במשלחת, שתיפגש עם הנשיא בשם כל יהודי ארצות-הברית, יוכל לטעון שהוא מייצג את כלל הציונים האמריקנים.⁶⁹

דבר זה העמיד את מועצת החירום במצב בלתי נסבל: בפגישה עם הנשיא לא יהססו האנטי-ציונים לדבר בגלוי נגד הקומונוולט, ובכך יערערו את הרושם שהוועידה היהודית האמריקנית דיברה בשם כלל היהודים באמריקה. הדבר גם יאפשר לרוזוולט להסתפק בהצהרה התומכת בהמשך העלייה היהודית לארץ-ישראל, ובאותה העת להתחמק מכל התחייבות הנוגעת לעתיד הארץ והשאיפות הציוניות בה.

מקורות קרובים לנשיא אישרו כי אכן מוטב להצהיר הצהרה כזאת, שלא תהיה בה שום התייחסות לקומונוולט היהודי. לכן הוחלט לבקש לדחות את הפגישה, בתקווה שבפרק זמן זה יצביעו שני בתי הקונגרס בעד ההחלטות.⁷⁰ תקווה זו התבדתה, אך סיוע לא צפוי הגיע ממועמד שרצה להיבחר שוב לסנט בבחירות הקרבות. רוברט ואגנר, יושב ראש הוועד האמריקני למען ארץ-ישראל וסנטור ידוע מניו-יורק, מדינה שהיה בה הריכוז הגדול ביותר של יהודים בעולם, סיפר לרוזוולט שקיבל כמות אדירה של מכתבים פרו-ציוניים מיהודים ומלא-יהודים מכל רחבי ארצות-הברית. על-פי הצעתו הזמין הנשיא את וייז ואת סילבר להיפגש אתו ב-9 במרס. בפגישה זו הבהירו המנהיגים הציונים, שיהודי ארצות-הברית מצפים להצהרה מפי הנשיא בנוגע לארץ-ישראל והציעו לו טיוטה של הצהרה. רוזוולט קיבל את הטיוטה, אך שינה אותה כדי לעשותה מקובלת יותר על

דעת הבריטים. באותו היום ממש נמסרה ההצהרה לעיתונות כהצהרה נשיאותית המופנית אל וייז ואל סילבר, וזו לשונה:

הנשיא אישר לנו לומר שהממשל האמריקני לא נתן מעולם את הסמכות ל"ספר-הלבן" משנת 1939. הנשיא מאושר ששערי ארץ-ישראל פתוחים היום לפליטים היהודים, וכאשר יתקבלו החלטות נוספות ייעשה צדק מוחלט עם אלה השואפים לבית לאומי ליהודים, שבו תמכו תמיד ממשלותינו והעם האמריקני ותומכיו בו היום יותר מתמיד, לנוכח המצב הטרגי שבו שרויים מאות אלפי פליטים יהודי חסרי בית.⁷¹

הנוסח הפיקחי שהציעה מועצת החירום דולל בגרסה זו. הנוסח נעשה דו-משמעי, והיה אפשר לפרשו פירושים רבים ושונים. וכך אפוא היה אפשר בהחלט לפרש, שאף-על-פי שארצות-הברית לא הסכימה מעולם עם "הספר הלבן" משנת 1939, גם לא התנגדה לו מעולם. דו-משמעותה של ההצהרה שירתה בייחוד את אויבי הציונות. על סמך זאת הבטיחה מחלקת המדינה לערבים שלא חל שינוי של ממש במדיניות האמריקנית.⁷² עצם הדבר הזה שכנע סופית את סילבר שהציונות יכולה להצליח רק על-ידי שתנהל את מאבקה בזירה הבין-מפלגתית של המערכת הפוליטית האמריקנית. את חסימת ההחלטות בשני בתי הקונגרס תלה בחשש של הצבא מהידרדרות המצב בחזית איטליה ובחזית הבלקנים וכן במשא-ומתן על קו צינור הנפט הטרנס-ערבי. שיקולים חיצוניים אלה גרמו, לדעתו של סילבר, תוצאה פרדוקסלית – בעקבותיהם נעשו יהודי ארצות-הברית נחושים יותר להיאבק ב"ספר הלבן" ולתמוך בקומונוולת היהודי.

עצם הדבר שארצות-הברית נקטה זו הפעם הראשונה עמדה עצמאית בשאלת ארץ-ישראל, עמדה שהיתה שונה מעמדתם של הבריטים, נחשבה להישג בעל חשיבות רבה, אף שההצהרה עצמה היתה דו-משמעית יותר משציפו הציונים. במידה רבה חש סילבר שדרישתו ללחץ בלי הרף על גורמים בכירים בממשל היתה מוצדקת, אף שייתכן שאם היתה דרישתו מתגשמת במלואה היה מתעמק הקיטוב בין עמדות סילבר לעמדות שותפו לנשיאות – וייז. הוועד המנהל של מועצת החירום תמך בהשקפותיו של סילבר, ובישיבתו ב-23 במרס 1944 החליט שיקבל עליו פעילויות ציבוריות נוספות, מתוך סיכון שהדבר ירגיז את הממשל.

סילבר למד היטב את הלקח מזירת הקונגרס. כדי לשמור על האחדות הפנימית הציע להודות לנשיא על הצהרתו, אך גם לבקר באורח "מוצדק" אותם אישי ממשל העוינים את המפעל הציוני. וייז הבטיח שיפעל בכל יכולתו בקרב חוגי הממשל להסיר את ההתנגדות של משרד המלחמה וידווח על כך בתוך שבוע. אך בישיבה השבועית שלאחריה לא היה כל דבר מעודד לדווח עליו. על כן הוחלט לכנס את ההנהלה לדיון מיוחד שייוחד לגיבוש קו מדיני חדש.

את יום 3 באפריל כולו ייחדו לישיבות הנהלת מועצת החירום. כל המשתתפים חשו בצורך לגבש קו מדיני חדש. בסיכום הישיבה הראשונה באותו היום נכתב בפרוטוקול שכל המשתתפים סברו כי הגיעו לשלב במאבק הדורש הערכה מחדש של המצב המדיני

שיינקט. ואמנם לעיצובו ולגיבושו של קו זה יוחדה ישיבה מיוחדת עוד באותו הערב. הנושא המרכזי שנדון בה היה עמדת ציוני ארצות-הברית כלפי הממשל. הבעיה הדחופה באותה העת היתה כיצד להגיב על דחיית ההחלטה בעניין ארץ-ישראל בקונגרס; האם יש לקבל את עמדת הממשל ולהימנע מכל פעולה בעניין זה, מכל מקום בתקופת המלחמה, או להשתמש בכלים הציבוריים-המדיניים שעיצבה מועצת החירות כדי להמשיך במאבק להעברת ההחלטה. שתי גישות עלו בישיבה: האחת על-ידי סילבר והאחרת על-ידי גולדמן. לדברי סילבר היה דחוף ביותר להחליט בשאלה זו, שכן גורמים מסוימים בממשל עמדו לעשות יד אחת עם תומכי הוועד להצלת יהודי אירופה, שייסדה משלחת האצ"ל, כדי להעביר בקונגרס החלטה מתונה יותר. ועד זה שאף, כפי שנראה מעל דפי העיתונות להעביר בקונגרס החלטה אשר תכריז על ארץ-ישראל כמקום מקלט מידי לפליטים יהודים מאירופה, בלי לעסוק בשאלת המעמד המדיני של ארץ-ישראל בעתיד.⁷³ לכן טען סילבר שיש להמשיך בלחץ הציבורי על הנשיא כדי שידע שהעם האמריקני מצפה ממנו לפעולה קונקרטיה, אשר תעיד על כוונותיו החיוביות.⁷⁴ סאלד תמך בעמדה זו, אך הזהיר כי אין להפריז בה יתר על המידה, שכן הדבר עלול להביא לידי תוצאות הפוכות מן המקווה.

נחום גולדמן היה שותף לחששותיו של סילבר לגורל ההחלטה בעניין ארץ-ישראל. לדבריו: "שום דבר גרוע יותר מן המיתון העולה בהחלטה אינו יכול לקרות לתנועה הציונית ברגע זה",⁷⁵ אך בעניין קו הפעולה הרצוי חלק על מסקנת סילבר בדבר הצורך במאבק ציבורי-מדיני כולל ומתמיד. עדיף היה לדעתו לשלב את שתי שיטות הפעולה שעמדו לרשות הציונות: המדיניות השקטה שמאחורי הקלעים והמאבק הציבורי-המדיני הפומבי. עתה יש להנמיך את הטון ולפעול על-פי השיטה הראשונה. בעמדה זו תמך גם מוריס בוקשטיין, אשר ייצג בהנהלה את קבוצת ההנהגה הוותיקה של הצ"א. לבסוף הוחלט לא רק לדחות כל שינוי בנוסח הצעת-ההחלטה שהוגשה, אלא גם להתאמץ ככל האפשר למנוע קבלת נוסח-ההחלטה ממותן שייתכן שתגיש קבוצה אחרת. בנוגע לפעולה בעתיד, נתקבלה הצעתו של סאלד להרכיב ועדה מצומצמת, שתציע תוכנית לפעולה מדינית. הוועדה, שחבריה היו הרמן שולמן, עמנואל נוימן, רוז הלפרין, דוד ורטהיים, מאיר וייסגאל וליאון גלמן, הגישה את הצעותיה בישיבה שכונסה ב-3 באפריל.

הוועדה ניסחה בבהירות את המטרות המדיניות של המועצה: (א) לגרום שהממשל האמריקני יתמוך בקומונוולט יהודי ויחליט כך בלא כל קשר לעצם הדבר שהמלחמה עדיין בעיצומה; (ב) לגרום לממשל להבין שגיבוש מדיניות פרו-ציונית לא זו בלבד שאיננו סותר את האינטרסים של ארצות-הברית במזרח התיכון, אלא גם יקדם אותם מאוד. כדי להשיג מטרות אלו נקבעו הקווים המנחים הבאים: (א) להמשיך במאמצים להשיג הצהרה פומבית של הנשיא בנושא המדיניות של ארצות-הברית בנוגע לארץ-ישראל. אם לא יעלה הדבר יפה, יש לשכנע את הנשיא למסור הצהרה כזאת לבריטים בצינורות הדיפלומטיים; (ב) לעודד את הנשיא למנות נציג אישי, אשר יהיה איש קשר זמין לציונים ובעל סמכות לדון בבעיותיהם. ניסיון דומה ייעשה גם בוועדה המייעצת לנשיא בנושאים בתר-מלחמתיים; (ג) להמשיך במסע השכנוע, שנועד להשיג את תמיכתן של המפלגות

הרפובליקנית והדמוקרטית; (ד) לקבל הבטחה, ששום התחייבות אשר תזיק לציונים לא תיכלל בהסכם של "תן לי ואתן לך" בעסקת הנפט הסעודית (לצורך זה הקימה המועצה ועדה מיוחדת לחקר נושא הנפט והשפעתו על המדיניות הציונית); (ה) לפעול למען מתן אישור כניסה לארץ-ישראל למספר מרבי של יהודים בזמן הקרוב ביותר – נוסף על המכסה שנקבעה ב"ספר הלבן" ("בלא שמועצת החירות תתערב ישירות בפעולות ההצלה").⁷⁶ במידה כלשהי היו קווים מנחים אלה פשרה בין מה שנודע אחר-כך כעמדתו של סילבר לעמדתו של וייז. ההחלטות לנקוט פעולה ציבורית ישירה בזירה האמריקנית, לפעול בקרב שתי המפלגות, לפעול נגד בריטניה בנושא העלייה הבלתי לגלית ולנסות להתמודד עם בעלי העניין בנפט, לצד מאמצים לזכות בהיענותו של הנשיא, היו נקודת מפנה והצביעו בבירור על אימוץ קו מחשבה מדיני חדש על-ידי מועצת החירות בפרט ועל-ידי התנועה הציונית בארצות-הברית בכלל. קו מחשבה מדיני זה התחזק בשנים שלאחר מכן.

ראשיתה של תקופה חדשה

בסוף שנת 1944 נמצאה ההזדמנות לסילבר להוציא אל הפועל את האסטרטגיה הדו-מפלגתית שלו. ביסודה עמדה הטענה שהציונים לא התחייבו להיות נאמנים לשום מפלגה, וכך יוכלו לזכות בהון פוליטי בשנת בחירות. באותו הקיץ עברה החזית המדינית הציונית לשיקגו, שם התכנסו הוועידות הארציות של המפלגה הרפובליקנית והמפלגה הדמוקרטית. סילבר סבר שמוטב להשיג הצהרה פרו-ציונית איתנה, ואחר-כך להשתמש בה כדי ללחוץ על הנשיא בעזרתו של מועמד האופוזיציה, המושל תומאס א' דיואי. ארתור לוריא, מזכיר מועצת החירות, נשלח לאולבני, בירת מדינת ניו-יורק, כדי לסייע למושל דיואי לנסח הצהרה התומכת בהקמת הקומונוולט. הצהרה זו השמיע לאחר מכן בוועידת המפלגה הרפובליקנית. בראש המשלחת הציונית לוועידה עמדו סילבר וניומן. הם שכנעו את הנהגת המפלגה הרפובליקנית לא רק לתמוך בהצעה להקים "קומונוולט חופשי ודמוקרטי" בארץ-ישראל, אלא גם להוקיע את רוזוולט על שנמנע מלדרוש שבריטניה תעמוד בהתחייבותיה הכלולות בהצהרת בלפור ובמנדט. סילבר ביקש ממועצת החירות שתסכים בפומבי לסעיף זה במצע. כמה מנהיגים בהסתדרות ציוני אמריקה, ובהם סטפן וייז וישראל גולדשטיין וכן מנהיגות "הדסה", אשר היו כולם דמוקרטים מושבעים, סירבו לאשר את המצע הרפובליקני, הפוגע אישית בנשיא. נוסח מתוקן מוסכם, שהציעה מועצת החירות, נתקבל על חודו של קול.

בוועידה הארצית הדמוקרטית התאמצו מאוד, וייז, גולדשטיין ועוד כמה מעמיתיהם לעייל סעיף במצע המפלגה בנושא ארץ-ישראל, שיוכל להתמודד עם הסעיף במצע הרפובליקני:

אנו תומכים בפתיחת שערי ארץ-ישראל להתיישבות ולעלייה יהודית בלתי

מוגבלת ותומכים במדיניות שתוליך לכינונו של קומונוולת חופשי ודמוקרטי בארץ-ישראל.⁷⁷

בלחץ של שנת בחירות עשה רוזוולט מחווה נוספת ושלח מסר, באמצעות סנטור ואגנר, לוועידת הסתדרות ציוני אמריקה, שהתקיימה בחודש אוקטובר, ובו חזר אישית על ההתחייבות שבמצע המפלגה הדמוקרטית:

הואיל ואני יודע באיזו התלהבות התפלל ופעל העם היהודי למען כינונו של קומונוולת יהודי חופשי ודמוקרטי, אני משוכנע שהעם האמריקני תומך במטרה זו; ואם אבחר מחדש, אסייע במימושה.⁷⁸

הציונים נחלו ניצחון קטן. זו היתה הפעם הראשונה בהיסטוריה של ארצות-הברית שסעיפים בנושא ארץ-ישראל נכללו במצעים הארציים של המפלגות. עם זה, ראוי לציין שלא במצע הדמוקרטי ולא במצע הרפובליקני הוזכר במפורש קומונוולת יהודי בארץ-ישראל. רוזוולט, לאחר שהאיצו בו הציונים וסנטור ואגנר, הצהיר ש"ייעשו מאמצים למצוא דרכים ואמצעים מתאימים לקיים מדיניות זו ברגע שיהיה אפשר לממשה" (כלומר לממש את המצע בעניין ארץ-ישראל). עם זה, לא אמר עוד כמה זמן יתרחש הדבר או אם יתאפשר אי פעם.⁷⁹

ב-13 באוקטובר 1944 הודיע מזכיר המלחמה סטימסון, שהוסרה ההתנגדות הצבאית להחלטה בעניין ארץ-ישראל.

עתה היה נחוץ למועצת החירות רק שמחלקת המדינה תבטיח שלא תדחה את ההצעה. סילבר, וייז ונציג הסוכנות היהודית – נחום גולדמן, נפגשו בחודש נובמבר עם מזכיר המדינה סטטיניוס, ובתוך ימים מספר הבטיח להודיע להם מה תהיה עמדת מחלקת המדינה. בפרוטוקול של מועצת החירות מיום 21 בנובמבר 1944 נאמר: "הד"ר וייז דיווח שמר סטטיניוס טלפן אליו לפני כמה ימים והודיע לו שהנשיא נפגש אתו וביקש שלא ייעשה כעת דבר בנוגע להצעה".⁸⁰

סילבר הסכים קודם-לכן, בפגישה של מועצת החירות ב-30 באוקטובר 1944, שאם תהיה עמדת מחלקת המדינה מעורפלת (והיא לא היתה כזאת) בנושא ההחלטה הנוגעת לארץ-ישראל, לא ימליץ להוסיף ללחום למען נושא זה. עם זה, הכירו חברי המועצה בעצם הדבר שהציונים היו מעוניינים מאוד שההחלטה תתקבל באותה העת. במשך שנה ייחדו אפוא הציונים האמריקנים את רוב מאמציה כדי שתתקבל החלטה בעניין ארץ-ישראל. אילו נזנח עתה אותו פרויקט, היתה זו מכה קשה לקהילה היהודית.⁸¹ עם זאת, אם היתה ההחלטה מתקבלת היו מועצת החירות והציונים זוכים בניצחון תעמולתי אדיר ואולי אף סוללים את הדרך להסדר חיובי להם בשאלת מעמד ארץ-ישראל לאחר המלחמה.

בלי שהתייעץ עם המועצה נתן סילבר לסול בלום אישור בכתב לנסות ולהעביר "בכוח" את ההחלטה בנושא ארץ-ישראל בוועדת החוץ של בית-הנבחרים, ואכן ב-30 בנובמבר הצליח בלום שההחלטה תועבר, הוכנסו בה "תיקונים" מסוימים – נוספה אליה המילה

"לבסוף", ונמחקה התיבה "יהודי" שלפני "קומונוולת". כך אפוא תמכה החלטת הוועדה בבנייתה מחדש של ארץ-ישראל כ"קומונוולת חופשי ודמוקרטי" אי שם בסופו של תהליך. מדינה יהודית לא הוזכרה כלל, ההחלטה נוסחה כך שיכלה להתפרש כתמיכה במדינה דו-לאומית או אף במדינה ערבית. אפילו לסינג רוזנוואלד, נשיא המועצה האמריקנית למען היהדות, העניק לה את הסכמתו.

כדי לעצור את קבלתה של החלטה כה רופפת בסנט, שלח וייז מברק לסטטיניוס ערב פגישתו של סילבר עם סטטיניוס ועם ואגנר, שנקבעה כדי לדון בנושא. במברק הצהיר וייז, שמנהיגים ציונים בעלי השפעה יסכימו לעיכוב ההחלטה.⁸² באותה העת הוסיף סילבר ללחוץ שההחלטה תועבר בסנט, שכן טען שההחלטה עצמה בעלת ערך דיה (היה בה גינוי מרומז של "הספר-הלכן"), והעברתה תיחשב לניצחון תעמולתי לציונים.

ישיבת מועצת החירום נקבעה ל-7 בדצמבר, לאחר שבית-הנבחרים העביר את ההחלטה הדו-משמעית שלו בנושא ארץ-ישראל. וייז ניצח על הנשיאות. סילבר היה בוושינגטון. בנוכחות שבעה-עשר חברים בלבד הוחלט לשלוח באותו הלילה כמה נציגים לווינגטון ולבקש מסילבר שיעמוד בראש משלחת מועצת החירום, אשר תודיע לוואגנר, ואם יהיה צורך – להודיע גם לסנטור קונלי (יושב ראש ועדת החוץ של הסנט) שאפשר להשאיר את ההחלטה תלויה ועומדת. כאשר הגיעה המשלחת התנגד סילבר לפעולה שרצו לנקוט. במקום זה עמד על כך שיש להוסיף וללחוץ כדי להעביר את ההחלטה בוועדת הסנט, שם נדחתה על-פי עצתם של הנשיא ומזכיר המדינה.⁸³ הפעולות הסותרות, שנקטו שני היושבי ראש, גרמו קרע במועצת החירום עצמה.

הקרע בין וייז לסילבר

עוד בתחילת שותפותם לנשיאות ועד-החירום נתגלעו כאמור חילוקי דעות בין וייז לסילבר. וייז האמין שרק תמיכה מוחלטת בממשל מצדם של הציונים האמריקנים עשויה להבטיח את הכרתו במטרות הציונות, ואילו סילבר חש שהממשל ינקוט פעולה פרו-ציונית רק אם יופעל עליו לחץ מדיני עצום ואין זה חשוב אם התגרו בממשל אם לאו. כל העת ניכר חוסר תקשורת גמור בין שני היושבי ראש וכן בין הפלג במועצת החירום שתמך בסילבר ובין אלו שתמכו בוויז. הפעולות שגרמו לביטול ההחלטה בנושא ארץ-ישראל היו "הקש ששבר את גב הגמל". הן סילבר והן וייז התפטרו מתפקיד היושבי ראש, והמועצה נאלצה לבחור ביניהם. שני הארגונים בעלי ההשפעה הגדולה ביותר – "הסתדרות ציוני אמריקה" ו"הדסה" – תמכו בוויז, ואילו "המזרחי" ו"פועלי ציון" תמכו בסילבר. וייז נבחר שוב ליושב ראש.

עמנואל ניומן הגן על סילבר בישיבה של הנהלת הסתדרות ציוני אמריקה וטען שאין להאשימו בכל הפרת משמעת שהיא ואף הדגיש כי היה זה וייז אשר הפר את משמעת המועצה כיוון ששלח מברק לסטטיניוס קודם שסילבר נפגש עמו. ישראל גולדשטיין, אחד מתומכיו הנלהבים של וייז באותה ישיבה, לא שלל את הישגיו של סילבר בעבר, אך לדעתו היה עליו לפעול לפי רצון הרוב ולא לעמוד על דרכו שלו. באי הישיבה תמכו

בהצבעה בד"ר וייז ובארגונה מחדש של מועצת החירום, ברוב של 74 כנגד 23 קולות.⁸⁴ הנהגת ההסתדרות הציונית העולמית תמכה אף היא בוויז תמיכה רבה. נחום גולדמן הודיע לוועד המנהל של הסתדרות ציוני אמריקה: "אם יימשכו המאבק הזה בנשיא והמדיניות הזאת של התקפה על הממשל, יוליך אותנו הדבר – ואני בורר את מילותי בזהירות רבה – לאסון גמור".⁸⁵

שבוע לאחר מכן שלח וייצמן מכתב והביע בו צער על "טעותו" בבחירת סילבר ליושב ראש מועצת החירום. וייז ציטט מתוך מכתבו של וייצמן אל דיוויד נילס, העוזר האדמיניסטרטיבי של הנשיא רוזוולט לענייני מיעוטים. וכך כתב וייצמן בנוגע לפעולותיו של סילבר בנושא ההחלטה על ארץ-ישראל:

נראה לי, שהצעד האחרון ננקט בזמן לא מתאים והיה בכלל מיותר. היינו בעמדה הטובה ביותר שיכלה להיות. מדוע היה צורך לנסות את האלים? הערכנו את עצמנו הערכה גבוהה מדי, והדבר לא תרם לפתרון בעייתנו. הדבר נכון לא רק בנוגע לעניינינו בארצות-הברית, אלא לצערי גם כאן. טוב קורטוב של איפוק מלוג של גידוף.⁸⁶

מועצת החירום הוסיפה לפעול בלא סילבר. "המזרחי" ו"פועלי ציון" הסכימו להמשיך בחברותם במועצה. כמה מתומכיו של סילבר התפטרו מתפקידם במועצה, ובהם גם חברי הוועד המנהל הארי שפירא והארולד מאנסון – מנהל אגף ההסברה בסניף וושינגטון. שניהם הקימו בכספם הפרטי מרכז בניו-יורק, שתמך בסילבר על-ידי נקיטת פעולה ציבורית למענו. חברים אחרים בסניף בושינגטון, ובכללם אייב טובים והרי שטינברג, הלכו בעקבותם.

הפלג שתמך בסילבר התארגן והקים ב-13 בפברואר 1945 את "הוועדה האמריקנית למדיניות ציונית". מטרתו היתה להחזיר את סילבר להנהגה באמצעות ארגון מסוים אחד – הסתדרות ציוני אמריקה. ועדת המדיניות הבטיחה שלא להתערב בעבודתה של מועצת החירום, אך אמרה שתנסה "להחיות את העיקרון הדמוקרטי הבסיסי בתנועתנו, על-ידי שיינתן ייצוג הולם בהרכב ההנהגה הלאומית ובמדיניותה לכל פלגיו של הגוף האדיר של הציונים האמריקנים".⁸⁷ בראש הוועדה עמד רשמית צ'ארלס רוזנבלום, גזבר המגבית הארצישראלית המאוחדת והגזבר לשעבר של המגבית היהודית המאוחדת. עמנואל ניומן, שהוסיף להיות חבר במועצת החירום, היה היושב ראש בפועל. הוועדה מומנה באמצעות כספים פרטיים של קבוצת חברים של סילבר. היא שלחה פרסומים למחוזות ולסניפים של הסתדרות ציוני אמריקה וכן לוועדות מקומיות של מועצת החירום. חברי ועדת המדיניות ניסו גם לפתוח בוויכוחים פומביים עם אנשי "וייז-גולדשטיין". מטרתם היתה לנתב את התמיכה הרחבה בפעילות הציונית, שכבר היתה קיימת, לקולות שיתמכו בבחירת סילבר לתפקיד נשיא הסתדרות ציוני אמריקה, בשנת 1945.

ימים אחדים לאחר התפטרותו של סילבר הכריזו הציונים מאזור ברוקלין – האזור הגדול ביותר בהסתדרות ציוני אמריקה – ברוב גדול "על אמוננו בלא עוררין בהנהגתו של הד"ר אבא הלל סילבר ובמדיניותו".⁸⁸ העיתונות בידיש לחצה אף היא שסילבר ישוב

לתפקידו. תומכיו של וייז נגדו על-כורחם לוויתורים פומביים, ומועצת החירום נאלצה תדיר לשלוח חוזרים ליושבי ראש של ועדות חירום מקומיות ולהסביר בהם את עמדתה בנוגע לסילבר. בחוזרים נאמר שסילבר בעצמו הוא שהתפטר ויתקבל חזרה בברכה כחבר במועצת החירום.

חודשיים לאחר התפטרותו של סילבר נקלעה התנועה הציונית האמריקנית לסערת רוחות כה אדירה, עד שהבריק וייצמן לויז ולסילבר וביקשם שימצאו דרך לגשר בין גישותיהם השונות. סילבר דרש "תנאים שיאפשרו לי להוסיף להיות פעיל בהנהגה המדינית של מועצת החירום" וכן ביקש שהד"ר וייז יודה שטעה בארגון מחדש של מועצת החירום.⁸⁹ תנאיו של סילבר נדחו. עם זאת, הקים הוועד הפועל של הסתדרות ציוני אמריקה ב-1 באפריל 1945 ועדה שבראשה עמד השופט לווינטל, כדי לפתור את הבעיה הפנימית בלי להכפיש את שמו של וייז ואת הנהגתו. באותה העת המשיכה המועצה בפעילות שקטה אצל הנשיא. דיוויד נילס, העוזר האדמיניסטרטיבי של הנשיא, היה כנראה איש הקשר העיקרי בין וייז לאגף המבצע של ממשל ארצות-הברית באותה העת. מאמציו נשאו פרי כלשהו – רוזוולט נפגש עם וייז ב-22 בינואר 1945, זמן קצר לפני שנסע הנשיא לוועידת יאלטה. עם זאת, לא היו שינויים נראים לעין במדיניותה של ארצות-הברית כלפי שאלת ארץ-ישראל. לציונים נאמר שכדי להחליט החלטה סופית כלשהי בנושא ארץ-ישראל, יש להמתין עד לסיום המלחמה.⁹⁰

לאחר ועידת יאלטה נפגש רוזוולט עם אבן-סעוד על סיפונה של אוניית מלחמה אמריקנית במימי תעלת סואץ והבטיח לו כי לעולם לא יפעל נגד האינטרסים של הערבים, ושהממשל האמריקני יתייעץ גם עם הערבים וגם עם היהודים, קודם שישנה שינויים בסיסיים במדיניותו בנושא ארץ-ישראל. השיחה פורסמה רק לאחר מותו של רוזוולט, ולכן הוכו הציונים בהלם כאשר שמעו על הערתו של רוזוולט בנאומו בפני הקונגרס ב-1 במרס:

על בעיות ערב, על כל הבעיה כולה: על הבעיה המוסלמית ועל הבעיה היהודית, למדתי משיחה בת חמש דקות עם אבן-סעוד יותר מאשר יכולתי ללמוד מחילופי שניים או שלושה תריסרים של מכתבים.⁹¹

האכזבה הגדולה של הציונים מממשל רוזוולט, בעקבות פרסום זה, פגה רק במקצת, כאשר פרסם וייז ב-16 במרס הודעה, שאושרה על-ידי הנשיא, ובה טען הנשיא, שהוא עדיין תומך בדברים שנאמרו על ארץ-ישראל במצע המפלגה הדמוקרטית, שנתקבל לפני בחירות 1944.

ועידת סן-פרנסיסקו התכנסה בימים 25-26 ביוני והיתה ערש ייסודן של האומות המאוחדות. נושאים בין-לאומיים חשובים היו על סדר יומה. מועצת החירום החליטה שלא להופיע בוועידה זו כישות נפרדת ולא לקיים שם משרד ראשי משלה, אלא העדיפה שנציגיה ישתפו פעולה עם הסוכנות היהודית ועם הוועידה היהודית האמריקנית.⁹² המועצה והוועידה היהודית האמריקנית נתנו את חסותן ל-88 עצרות המוניות, שבהן קראו לכינון קומונוולת יהודי. נחום גולדמן הזהיר מאופטימיות מופרזת בכל הנוגע לוועידה,

שכן היה לו ברור, הן ממידע שפורסם והן ממידע חסוי, שהשאלה היהודית כמות שהיא לא תעלה על סדר היום: "להטעות את דעת הקהל היהודית שיצפו לדבר מה ואחר-כך לצעוק שבגדו בנו מפני שהציפיות שהיו חסרות כל בסיס לא מומשו, איננה, לכל הדעות, גישה אחראית ביותר".⁹³

אף שתשעת הנציגים של מועצת החירום ואחד-עשר אנשיה של הוועידה היהודית האמריקנית פרסמו בעיתונות ובקרב צירי האומות המאוחדות יותר מארבעים הצהרות שונות בשלוש שפות והפיצו אותן בכ-50,000 עותקים, היו הציונים האמריקנים מאוכזבים. שום התקדמות של ממש בנושא מטרות הציונות לא הושגה. לעומת זה, קיננה ההרגשה שהזדמנות חשובה, ואולי גם מכרעת, הוחמצה.

הוועידה התכנסה בשעה שהחלו להגיע מאירופה החדשות על שחרור מחנות ריכוז בידי כוחות בעלות-הברית המערביים. ב-11 באפריל 1945 נכנס צבא ארצות-הברית לבוכנוואלד. החיילים הוכו בהלם כאשר ראו במחסנים את ערמות הגופות העירומות, כמעט שלדים, ואת האסירים החיים, שכמעט שלא היה הבדל בינם לבין המתים. האסירים שכבו צפופים על דרגשים והיו מגולחי ראש וכה רזים, עד כי בקושי הבחינו שהם בני אדם חיים.⁹⁴ שלושה ימים אחר-כך שחררו כוחות בריטיים את ברגן-בלזן במרכז גרמניה. מתוך מיליון וחצי האסירים שנכנסו דרך שערי המחנה לא שרדו יותר מחמישים אלף. האסירים היו מוכי מחלות ורעב, רבים מהם חיו רק ימים מספר לאחר השחרור. בשבועות שלאחר מכן שוחררו מחנות דכאו, מאוטהאוזן וטרזינשטאט, ובהם נגלו מחזות אימה דומים.⁹⁵

החדשות על מעשי זוועה בלא תקדים אלה פורסמו בכל אמצעי התקשורת בעולם, ומאות עיתונאים ביקרו במחנות. יהודי ארצות-הברית והחברה המערבית כולה היו עדים סוף-סוף למשמעות האמתית של "הפתרון הסופי" הנאצי. צילומים ועדויות של חיילים, מתנדבים ועיתונאים סיפקו ראיות לזוועות הנאצים. עיתונאי מערבי החל את דיווחו על בלזן במילים אלו: "חובה עלי לתאר משהו הנורא מדמיונה של האנושות".⁹⁶

גברה ההרגשה שרוזוולט זנח את יהודי אירופה, ובעקבות זאת גברה האכזבה מן הממשל ומן הנשיא – מן הבחינה המדינית, ובעיקר ממנהיגותו של סטפן וייז. ב-11 ביוני שלח נשיא "המזרחי", לאון גלמן למועצה מכתב מנוסח בניסוח אולטימטיבי ודרש שתחזיר את סילבר לתפקידו הקודם ותארגן מחדש את המועצה בתוך שבועיים. גלמן האשים את המועצה בכישלון מתמשך בנקיטת מדיניות חזקה ותוקפנית יותר. המכתב נשלח לעיתונות, אף לפני שהגיע לידי מועצת החירום. חיים גרינברג, מנהיג "פועלי ציון" והיושב ראש בפועל של הוועד המנהל של מועצת החירום, התפטר ב-19 ביוני בשל המחלוקת הפנימית במועצה.⁹⁷ ב-15 ביולי 1945 נקרא סילבר לחזור לתפקידו הקודם במועצת החירום, הוא והאנשים שהתפטרו מתוך הזדהות עם מדיניותו: הארי שפירא, הארולד מאנסון, אייב טובים והרי שטיינברג. אף שעדיין החזיק וייז בתואר יושב ראש במשותף, התנאים שעל-פיהם חזר סילבר מראים עד כמה היה ניצחונו גדול. מן ההחלטות שנתקבלו במועצת החירום היו ההחלטות האלה:

כל הסמכויות המנהליות והמבצעיות תהיינה מסורות בידי הוועד המנהל של

המועצה. הד"ר סילבר יהיה היושב ראש שלו, וחיים גרינברג, לאון גלמן והרמן שולמן [...] יהיו סגני היושב ראש. יושב ראש הוועד המנהל [כלומר סילבר] יהיה בעל הזכות למנות, באישורו של הוועד המנהל, מנהל בפועל וחברים אחרים בעמדות מפתח.

הוועד המנהל יורחב ויתוספו לו לואיס ליפסקי ועמנואל ניומן.

ארגון הסתדרות ציוני אמריקה ימנה את נציגיו במועצה בתנאי ששניים מנציגיו וממלאי מקומם יהיו אנשים שהד"ר סילבר ימליץ עליהם, וששני נציגים אלה וממלאי מקומם יהיו בעלי יד חופשית בפעילותם.⁹⁸

"הדסה" היה הארגון היחיד במועצת החירום שסירב ללכת בעקבות הקו שנקט סילבר. "פועלי ציון" ו"המזרחי" תמכו בסילבר כמעט תמיד והעדיפוהו על-פני וייז, ועתה מחצית לפחות מנציגי הסתדרות ציוני אמריקה במועצה תמכו ללא עוררין בסילבר. שליטתו במועצה היתה אפוא איתנה.

באוקטובר 1945, שישה חודשים לאחר מותו של רוזוולט, פורסמה התכתובת בינו לבין המלך אבן-סעוד. הדברים כאמור היכו בהלם את שורות הציונים, גרמו חוסר אמון מוחלט בדרכי פעולתו של וייז והוכיחו שוב שהגיגיו שגיגה סילבר בעבר את ממשל רוזוולט היה מוצדק. כעת היה ברור לרוב הציונים האמריקנים וליהודים כולם, שלמרות הצלחתם בקרב דעת הקהל לא עלה בידם לשכנע את ממשל רוזוולט לנקוט עמדה פרו-ציונית. אקטיביזם גובר והולך כבש את שורות הציונים. הוועידה הארצית של הסתדרות ציוני אמריקה, שהתכנסה בנובמבר, בחרה כמעט פה אחד בסילבר לנשיא. מסע הבחירות כולו התנהל בסממניו של סילבר: "אל תבטחו בנדיבים".⁹⁹

בזמנים הקשים שבאו לאחר מכן היתה הסכמה כמעט כללית שהתנועה הציונית בארצות-הברית תפעל באמצעות שתי המפלגות הגדולות שבמדינה, תילחם בכל כוחה בהגבלות הבריטים על עליית יהודים לארץ-ישראל, תנסה לתקוף את האינטרסים של ארצות-הברית בנוגע לנפט וכן תנסה לזכות ביחס חיובי של הנשיא החדש. ככל שהשתרשו קווי מדיניות חדשים אלו נעשתה מועצת החירום, שייצגה את הציונים האמריקנים ורבים מיהודי ארצות-הברית, לקבוצת-השפעה חזקה בזירה המדינית האמריקנית, קבוצה שהיתה נכונה להשתתף במאבק על מיקומו של היהודי בעולם שלאחר המלחמה, ויותר מכול – לפעול להצלת שארית הפלטה מן השואה באירופה ולשקמם ביחידה מדינית עצמאית בארץ-ישראל.

אחרית-דבר

בחינת ההיסטוריה במבט לאחור היא דרך מחקר שיתרונות וחסרונות לה. מצד אחד דרך זו מאמתת את ההתפתחויות והמסקנות העכשוויות לנוכח הידע המצטבר על קורות העבר, ומצד אחר העיניים הנישאות אל מה שהתרחש לפני ארבעים או חמישים שנה עלולות ללכת שולל על נקלה; מגמות וזרמים, שיטות ונהלים שנודעה להם חשיבות מהפכנית בשנות השלושים והארבעים של מאה זו, עשויים להיראות נדושים בשלהיה. שימוש באמצעי התקשורת, גיוס דעת קהל, גיבוש שדולה – כל אלו זה כבר נעשו לאמצעים שגורתיים, המנוצלים בקביעות על-ידי קבוצות שונות לקידום ענייניהן. ואולם לפני מלחמת העולם השנייה ובראשיתה לא היה נהיר לציונים האמריקנים אף לא אחד מאמצעים אלה ואובדי עצות עמדו לנוכח האתגרים שהנחיתה עליהם המלחמה.

ואמנם הבנת התמורות שהתחוללו בקרב הציונים האמריקנים בשנים 1933-1945 היא המפתח להכיר בתפקיד המכריע שנודע ליהודי ארצות-הברית במאבק לכינונה של מדינת ישראל. בשנים האלה שינתה התנועה הציונית בארצות-הברית את פניה ונעשתה לישות פוליטית מאורגנת היטב על-פי המתכונת האמריקנית. אמנם היה זה תהליך רצוף משברים חוזרים ונשנים, אך הוא שהביא לידי התגבשות התנועה הציונית לקבוצת השפעה מדינית חזקה ומלוכדת. בנחרצות ניצלה התנועה את האהדה לציונות ופתחה בפעולות ציבוריות, שנתמכו על-ידי יהודים ועל-ידי שאינם-יהודים. בשתי התפתחויות גורליות יש לתלות זאת: רדיפת יהודי אירופה בארצות שהיו נתונות בעול הכיבוש הנאצי והשמדתם וכן התייצבות מעמדה של אמריקה כמעצמה בין-לאומית המרחיבה את עניינה במזרח התיכון. התנועה הציונית באמריקה נעשתה מתאגיד חברתי רופף של יהודים בעלי כוונות טובות לתנועה מדינית לוחמת. שינוי זה חייב הגדרה חד-משמעית של מטרת התנועה ושל הדרכים והאמצעים להשגתה. בין שתי מלחמות העולם היה נוח לציונים האמריקנים לעסוק במעין ציונות "מעשית", נדבנית, נטולת כל פן לאומי, מדיני ותרבותי. כך נחסכה מהם ההתחבטות בין מחויבותם כיהודים לבין מחויבותם כאמריקנים. וכאשר גרמו הנאצים להמוני יהודים באירופה להיות פליטים נרדפים משוללי בית, נעשה המונח *refugeeism* – הנגזר מן התואר *refugee* – פליט – מונח רווח לתיאור עמדתם של ציוני אמריקה. בעניין זה רווחה ההנחה כי ארץ-ישראל – פלשתינה בלשון אותם הימים – היא-היא מקלטם העיקרי של הפליטים היהודים. כך השכיל היהודי האמריקני לנתב את פועלו האלטרואיסטי למען בני עמו באירופה בלי לפתח מעורבות, העלולה להחשיד אותו בנאמנות כפולה. ואולם פרסומו של "הספר הלבן" באביב של שנת 1939, והתלקחות מלחמת העולם בספטמבר באותה השנה, שינו את המצב מיסודו.

הקהילה היהודית והתנועה הציונית באמריקה זועזעו והרגישו חסרות ישע: שנים רבות תמכו ביישוב בארץ-ישראל וביהודים הנזקקים במזרח אירופה ובמרכזה, באמצעות מפעלי צדקה שונים, אך תמיכה זו נכשלה בפתרון בעיית הקיום היהודי. נחוץ היה אפוא פתרון נחרץ ומוגדר הרבה יותר מכפי שהיה מקובל עד כה. המענה היחיד לנאציזם המשתולל ולסירובה של ממשלת בריטניה להתיר ליהודים עלייה חופשית לארץ-ישראל, היה אפוא שיבה לציונות מדינית "הרצלאית". כך, לאחר לבטים רבים, החלה התנועה הציונית ללחוץ למען הגשמת מטרתה המדינית: כינונה של קהילייה (commonwealth) יהודית בארץ-ישראל.

נוסחת הקהילייה היהודית בארץ-ישראל, שמנהיגים ציונים העדיפו מטעמים שונים להשתמש בה ולא במונח "מדינה", נעשתה עתה מוסכמת על רוב יהודי אמריקה. בעיקר משום שהיה סביר להניח כי בה גלום הפתרון למצוקת האימים של רבבות אלפי יהודים, אבל גם משום שעלתה בקנה אחד עם החזון המוסכם על הציבור האמריקני בדבר העולם האוטופי, החופשי והדמוקרטי שייכון לאחר המלחמה, ואשר בו ובביצורו עתידה אמריקה למלא תפקיד מרכזי. כך אפוא הוטל על הקהילה היהודית באמריקה, שנעשתה מעתה הקהילה היהודית הגדולה ביותר בעולם, להוליך לפתרון המקיף האחד והיחיד לבעיה היהודית: ייסודה של מדינת היהודים. הציונים נעשו מעתה לכוח המנהיג את הקהילה היהודית באמריקה, ופועלם הוא שהבטיח כי ארצות-הברית, המעצמה העולמית החזקה ביותר בשנות הארבעים, תנהיג את העולם שלאחר המלחמה אל השגת מטרתם הנכספת.

עם כניסתה של ארצות-הברית למלחמה בשלהי שנת 1941, נעשו ועד-החירום ואחר-כך מועצת החירום יורשתו, לדובריה המוסמכים והמוכרים של התנועה הציונית באמריקה. ואולם לא היה ברור איך להתגבר על התסכול ועל חוסר הישע של הקהילה היהודית באמריקה לנוכח הידרדרות מצבם של יהודי אירופה ומהם אופני הפעולה החדשים, שייטיבו לשמש מוצא ומבע לרגשותיהם הסוערים של יהודי אמריקה. והחשוב שבעתיים: איך יתועלו רגשות אלו להשגת תוצאות חיוביות. אמנם מצאו אותם היהודים, שנטו אחר הוועדים השונים שהקימו שליחי האצ"ל באמריקה, פורקן לרגשותיהם, ואולם עד מהרה ראו כי אפשר להשיג בדרך זו מעט מאוד, ורובם שבו ופנו אל הממסד היהודי והציוני לחפש להם מנהיגות. למרבה הצער, עדיין לא היה הממסד היהודי והציוני בשל להיענות לאתגרי השעה, אבל ידע גם ידע מה רבה הציפייה בזירה היהודית האמריקנית להתעשתותו ולהתאוששותו.

עד אותו הזמן לא בחנה התנועה הציונית באמריקה את כוחה מעולם, אף-על-פי שעם פרוץ המלחמה הטעימו אחדים מן המרכזיים במנהיגיה כי רק על-ידי השפעה פוליטית וציבורית יהיה אפשר להשיג ביעילות את יעדי המדיניות הציונית. אישים כעמנואל ניומן ואבא הלל סילבר נאבקו בעמדה המסורתית הנושנה, שדגלה במגעים "מאחורי הקלעים" עם אישי ממשל שונים. ב"חלונות הגבוהים". עמדה זו נקטו מנהיגים ציונים שפרשו מפעילות וניסו למנוע פעילות ציונית המתבצעת על-ידי הפעלת קבוצת-השפעה מדינית. ואמנם הוסיפו חילוקי הדעות והמאבקים הפנימיים, שמקורם בשתי מגמות שונות אלו, לפגום ביעילות הפעילות. מצב זה נמשך עד שלהי שנת 1943, משנתגלתה מלוא השפעת

השוואה באירופה ונתקבלה על יהודי אמריקה בהמוניהם תוכנית הקהילייה היהודית בארץ-ישראל. אותה שעה נטתה הכף במפגיע אל פעילות פוליטית וציבורית מאורגנת וגלויה.

אימוצן של דרכי הפעולה החדשות העלה למרכז הזירה מנהיגות ציונית חדשה, בראשותו של הד"ר אבא הלל סילבר. מועצת החירום חזרה ונתארגנה, ובהנהגתו של הד"ר סילבר ובהכוונתו רכשה לה בתוך פרק זמן קצר למדי השפעה רחבה בקרב חוגי ממשל שונים ובדעת הקהל. הנחייתו הראשונה של הד"ר א"ה סילבר היתה "להחזיר את הציונות לבסיסה המדינית". אמירה זו לא היתה רק בבחינת סממה חדשה, אלא ניכר בה השינוי היסודי שנתחולל באסטרטגיה של הפעילות כולה. מעתה הכירו הציונים האמריקנים בצורך להשיג פתרון מדיני באמצעים מדיניים ומתוך התבססות על הסכמה רחבה של רוב יהודי ארצות-הברית. הכלל הקדום – "כל ישראל ערבים זה בזה", אשר המריץ בעבר את יהודי אמריקה לסייע בנדיבות לאחיהם בארצות שמעבר לים, יושם מעתה על-ידי קבלת אחריות מדינית לגורלם ועל-ידי חיפוש אחר פתרון נחרץ ויסודי לבעיית סבלם של היהודים. תמיכת הקהילה היהודית באמריקה במעשיהם של המנהיגים הציונים אפשרה להם להפעיל לחץ מדיני ניכר ויעיל על הממשל האמריקני, וזאת מתוך ששבו והטעימו כי פועלם זה אינו אלא מבע חוקי ומוצדק במסגרת השיטה הפוליטית האמריקנית.

משימה נוספת שקיבלה עליה התנועה הציונית היתה להרחיב את התמיכה בה כדי לזכות בהשפעה מדינית בארצות-הברית. בשלהי שנת 1942 ידעו מנהיגי ועד-החירום שעליהם לגבש הסכמה כללית, שתאפשר להם לפעול בשמם של כל יהודי אמריקה. בחברה האמריקנית מקובל שארגונים אמריקנים פועלים ומתנהלים באורח דמוקרטי, ובמובן זה הלמה התנועה הציונית את ציפיות החברה. מדיניות התנועה הציונית נקבעה על סמך הכרעת הרוב בהחלטות השונות, וכך אירע לא אחת כי גם מתנגדים מובהקים, שהרוב הקובע בתנועה הציונית דחה את הדרך שהציעו, שבו לפעול לפי הקו שנתקבל ואשר התנגדו לו תחילה. קבלה של תוכנית בילטמור על-ידי התנועה הציונית באורח דמוקרטי היא דוגמה מובהקת לתופעה זו, גם מחוץ לתנועה, כך נסללה הדרך לאימוצה של התוכנית על-ידי ועידת יהודי אמריקה באורח דמוקרטי ובהסכמה כללית. הסכמה נרחבת זו אפשרה אפוא למועצת החירום לדבר ולפעול בשמם של כל היהודים האמריקנים, ולא זו בלבד אלא שאף הקנתה לה את זכות הפעולה וההצבעה בקרב גופים יהודיים שונים ברחבי ארצות-הברית. היבט אחר של תהליך הדמוקרטיזציה שחל בקרב הקהילה היהודית באמריקה ניכר ביכולתם של אלפי חברים ומנהיגיהם המקומיים להשתתף מעתה בפעילויות שהיו בעבר נחלתם של אישים ספורים בלבד.

ועוד שינוי חשוב ביותר הנהיג אבא הלל סילבר – אימוצה של מדיניות הדוגלת בקיום זיקה לשתי המפלגות הפוליטיות בארצות-הברית: הדמוקרטית והרפובליקנית. בשנים-עשרה שנות נשיאותו של רוזוולט, ואפילו עוד קודם-לכן, תמכו כמעט כל היהודים באמריקה במפלגה הדמוקרטית. ואולם הד"ר סילבר היה משוכנע, בעיקר לאחר הבחירות לקונגרס האמריקני בשנת 1942, כשהרפובליקנים כמעט השיגו שליטה בסנט, כי על התנועה הציונית בארצות-הברית לחדול מלקיים זיקה חד-מפלגתית ובמקום זאת עליה

לפנות אל שתי המפלגות כדי להשיג תמיכה וסיוע. מאחר שהד"ר סילבר ידע מהם היתרונות הרבים העשויים לצמוח ליהודים בשל התחרות הבין-מפלגתית על אהדתם שב והטעים בקביעות בפני מועצות החירום המקומיות עד כמה רצוי להתגבר על המונופול החד-מפלגתי. ואמנם הודות לכך תמכו שתי המפלגות האמריקניות בהחלטות בעניין ארץ-ישראל, שהועלו בפני שני בתי-המחוקקים האמריקנים בראשית שנת 1944. וכאשר נתגלעו בשלב מאוחר יותר קשיים בקונגרס בנוגע להחלטות הרצויות לציונים, שלחה מועצת החירום את נציגותה לוועידות הלאומיות הן של המפלגה הדמוקרטית והן של המפלגה הרפובליקנית, והודות לכך נתקבלו בשתי הוועידות החלטות ברוח תוכנית בילטמור.

מועצת החירום פעלה בסגנון שונה לחלוטין מזה של ועד-החירום שקדם לה. בנחרצות חדרה לקהילה היהודית כולה ומשכה אחריה אלפי מנהיגים יהודים מקומיים לחוגי הפעילים הציונים. כך נעשתה מועצת החירום למעין מפקדת-על בעניין הפעילויות המדיניות הציוניות ברחבי ארצות-הברית. אבא הלל סילבר היה בה הדמות המרכזית, ועמנואל ניומן היה עוזרו הראשי. הודות לאישיותו של הד"ר סילבר וכישוריו כנואם מעולה, שנון ואמיץ, ריכוז סביבו קבוצת פעילים מסורים שפעלו ללא לאות. הללו עיצבו יחד את התהליך ששינה את התנועה הציונית האמריקנית ועשה אותה מקבוצת חברים בעלי כוונות טובות, אך פסיביים מן הבחינה המדינית, לגרעין פעיל וחדור הכרה בשליחותו, הדבק בתוכנית מהפכנית המסתייעת בתמיכה המונית. הנהגה זו לא חששה לאמץ את דרכי הפעולה החדשניות, שטבעו ועדי הפעולה האמריקניים שייסד הארגון הצבאי הלאומי, כשם שלא חששה מפני תגובתה של החברה הלא-יהודית. ואמנם עם סיומה של מלחמת העולם השנייה הכירו המנהיגים הציונים בכך שבעקבות התקיפות הלוחמת שסיגלו לפעילותם לא נחלשה כלל התמיכה בתנועתם בקרב הקהילה היהודית, אלא אף גברה.

בשנת 1944 כבר היו מנהיגי מועצת החירום אמונים על דרכי הפעלתה של הזירה המדינית האמריקנית. הם השכילו להבין כי על-פי השיטה הפוליטית האמריקנית, גם קבוצה קטנה לערך של חברים, המסוגלים להתאחד ולפעול למען מטרה משותפת, עשויה להשיג את מטרותיה הנכספות. ואמנם למרות השוני בתפיסותיהם של סטפן וייז, מזה, ואבא הלל סילבר, מזה, בנוגע לתפקיד שהתנועה הציונית אמורה למלא בזירה האמריקנית, נעשתה מועצת החירום לקבוצת השפעה יעילה ביותר.

וכך, הורו אבא הלל סילבר ועמנואל ניומן תפיסה חדשה בהבנת המציאות החברתית והמדינית האמריקנית ועיצבו דפוס חדש לפעילות הציונית בארצות-הברית. בעיניהם היתה ארצות-הברית חברה פלורליסטית פעילה, שבה קבוצות אתניות ודתיות פועלות בחיים הציבוריים לשם קידום מטרותיהן. משלהי שנות השלושים ואילך עמדו על הרעיון שהמדינה היהודית היא הפתרון לבעיות היהודים, ולכך נודעה בציבור היהודי והאמריקני כולו משמעות חדשה, כשנודעו גורל יהודי אירופה בשואה ומחדלן של בעלות-הברית בטרגדיה איומה זו.

סילבר וחבריו קראו לנקוט פעילות מדינית-מעשית לטובת היהודים בעולם וצידדו

בפעילות מדינית קהילתית מאורגנת וגלויה למען מטרות מדיניות מוגדרות, בד בבד עם נקיטת עמדה נוקשה כלפי בריטניה בשאלת ארץ-ישראל. עמדה זו נראתה אפוא יותר מציאותית מתקוותו של סטפן וייז כי סבל היהודים בעולם יבוא אל קצו משיושג סוף-סוף בהנהגתו של רוזוולט "ניצחון הטוב על הרע". סטפן וייז ואנשי חוגו חששו כי מדיניות יהודית או ציונית "קולנית" מדי עלולה לעודד את האנטישמיות, ולכן סברו כאמור כי הדרך הטובה ביותר לשרת את המטרה הציונית היא הפעלת השפעה אישית על בעלי יכולת ההכרעה בזירה האמריקנית. ההתנגשות המכרעת בין שתי גישות אלו התחוללה בשלהי שנת 1944 ובראשית שנת 1945, שעה שרוב ציוני אמריקה כבר נהו אחר פעילות ציבורית מדינית בהנהגתם של אבא הלל סילבר ומועצת החירום. מועצת החירום זכתה באותם הימים לתמיכתם הפעילה של רוב יהודי אמריקה, ועל הכול, עיצבה דפוסי הזדהות ותגובה, אשר עדיין משרתים את היהדות המאורגנת בארצות-הברית זה יותר מחמישה עשורים.

הערות

הערות למבוא

- 1 דוקר (ב3), עמ' 17, *Forum for the Problems of Zionism, Jewry and Israel*, IV, Jerusalem ; 1959, pp. 281-303
- 2 סקירה בת הזמן על הנטיות המגוונות בחיי היהודים באמריקה באותן שנים ראה קארפ (ב3), עמ' 42-50.
- 3 אלעזר (ב3), טבלה 2, עמ' 38.
- 4 על המהגרים היהודים-הגרמנים ראה אורופסקי 1975 (ב3), עמ' 51 ; קורן (ב3) ; גלאנץ 1970 א (ב3).
- 5 מחקר מפורט על מבנה הארגונים היהודיים ראה אלעזר, עמ' 34 ואילך.
- 6 אורופסקי 1975 (ב3), עמ' 57 ואילך.
- 7 אגוס, עמ' 11.
- 8 גינזברג 1950 (ב3), עמ' 13 ואילך ; אלעזר (ב3) עמ' 32-69.
- 9 ראה אצל בראון ורונק (ב3) את מאמרו של אסריג H. Essrig, "Jewish Americans", p. 262
- 10 שם, עמ' 269-273 ; ברנארד (ב3), עמ' 98.
- 11 אדידין (ב3), עמ' 235 ואילך ; גלאזר 1955 (ב3), עמ' 27 ואילך ; הרברג (ב3), עמ' 241 ; אלעזר (ב3), עמ' 32-39.
- 12 ברנארד, עמ' 198.
- 13 האלפרין (ב3), עמ' 47 ואילך.
- 14 על מורגנטאו ראה פיינגולד 1983 (ד3) / עמ' 223-448.
- 15 על פרנקפורטר ראה דינרשטיין 1983 (ד3), עמ' 467 ואילך ; פיינגולד 1983 (ד3), עמ' 435-443.
- 16 טלר (ד3), עמ' 170. תיאור אוהד קצת פחות של תופעה זו מתאר הכתב הווינגטוני הוותיק ו"מ קיפלינגר: Jews are 'New Dealers' like non-Jews within the New Deal, but they are probably a little more 'New Dealish' or 'leftish' than the average New Dealers, *Washington is Like That*, New York-London 1942, p. 373. ראה גם דינרשטיין 1983 (ד3), עמ' 463 ואילך ; דינרשטיין 1987 (ב3), עמ' 61-63.
- 17 ווצ'ר (ב3), עמ' 29 ; אורופסקי 1975 (ב3), עמ' 70-72.
- 18 ראה *Die Welt* XXXV, 1913, p. 1146. דוח הקונגרס הציוני משנת 1921 מציין אף מספר קטן יותר.
- 19 על ראשית הציונות באמריקה ראה פיינשטיין 1965 (ב3) ; פריזל חש"ל (ב3) ; מייר (ב3). על האידאולוגיות ועל הפעולות של פדרציית הציונים האמריקנים ראה כהן נ' 1956 א (ד3), עמ' 163-178.
- 20 א"ס וולדשטיין מ"פועלי ציון" כתב בשנת 1910 : "Political Zionism in America began more as a charity movement than a nationalist concept". *as a charity movement than a nationalist concept*, 13, עמ' 1-20 (17.6.1910).
- 21 פריזל (ב3), עמ' 77-123.
- 22 על הזיקה בין ליברליות לציונות על פי דעתו של בראנדייס ראה אורופסקי 1981 (ב3), עמ' 87-103.

- 23 כותבי תולדות חייו של בראנדייס חלוקים ביניהם בנוגע למוטיבציה למעשהו זה. חמישה הסברים לפחות נתנו ההיסטוריונים. רשימה קצרה ומקיפה על ההסברים האלה ראה בספרו של גורוק (ב3), עמ' 80 ואילך.
- 24 על רעיונותיו ועל פעילותו הציונית של בראנדייס, ראה אורופסקי 1971 (ב3); גל 1980 (ב3); רבינוביץ (ב3); האלפרן 1987 (ב3); פריזל 1977 (ב3), עמ' 246-226; M.I. Urofsky, "Brandeis' Role in American Zionism Historically Reconsidered", *AJH*, September 1979, pp. 34-65.
- 25 בראנדייס (ב3), עמ' 12.
- 26 מתוך נאומו של בראנדייס בוועידה הציונית במלון מרסיי בניו-יורק, ב-30 באוגוסט 1914, שם.
- 27 הקריירה של סטפן ס' וייז, היהודי האמריקני בעל ההשפעה הרבה ביותר בזמנו, ופעילותו הציבורית בקהילה היהודית ומחוץ לה מתוארות בפרוטרוט אצל אורופסקי 1982 (ב3) וכן באוטוביוגרפיה שלו עצמו – וייז 1949 (א3). ראה גם אסופת נאומיו ומכתביו של וייז אצל ווס 1969 (ב3).
- 28 *American Jewish Year Book*, XIX (1917-1918), p. 196; XXI (1919-1920), pp. 329, 601.
- 29 *Annual financial Reports of the Provisional Executive Committee for General Zionist Affairs*, Pittsburgh 1918, pp. 4-6.
- 30 אדלר 1948 (ד3), עמ' 30.
- 31 התגובות הופיעו מאוחר יותר בספר שערך פינק. ראה פינק 1919 (ב3).
- 32 אדלר 1948 (ד3), עמ' 306 ואילך; מנואל (ב3), עמ' 176.
- 33 שם.
- 34 על העימות ותוצאותיו ראה האלפרן 1987 (ב3), עמ' 118-126.
- 35 על המחלוקת בין בראנדייס לוייצמן ראה אורופסקי 1975 (ב3), עמ' 260, הערה 49; האלפרן 1987 (ב3), עמ' 171-232; ברלין 1970 (ד3), עמ' 37-66; ליפשטאט 1978 (ד3), עמ' 37-60.
- 36 האלפרן 1987 (ב3), עמ' 266.
- 37 אורופסקי 1975 (ב3), עמ' 297 ואילך.
- 38 האלפרן 1987 (ב3), עמ' 256 ואילך. על שיבתו של וייז ראה אורופסקי 1982 (ב3), עמ' 211 ואילך.
- 39 האלפרן 1987 (ב3), עמ' 254-258.
- 40 אורופסקי 1975 (ב3), עמ' 323-328.
- 41 באור 1974 (ב3), עמ' 76-104.
- 42 האלפרן 1987 (ב3), עמ' 254-258.
- 43 אורופסקי 1975 (ב3), עמ' 311 ואילך.
- 44 שם, עמ' 341 ואילך.
- 45 *New Palestine*, 8.1.1926, p. 29.
- 46 על תולדות "הדסה" בתקופה זו ראה מילר (ב3); קוטשר (ב3); אורופסקי 1975 (ב3), עמ' 344-346.
- 47 על תנועת "המזרחי" בתקופה זו יש מידע מועט ביותר. על אודותיה ראה רוזנבלאט (ב3); קלאפרמאן (ב3), עמ' 141-145.
- 48 האלפרן 1987 (ב3), עמ' 253.
- 49 אודר (ב3), עמ' 26-87; פארזן 1970 (ד3), עמ' 69-82; האנה (ב3), עמ' 60-68.
- 50 האלפרן 1987 (ב3), עמ' 202-204.
- 51 *New Palestine*, 21.2.1936, p. 3.
- 52 "Herzl and Jewish Messianism – Nationalism as a Means to a Greater Goal", *New Palestine*, Theodor Herzl Edition (1929), pp. 254-256.
- א52 א' גרטנר, הישוב היהודי בארצות הברית מראשיתו ועד ימינו, תל-אביב 1980, עמ' 100.
- 53 גרוס (ב3), עמ' 96. על הנרי פורד והפרסום האנטישמי המזויף הנודע לשמצה ראה ריבופו (ד3), עמ' 497-505; זינגרמן (ד3), עמ' 48-78.

- 54 נשיא אוניברסיטת הארווארד, א' לורנס לואל, תמך בהנהגת מכסה ליהודים באוניברסיטאות אמריקניות. בעניין זה ראה כהן נ' 1972 (ב3), עמ' 143; גרבר (ב3), עמ' 25 ואילך.
- א54 גרטנר, שם, עמ' 102.
- 55 כהן נ' 1975 (ב3), עמ' 37-39.
- 56 גראנד (ב3).
- 57 ווס 1969 (ב3), עמ' 167 ואילך.
- א57 גרטנר, שם, עמ' 108.
- 58 האלפרן 1987 (ב3), עמ' 61-109.
- 59 שם, עמ' 327.
- 60 ראה מאמרו של S. Koenig אצל גראבר וברייט (ב3), עמ' 224.
- 61 *New Palestine*, 16.6.1933, p. 1
- 62 האלפרן 1987 (ב3), עמ' 22 ואילך; גורדיס (ב3), עמ' 32; גינוברג 1950 (ב3), עמ' 57 ואילך.
- 63 *New Palestine*, 17.1.1936, p. 1
- 64 שם, 21 בפברואר 1936.
- 65 מכתב מאת ליפסקי לויצמן מיום 24 ביוני (אצ"מ, תיק מספר z4/17055).
- 66 ראה סטנוגרמה של הקונגרס הציוני הכ"א בירושלים, 1939, עמ' 20.
- 67 M.I. Urofsky, *American Zionism*, op. cit., p. 265 & n. 34
- 68 על עמדת האמריקנים בנוגע ליהודים, העולה מסקרי דעת קהל, ראה סטמבר (ב3), במיוחד עמ' 156-170.
- 69 על האנטישמיות באותה תקופה בארצות-הברית ראה סטרונג (ב3); טול (ב3); מרקוס (ב3); ברינקלי (ב3), עמ' 82 ואילך; J. Higham, *American Anti-Semitism Historically Reconsidered*, in: *Jews in the Mind of America*. על אנטישמיות בכמורה הפרוטסטנטית ראה סטארק ר' (ב3).
- 70 בנוגע לדרישותיה של הקהילה היהודית בארצות-הברית מן הממשל וחוסר הפעילות הדיפלומטית ראה וימן 1984 (ב3); פיינגולד 1970 (ב3); פנקובר 1983 (ב3).
- 71 בדבר תגובות של ציונים אמריקנים על הוועדה המלכותית ועל דיווחים בנוגע אליה ראה אורופסקי 1975 (ב3), עמ' 150-194.

הערות לפרק א

- 1 ראה טבלה משווה, שערך האלפרין על-סמך המקורות של הארגונים עצמם, אצל האלפרין (ב3), עמ' 327.
- 2 אין להסיק מכך כי יהודי ארצות-הברית התלכדו לפעולה נגד תוצאותיה של המדיניות האנטי-יהודית שנקטו הנאצים. על השפעות הנאציזם על יהודי ארצות-הברית ראה למשל N. Cohen, "Crisis and Reaction", *American Jewish Archives*, V (1953), pp. 71-113
- 3 *New Palestine*, 17 January 1936, p. 1
- 4 ראה מאמר המערכת: *New Palestine*, 17 February 1936, p. 4
- 5 פירוט פעולת הקרנות והמגביות האלה מופיע בספרי השנה של יהודי ארצות-הברית משנות העשרים והשלשים "Jewish National Organizations", *American Jewish Year Book*
- א5 עדות מובהקת ביותר לתהליך זה היא עצם הדבר שמן התיקים המדיניים של ההנהלה הציונית בלונדון השמורים בארכיון הציוני המרכזי יש רק רבע תיק, בקירוב, המיועד לחליפת המכתבים בינה לבין ציוני ארצות-הברית בשנים 1933-1938.
- 6 מתוך מכתב של ליפסקי (באנגלית) אל וייצמן, 24 ביוני 1938 (אצ"מ, תיק z4/17055).
- 7 ראה מכתבו של ליפסקי לעיל.
- 8 ראה: הקונגרס הציוני הכ"א (דין-וחשבון בקצרות), ירושלים 1939, מבוא, עמ' כ.
- 9 ראה נאומיהם של א"ה סילבר, ש' גולדמן וז' ברודצקי (שם).

- 10 כך למשל החלטת הוועידה השנתית של Seaboard Zionist Region (הכולל את מדינות וירג'יניה, מחוז קולומביה, הקארוליינות ודלאוור), כפי שנשלחה אל וייצמן (באנגלית) ב-30 ביוני 1938 (אצ"מ, z4/17055).
- א10 על ידיעות אלו בעיתונות ארצות-הברית ועל השפעתן ראה, *American Jewish Year Book*, XLI, 1939-1940, p. 200. בדוח השנתי של הוועד היהודי האמריקני מכונות ידיעות אלה "שמועות".
- 11 מתוך מכתב של וייצמן (באנגלית) אל גולדמן, 15 ביולי 1938 (אצ"מ, תיק z4/17055).
- 12 מתוך מכתב של וייצמן (באנגלית) אל גולדמן, 3 באוקטובר 1938 (ארכיון וייצמן – להלן: א"ו).
- 13 שם. ההדגשה במקור.
- 14 מברק (באנגלית) אל גולדמן, אל ליפסקי ואל וייז, 6 באוקטובר 1938 (אצ"מ, תיק z4/17055).
- 15 המונח "לאומי" (national) מובא כאן במשמעותו האמריקנית, כלומר כלל-ארצי – ולא במובן הרעיוני (להלן יכונה הוועד בקיצור: ועד-החירום).
- 16 *New Palestine*, 14 October 1938, p. 6.
- 17 בדוח השנתי של הוועד היהודי האמריקני אין מדובר על הצטרפות לוועד-החירום, אלא על השתתפות בפעולותיו. דבר זה עולה בקנה אחד עם הערתו של גולדמן בדוח לוייצמן מ-26 באוקטובר 1938.
- 18 דיווח מ-10 באוקטובר 1938 על שיחת הטלפון (אצ"מ, תיק z4/17055).
- א18 ראה: *A survey of the Diplomatic negotiations and Relevant Circumstances Bearing on the Right of the United States to Participate in Any Disposition of Palestine* (n.p.) 1937.
- 19 בדוח הפנימי למזכיר המדינה מיום 4.3.1939 אומד מאריי (Wellace Murray), ראש מדור המזרח הקרוב כמחלקת המדינה, את מספר המברקים והמכתבים שהגיעו בעת ההיא ביותר מ-100,000 (תיקי מחלקת המדינה השמורים בארכיון הלאומי בושינגטון – להלן: SDF 867N. 01/1506).
- 20 ראה מכתבו של א"ק אפשטיין אל וייצמן מיום 18.10.1938 (א"ו); כן ראה מכתבו של גולדמן אל וייצמן מיום 26 באוקטובר 1938 (אצ"מ, תיק z4/17055).
- 21 הטקסט המקורי (באנגלית) מובא אצל פינק 1944 (ב3), עמ' 24-25.
- 22 שם, שם.
- 23 ראה הדוח של גולדמן (באנגלית) לוייצמן מיום 26 באוקטובר 1938 (אצ"מ, תיק z4/17055).
- 24 על הבנתם המועטת של חברי הקונגרס בנושא זה מעיד מכתבו של הסנטור רוברט ל' ראמוזי מוירג'יניה המערבית אל הנשיא מיום 12.10.1938. הסנטור מבלבל את היוצרות ורואה בקיום הצהרת בלפור סכנה של ממש למימוש זכויות היהודים בארץ-ישראל.
- 25 אפשר שיש לתלות אופטימיות זו בהדגשה היתרה של העלייה בתעמולת ועד-החירום בפרט ובתעמולה הציונית בכלל. בדיווחים לארצות-הברית היו גם וייצמן וגם בן-גוריון אופטימים בנוגע להמשך העלייה. ב-24 באוקטובר 1938 הבריק וייצמן לגולדמן, לוייז ולליפסקי: "מאמין כי בחודשים הקרובים תמשיך העלייה על אותו בסיס כמו היום". למסקנה זו הגיע גם שגריר ארצות-הברית בלונדון, ג'וזף קנדי, שאמר בשיחותיו עם מקדונלד שאין לצפות להתנגדות יהודית חזקה בארצות-הברית, שכן "הספר הלבן" לא יסגור לגמרי את שערי ארץ-ישראל" (!); ראה: Public Records Office, Foreign Office (=FO), Box 371/23221, File E770.
- 26 ראה דוח בן-גוריון לגולדמן מיום 27.10.1938 (אצ"מ, תיק z4/17055). גם מחלקת המדינה היתה שותפה לאופטימיות זו: ב-12 בדצמבר 1938 נפגש סאמנר וולס, תת-מזכיר המדינה, עם ויקטור מאלט, יועץ בשגרירות בריטניה, והביע תקווה כי שיחות לונדון יוליכו ל"הסדר אמתי בין יהודים לערבים"; ראה דוח שנמסר למשרד החוץ, מיום 22 בדצמבר 1938 (FO, קופסה 371/23219, תיק E768).
- 27 לקבלת מידע כללי על הפעילות האנטישמית בארצות-הברית ערב מלחמת העולם השנייה ראה קארלסון (ב3); טלר (ב3), עמ' 179-192; קווינלי וגליק (ב3); V.C. Ferkiss, "Populist Influences on American Fascism", *Western Political Quarterly* (1957), pp. 350-373.
- 28 מתוך דין וחשבון מאלט מיום 11.1.39 (FO, קופסה 371/23221, תיק E768).
- 29 מתוך תזכיר מקדונלד, 19.1.1939 (FO, קופסה 371/23221, תיק E700).

- 30 מברק של ליפסקי (באנגלית) אל גולדמן, 16.2.1939 (אצ"מ, תיק Z4/17055).
- 31 ראה תזכיר בן-גוריון לגולדמן מיום 20.1.1939 ארכיון דב"ג.
- 32 ראה מכתב וייז לגולדמן מיום 20.1.1939 (אצ"מ A243/125).
- 33 ראה מכתב וייז לגולדמן מיום 17.1.1939 (אצ"מ A243/125).
- 34 ראה מכתב גולדמן לוייז מיום 23.12.1938 (אצ"מ A243/125).
- 35 ראה תזכיר וייז לגולדמן מיום 29.12.1938 בתשובה על מכתבו לעיל.
- 36 ראה מכתב גולדמן לר' סאלד מיום 23.12.1938 (תיקי סאלד אצ"מ).
- 37 יומן בן-גוריון 3.1.1939 (ארכיון בן-גוריון שדה בוקר).
- 38 מברק וייצמן לבן-גוריון. 20.1.1939 (ארכיון בן-גוריון).
- 39 בן-גוריון לש' גולדמן 20.1.1939 (ארכיון בן-גוריון). הפגישה בין בן-גוריון למנהיגים הציונים היתה חשאית.
- 40 ראה מכתבו של גולדמן אל וייצמן מיום 29 בינואר 1939 (א"ו).
- 41 מתוך עותק התזכיר (באנגלית) שנשלח לא"ה סילבר בקליבלנד (שמור בארכיון סילבר בקליבלנד, ב-Zionist Activity Files משנת 1939).
- 42 ראה דוח של גולדמן לבן-גוריון מיום 6 באפריל 1939 (א"ו).
- 43 שם.
- 44 ראה מכתבו של וייצמן אל גולדמן מיום 10.3.1939 (אצ"מ, תיק Z4/17055).
- 45 ראה מברק גולדמן וייז אל הנהלת הציונים בלונדון מיום 13.3.1939 (שם, שם). סימן הקוד של הלשכה הציונית למברקה האמריקנית היה AMZO.
- 46 ההחלטה הסופית על סגירתו נתקבלה בישיבת הוועד המנהל של ועד-החירום ב-9.1.1941 (הארכיון הציוני בניו-יורק, תיקי הפרוטוקולים). העילה הישירה לסגירה היתה שלא נמסרו "דיווחים פיננסיים מספקים"; ראה מכתבו של ליפסקי אל רוברט סאלד מיום 1.11.1940 (הארכיון הציוני בניו-יורק, תיקי רוברט סאלד, ועד-החירום).
- 47 ראה מברקו של בן-גוריון אל ההנהלה הציונית בלונדון מיום 17.1.1939 (אצ"מ, תיק Z4/17055). אדלר ניסה שיישמר המונופול של הוי"א כמייצג פוליטי יחיד של הלא-ציונים בארצות-הברית. כן דרשו חברי ההנהלה הלא-ציונים בארצות-הברית כי האדמירל לוואיס שטראוס יוזמן ללונדון להיות חבר קבוע במשלחת.
- 48 ראה מכתבו של בן-גוריון לניו-יורק מ-10 ומ-14 בפברואר 1939 (שם, שם). דומה כי בנושא השלישי היתה היענות לדרישות הלא-ציונים ו"הדסה".
- 49 מתוך טיוטת המברק (באנגלית) מיום 27.2.1939 (שם, שם).
- 50 ראה מכתבו של בן-גוריון אל גולדמן מיום 3.3.1939 (אצ"מ, תיק Z4/17055).
- 51 ראה מכתב ההנהלה הציונית בלונדון למשרד הציוני בווינגטון (AMZO) מיום 9.3.1939 (אצ"מ, תיק Z4/17055).
- 52 מתוך מברק של גולדמן וייז (באנגלית) אל ההנהלה הציונית בלונדון, 13.3.1939 (אצ"מ, תיק Z4/17055).
- 53 ראה מברקו של גולדמן אל ההנהלה הציונית בלונדון מיום 19 במרס 1939 (אצ"מ, תיק Z4/17055).
- 54 ראה הכותרת הראשית ב-New Palestine, 24 March 1939, p. 1.
- 55 ראה FO, קופסה 371/23232, תיק E2231. חוקי הניטרליות לא שונו, והצעת הממשל בעניין זה נפלה בהצבעה של 11 לעומת 12 בוועדת החוץ של הסנט, שהיתה בו קואליציה של דמוקרטים שמרנים מן הדרום ושל רפובליקנים ממתנגדי ה"ניו-דיל". על כך ראה בפירוט אצל אדלר 1957 (ד3), עמ' 248-249.
- 56 מברק של וייז וגולדמן (באנגלית) אל ההנהלה הציונית בלונדון מיום 24.3.1939 (אצ"מ, תיק Z4/17055).
- 57 ראה תוכנו של נאום מיום 14.2.1939, FO, קופסה 271/23224, תיק E1218.
- 58 הדוח היחיד על הפגישה כלול במכתבו של וייז (באנגלית) אל גולדמן מיום 5.10.1940 (אצ"מ, תיק A/243/34).
- 59 מתוך מכתבו של לינדסי מיום 18.3.1939 (FO, קופסה 371/23232, תיק E2480).

- 60 על מידת חדירתם של גורמים אנטישמיים לתנועת הבדלנים ראה סטרונג (ב3); קיי (ב3), עמ' 129.
- 61 כיוון שהיה ראסקין ידיד אישי ומעריץ של וייצמן שלח לו העתק מטיוטת המכתב ממרס 1939, ובו סיכם את בקשותיו משר המושבות וכן את התזכיר שצירף למכתב (א"ו).
- 62 ראה תזכיר של ראסקין שצורף למכתב אל מקדונלד (א"ו).
- 63 ראה מכתב ההנהלה הציונית בלונדון (בקוד מיוחד) אל המשרד הציוני בווינגטון מיום 21 באפריל 1939 (אצ"מ, תיק Z4/17055).
- 64 ראה מברקו של המשרד הציוני בווינגטון אל ההנהלה הציונית בלונדון מיום 24 באפריל 1939 (אצ"מ, תיק Z4/17055).
- 65 ראה מברקו של בן-גוריון אל גולדמן מיום 27 באפריל 1939 (אצ"מ, תיק Z4/17055).
- 66 עמדתו של ש' גולדמן היתה פעמים רבות קרובה לזו של בן-גוריון, ובין שני האישים התנהלה חליפת מברקים ישירה.
- 67 דוגמאות למברקים אלה שמורות בתיקי מחלקת המדינה, המדור למזרח הקרוב (חטיבה N.01, 867, בלא ציון ארכיוני).
- 68 ברוח של מאריי מיום 22 במאי רשימה של 12 סנטורים ו-8 חברי בית הנבחרים, שפנו ביום אחד אל מזכיר המדינה בדרישה כי ארצות-הברית תמחה לפני בריטניה ותדרוש מן הפרלמנט הבריטי (!) לבטל את "הספר הלבן" (SDF 867 N.1574).
- 69 העתק של המברק שמור בתיקי וייז שבארכיון הציוני המרכזי (תיק A243/34).
- 70 ראה מכתבה של ההנהלה הציונית בלונדון אל גולדמן מיום 8 במרס 1939 (אצ"מ, תיק Z4/17055). בשל רגישות הנושא נשלח המברק בקוד מיוחד.
- 71 מברק של גולדמן (באנגלית) אל ההנהלה הציונית בלונדון מיום 11.3.1939 (שם, שם).
- 72 מברק של ההנהלה הציונית בלונדון (באנגלית) אל הלשכה הציונית בווינגטון מיום 11.3.1939 (שם, שם).
- 73 מברק של ההנהלה הציונית בלונדון אל גולדמן מיום 8.3.1939 (שם, שם).
- 74 מנואל (ב3), עמ' 307-308. הנוסח המלא מופיע ב-, *Congressional Record*, 25 May 1939, p. 6167.
- 75 *Congressional Record*, 7 March 1939, p. 2915.
- 76 ראה למשל נאומיהם של סנטור קינג, שם, עמ' 5798-5806 ושל אוורט דירקסן, חבר בית-הנבחרים של אילינוי, שם, עמ' 5901.
- 77 המילטון פיש – "אבי" החלטת לודג' פיש, שהתקבלה בקונגרס האמריקני ב-21.9.1922 ותומכת בהקמת הבית הלאומי היהודי – הצהיר שהוא עצמו ציוני בכל שנות פעולתו המדינית וכך בכך פרו-בריטי מובהק. כפי הנראה משום כך נגע כל כך נאומו ללבו של שגריר בריטניה (דוח השגריר ראה FO, 371/23236, תיק E3891).
- 78 מתוך דוח לינדסי למשרד החוץ של בריטניה מיום 30.4.1939 (שם, שם).
- 79 שתי חטיבות בתיקים אלה: תיק מזכירות הנשיא ותיקיו האישיים, ובכל אחת מהן מצוי תיק המוקדש לבעיית ארץ-ישראל. להלן יצוטטו תיקים אלה כך: א"ר (ארכיון רוזוולט), ת"מ (תיק מזכירות), ת"א (תיק אישי).
- 80 טלר (ב3), עמ' 196-197.
- 81 על הקשרים בין וייז לרוזוולט ראה תיאור קצר באוטוביוגרפיה של וייז 1949 (א3), עמ' 216-232.
- 82 מתוך מברקו של וייז אל הנשיא מיום 6.10.1938 (מתוך מיקרופילם של ספריית רוזוולט בהייד-פארק, שבו קובצה חליפת מכתבים בין רוזוולט ובין וייז מתוך אוספים שונים, להלן: מיקרופילם רוזוולט-וייז).
- 83 מתוך מברק של מקינטייר מיום 12.10.1938 (מיקרופילם רוזוולט-וייז).
- 84 מן המכתבים השמורים בהייד-פארק עולה כי בתקופה הנדונה היה יחסו של וייז אל רוזוולט מוזר למדי. מכתביו של וייז חדורים הערצה הגובלת בחנפנות, ונראה שבקשותיו של וייז מן הנשיא היו מוגבלות לדברים שוליים.
- 85 מתוך מכתבו של וייז לרוזוולט מיום 17.5.1939 (מיקרופילם רוזוולט-וייז).
- 86 ראה הכותרת הראשית ב-1, *New Palestine*, 24 March 1939, p. 1.